

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Διπλωματική Εργασία

**ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ:
ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΕΞΟΔΟΣ;**

Του

ΧΡΗΣΤΟΥ Γ. ΜΠΑΡΚΟΥΚΗ
(Α.Μ. Μ 3/11)

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης στη Διοίκηση Επιχειρήσεων με εξειδίκευση στη
Χρηματοοικονομική Διοίκηση

Ιούλιος 2012

Αφιερώσεις

Στην οικογένειά μου και όλους τους φίλους μου για την στήριξή τους και τη συμπαράστασή τους.

Περίληψη

Η διπλωματική αυτή με τίτλο “Χρηματοοικονομική Κρίση στην Ευρωζώνη και Ελληνική Οικονομία – Υπάρχει Διέξοδος;” διενεργείται από τον φοιτητή Χρήστο Μπαρκούκη του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Σκοπός της είναι να εξετάσει την Κρίση στην Ευρωζώνη και τις επιπτώσεις της στην Ελλάδα προσπαθώντας να δώσει απάντηση στα βασικά ερωτήματα όπως: **α)** Πως δημιουργήθηκε; **β)** Πότε και από πού ξεκίνησε; εξετάζοντας επίσης παράλληλα τις επιπτώσεις αυτής της κρίσης στην Ελληνική Οικονομία και αναζητώντας τις αιτίες που οδήγησαν και συνεχίζουν να οδηγούν την οικονομία της χώρας μας προς την καταστροφή. Τέλος αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των μέτρων που επιβλήθηκαν για την μείωση του Δημόσιου Χρέους και εξετάζονται εναλλακτικές προσεγγίσεις διάσωσης της Ελληνικής Οικονομίας από το τέλμα στο οποίο έχει περιπέσει αυτήν την στιγμή.

Η οικονομική κρίση μαστίζει τα τελευταία χρόνια την Ευρώπη και απειλεί διαρκώς την ενότητα της Ε.Ε και της Ευρωζώνης. Όπως είναι φυσικό, η κρίση δημιουργεί πολλά προβλήματα και στην Ελλάδα, η οποία ήταν και η πρώτη από τις χώρες της Ευρωζώνης που αναγκάστηκαν να καταφύγουν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ ή International Monetary Fund, IMF). Από την στιγμή εκείνη και έπειτα, χρησιμοποιήθηκε σαν “πειραματόζωο” από τους ισχυρούς της Ευρωζώνης που αναζητούσαν την “θεραπεία” στην “ασθένεια” της οικονομικής κρίσης πρωτού μεταδοθεί και σ’ εκείνους. Άρχισαν να εφαρμόζονται σκληρές “θεραπείες” με την μορφή σκληρών μέτρων λιτότητας, τα οποία είχαν σκοπό την μείωση του Δημόσιου Χρέους και την επαναφορά του σε αποδεκτά επίπεδα. Τα μέτρα αυτά βέβαια δεν είχαν την αναμενόμενη επιτυχία για διάφορους λόγους, τους οποίους θα εξετάσει η εργασία αυτή.

Το βασικό ερώτημα στο οποίο προσπαθεί να δώσει απάντηση η διπλωματική εργασία, είναι το αν υπάρχει τελικά ελπίδα. Αν υπάρχει διέξοδος από την Οικονομική Ύφεση. Η απάντηση είναι καταφατική. Οικονομολόγοι, διακεκριμένοι δημοσιογράφοι και καθηγητές Πανεπιστημίων έχουν προτείνει πολλούς τρόπους με τους οποίους η χώρα θα μπορούσε να οδηγηθεί και πάλι στην ανάπτυξη. Στην παρούσα διπλωματική θα παρουσιαστούν αυτοί οι τρόποι και οι προτάσεις θα

αξιολογηθούν και θα εξετασθεί το κατά πόσο και υπό ποιες προϋποθέσεις θα μπορούσε να γίνει η εφαρμογή τους.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η εργασία θα έχει την ακόλουθη δομή:

- i. Αρχικά, γίνεται μία εισαγωγή στα περί της Οικονομικής Ύφεσης. Θα γίνει μία μικρή ιστορική αναδρομή στο πως και από πού ξεκίνησε, πότε προσέβαλε την Ευρωζώνη και πότε άρχισε η κρίση στην Ελληνική Οικονομία καθώς επίσης θα γίνεται και μια μικρή παρουσίαση των κεφαλαίων που θα ακολουθούν.
- ii. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται περιληπτικά το χρονοδιάγραμμα της κρίσης στην Ελλάδα. Θα γίνει λόγος για τον τρόπο που επιλέχθηκε για την καταπολέμηση της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα. Τα μέτρα λιτότητας και την αυστηρή δημοσιονομική πολιτική. Γιατί δεν υπήρξε η αναμενόμενη επιτυχία; Ποιοι λόγοι έπαιξαν ή/και παίζουν τον ρόλο τους ως προς αυτό το αποτέλεσμα;
- iii. Τέλος, θα εξετασθούν οι προτάσεις που έχουν γίνει από διάφορους ειδικούς που έχουν μελετήσει την περίπτωση της ελληνικής οικονομίας και θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απάντηση ως προς το κατά πόσο αυτές οι προτάσεις είναι εφαρμόσιμες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η βιβλιογραφία που θα χρησιμοποιηθεί κατά την συγγραφή της εργασίας θα προέρχεται κυρίως από διαδικτυακές πηγές. Έγκυρες πηγές, όπως οικονομικοί ιστότοποι (Bloomberg.com, Capital.gr κα.), ιστότοποι αξιόπιστων εφημερίδων (NY Times, Η Καθημερινή, Το Έθνος κα.), Blogs οικονομολόγων και έγκυρα Forum συζητήσεων θα χρησιμοποιηθούν, καθώς επίσης και κάθε άλλο υλικό σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή που θα προσφέρει χρήσιμα στοιχεία όσον αφορά το αντικείμενο της εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Αφιέρωσεις	1
Περίληψη	2
Πίνακας Περιεχομένων	4
1 Η Οικονομική Κρίση και ο Οικονομικός Κύκλος	7
2 Η Οικονομική Κρίση	7
2.1 Το ξεκίνημα της κρίσης	7
2.2 Η κρίση φτάνει στην Ευρωζώνη και στην Ελλάδα.....	10
3 Το χρονικό της κρίσης στην Ελλάδα	14
3.1 Το Ευρώ	14
3.2 Αποκαλύπτεται η απάτη των Ελλήνων	14
3.3 Η κρίση φτάνει στην Ελλάδα.....	15
3.4 Το ΔΝΤ στην Ελλάδα	16
4 Τα μέτρα που προτάθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης	21
4.1 Τα πρώτα μέτρα	21
4.2 Το πρώτο Μνημόνιο και το ΔΝΤ	22
4.3 Το Μεσοπρόθεσμο	24
4.4 Το “κούρεμα” του ελληνικού χρέους και το δεύτερο Μνημόνιο	26
5 Λιτότητα: γιατί δεν έφερε αποτελέσματα;	28
5.1 Η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου	29
5.2 Η αναποτελεσματικότητα της λιτότητας	31
6 Άλλοι λόγοι που συμβάλουν στο πρόβλημα.....	33
6.1 Η γραφειοκρατία	33
6.2 Απεργίες.....	34
6.3 Μικροκομματικά συμφέροντα	34
6.4 Η νοοτροπία του Έλληνα.....	35
6.5 Λανθασμένη χρήση των κονδυλίων της Ε.Ε.	36
6.6 Σύνοψη	36
7 Υπάρχει διέξοδος;	37
8 Που στηρίχτηκε η άνοδος της ελληνικής οικονομίας προ της ύφεσης.....	38
9 Ο σκοπός των πολιτικών λιτότητας	39
10 Οι βαθύτερες αιτίες της υπολειπόμενης ελληνικής οικονομίας.....	41
10.1 Αποθάρρυνση επενδύσεων και ίδρυσης μεγάλων επιχειρήσεων.....	42
10.2 Μεγάλος και υπολειπόμενος Δημόσιος Τομέας	43
10.3 “Ακαμπτη” και περιορισμένη χρήση ανθρώπινων πόρων	44
10.4 Δυσκίνητο νομικό και δικαστικό σύστημα	44
10.5 Ευρεία παραοικονομία	45
11 Ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο.....	45
12 Θέτοντας τις βάσεις ανάπτυξης στους σημαντικούς τομείς	58
12.1 Τουρισμός	49
12.2 Ενέργεια	52
12.3 Βιομηχανία – Μεταποίηση Τροφίμων	55
12.4 Αγροτική Παραγωγή	58
12.5 Λιανικό και Χονδρικό Εμπόριο	60
13 Οι αναδυόμενοι αστέρες	62
13.1 Παραγωγή γενοσήμων φαρμάκων	63
13.2 Ιχθυοκαλλιέργεια	64

13.3 Ιατρικός τουρισμός	66
13.4 Φροντίδα ηλικιωμένων	68
13.5 Δημιουργία περιφερειακών διαμετακομιστικών κόμβων	69
13.6 Διαχείριση αποβλήτων.....	71
13.7 Εξειδικευμένες κατηγορίες τροφίμων.....	72
13.8 Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων στον τομέα των κλασικών επιστημών	72
14 Επίλογος.....	73
Βιβλιογραφία – Πηγές	75

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Ο Οικονομικός Κύκλος.....	6
Διάγραμμα 2: Overregulation impacting productivity.....	42
Διάγραμμα 3: An expensive and ineffective public sector	43
Διάγραμμα 4: Ευκαιρία για δημιουργία ~€49 δις ΑΠΑ και ~520.000 νέων θέσεων εργασίας στην επόμενη δεκαετία	46
Διάγραμμα 5: Στόχοι για παρεχ. ισχύ από διάφορες πηγές ενέργειας το 2020	55

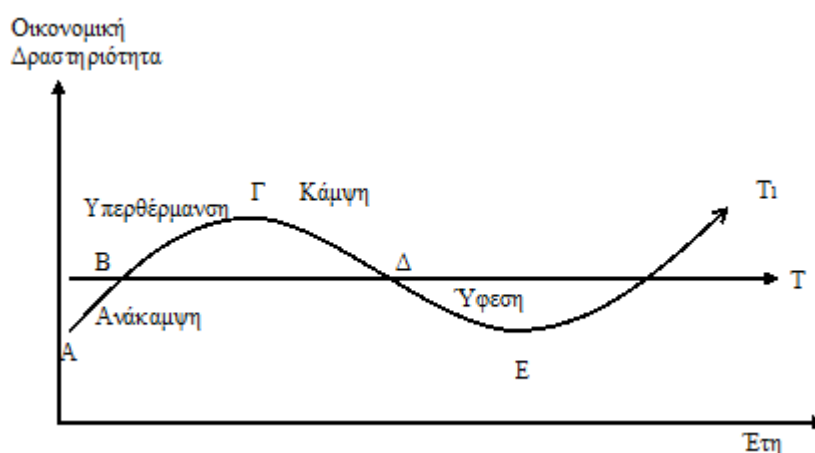
Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Διασυνδεδετικός Αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας	54
Εικόνα 2: Τρεις κύριες διαδρ. μεταφοράς εμπορευματοκιβ. παγκοσμίως	70

1 Η Οικονομική Κρίση και ο Οικονομικός Κύκλος

Από το 2008 και μετά η Παγκόσμια Οικονομία βυθίστηκε στην ύφεση. Πριν εξετάσουμε όμως τους λόγους που προκάλεσαν αυτήν την ύφεση και το πώς εξαπλώθηκε, καλό θα ήταν να πούμε λίγα λόγια για το τι καλείται Οικονομική Κρίση και τι είναι ο Οικονομικός Κύκλος.

Γενικά, Οικονομική Κρίση καλείται το φαινόμενο κατά το οποίο μία οικονομία παρουσιάζει διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας (Θεοδώρου, 2012). Αυτό σημαίνει ότι παρατηρείται μείωση σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη, όπως είναι οι επενδύσεις, η απασχόληση, το ΑΕΠ κλπ. Η οικονομική κρίση ή ύφεση αποτελεί την μία από τις δύο φάσεις του οικονομικού κύκλου. Είναι το κατώτατο σημείο του κύκλου. Μετά από μία οικονομική κρίση ακολουθεί πάντα η ανάκαμψη, μέχρι να υπερθερμανθεί η οικονομία (ανώτατο σημείο) και να ακολουθήσει η κάμψη που θα οδηγήσει σε νέα κρίση κοκ. Οι οικονομικοί κύκλοι έχουν διάρκεια από 7 έως 11 χρόνια, αν και παρατηρείται σταδιακή μείωση της διάρκειάς τους λόγω διαφόρων παραγόντων (Θεοδώρου, 2012).

Διάγραμμα 1: Ο Οικονομικός Κύκλος (Πηγή: alfavita.gr, 2012)

Οι οικονομικοί κύκλοι διακρίνονται στους κλασικούς οικονομικούς κύκλους (classical cycles) που αναφέρονται στις διακυμάνσεις του συνολικού επιπέδου της οικονομικής δραστηριότητας και στους οικονομικούς κύκλους, που αναφέρονται στις διακυμάνσεις του ποσοστού μεγέθυνσης της οικονομίας γύρω από μία μακροχρόνια τάση ανάπτυξης (growth cycles).

Ο κλασικός οικονομικός κύκλος γενικά ορίζεται ως εξής:

Οικονομικός - επιχειρηματικός κύκλος είναι ο τύπος των διακυμάνσεων που εντοπίζουμε στην συνολική οικονομική δραστηριότητα των εθνών και εκφράζεται μέσα από τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων: ο κύκλος αποτελείται από διαστολές, που συμβαίνουν περίπου την ίδια χρονική στιγμή σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες, ακολουθείται από παρόμοιες γενικές συστολές και υφέσεις, που οδηγούν στη φάση της ανόδου του επόμενου οικονομικού κύκλου. Αυτή η σειρά των αλλαγών είναι επαναλαμβανόμενη, αλλά όχι περιοδική (Bergman, et al. 1998). Η διάρκεια του οικονομικού κύκλου ποικίλει από περισσότερο του ενός χρόνου μέχρι δέκα ή δώδεκα χρόνια και δεν διαιρείται σε μικρότερους κύκλους με παρόμοια χαρακτηριστικά.

Γενικά σε έναν οικονομικό κύκλο παρατηρούμε δύο σημεία καμπής. Το κατώτατο σημείο (through) και την κορυφή ή ανώτατο σημείο (peak). Η κορυφή πάντα προηγείται της πτώσης, δηλαδή μετά από αυτήν μπαίνουμε σε οικονομική ύφεση, ενώ αντίστοιχα το κατώτατο σημείο προηγείται της οικονομικής άνθησης.

Τέλος, καλό θα ήταν να λαμβάνονται υπόψη για την επιρροή τους στον οικονομικό κύκλο και οι τεχνολογικές αλλαγές, δομικές αλλαγές της οικονομίας, η εμφάνιση πολιτικών σταθερότητας και ο δημόσιος τομέας, όπως και άλλες μακροχρόνιες εξελίξεις (Bergman, et al. 1998)

2 Η Οικονομική Κρίση

Το 2008, ξεκίνησε αυτό που όλοι καλούμε σήμερα την μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της ανθρώπινης ιστορίας. Είναι η δεύτερη μεγάλη ύφεση που εμφανίζεται στην παγκόσμια οικονομία μετά από αυτήν του 1929. Που ξεκίνησε όμως η κρίση, τι την προκάλεσε και πως εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο;

2.1 Το ξεκίνημα της κρίσης

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 2008, ξεκίνησε στις ΗΠΑ. Ως αρχική αιτία προβάλλεται η πτώση των τιμών στα ακίνητα, το “σκάσιμο της φούσκας των ακινήτων”, όπως συνήθως αποκαλείται η πτώση αυτή στις τιμές. Πως όμως κάτι τέτοιο, δηλαδή μία πτώση στις τιμές των ακινήτων μπορεί να προκαλέσει τεράστιες ζημιές στις τράπεζες και να οδηγήσει σε πτώση του συστήματος (Μαυρίδης, 2008);

Η αιτία βρίσκεται στις ίδιες τις τράπεζες. Πρώτον, τοποθέτησαν προσωρινά στοιχεία του ενεργητικού τους, όπως τιτλοποιημένα στεγαστικά δάνεια σε φορείς που δεν υπήρχαν στα στοιχεία του ισολογισμού τους, έτσι ώστε να μην αναγκάζονται να κρατούν μεγάλα ποσά κεφαλαίων, να μπορούν δηλαδή να δανείζουν μεγαλύτερο μέρος από τα διαθέσιμα χρήματα, απ' το επιτρεπτό. Επίσης, η νομοθεσία επέτρεπε στις τράπεζες να μειώνουν το κεφάλαιο που πρέπει να έχουν διαθέσιμο έναντι στοιχείων του ενεργητικού τους, αν αυτά τα στοιχεία αξιολογούνται με AAA (Acharya and Richardson, 2009). Από την άλλη τα στεγαστικά δάνεια που έδιναν οι τράπεζες τα έδιναν πολλές φορές σε δανειολήπτες οι οποίοι δεν πληρούσαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις. Επίσης, έδιναν δάνεια των οποίων η αξία υπερέβαινε αυτήν των ακινήτων. Αυτά ήταν τα λεγόμενα subprimes (Νικολόπουλος, 2009). Όταν οι τιμές των ακινήτων μειώθηκαν κατά περίπου 25%, πολλοί από τους δανειολήπτες αποφάσισαν να μην αποπληρώσουν το δάνειο τους, επειδή η αξία της κατοικίας (υποθήκη) ήταν μικρότερη από αυτή του δανείου (Μαυρίδης, 2008). Αυτό, σε συνδυασμό με τα άτομα που ούτως ή άλλως δεν είχαν την δυνατότητα να αποπληρώσουν το δάνειό τους, αλλά παρόλα αυτά πήραν δάνειο εξαιτίας της απληστίας των τραπεζών, οδήγησαν στο “σκάσιμο της φούσκας” και αποτέλεσαν μία από τις αιτίες της ύφεσης.

Μία πτώση στις τιμές των ακινήτων όμως, δεν είναι ικανή από μόνη της να προκαλέσει παγκόσμια οικονομική κρίση. Άλλωστε, η πτώση στις τιμές των ακινήτων είναι κάτι που συμβαίνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα στις ΗΠΑ (Μαυρίδης, 2008). Αν το μόνο πρόβλημα ήταν αυτό, οι ζημιές θα είχαν απορροφηθεί και το σύστημα θα συνέχιζε να λειτουργεί κανονικά. Αυτό που έπαιξε σημαντικό ρόλο στο να οδηγηθεί η παγκόσμια οικονομία σε ύφεση ήταν η συμπεριφορά πολλών μεγάλων χρηματοοικονομικών οργανισμών, όπως πολυεθνικές τράπεζες, επενδυτικοί οργανισμοί, ασφαλιστικοί οργανισμοί και σε μερικές σπάνιες περιπτώσεις και τα αμοιβαία κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds) (Acharya and Richardson, 2009). Βασικός σκοπός της τιτλοποίησης είναι η διασπορά του κινδύνου. Κάτι τέτοιο δεν έγινε όμως στην περίπτωση αυτή. Παρόλο που ήταν γνωστή η ύπαρξη της “φούσκας” των ακινήτων -και το γεγονός ότι οι φούσκες κάποια στιγμή σκάνε - κανείς δεν έκανε κάτι για να σταματήσει ή τουλάχιστον να ελέγξει τον δανεισμό ατόμων που ήθελαν να αγοράσουν κατοικία. Γι' αυτό φταίει ο τρόπος με τον οποίο

λειτουργεί το ίδιο το σύστημα. Οι χρηματομεσίτες που αναλάμβαναν να προωθούν και να δίνουν δάνεια, πληρώνονται ανάλογα με τα πόσα δάνεια θα δώσουν. Η αμοιβή τους επηρεάζεται μάλιστα μόνο από τον αριθμό των δανείων που θα δώσουν και όχι από το αν αυτά τα δάνεια θα αποπληρωθούν ή από την ποιότητα των δανειοληπτών. Οπότε δεν τους ενδιέφερε και πολύ το αν θα “σκάσει η φούσκα”, αλλά το να καταφέρουν να δώσουν όσο περισσότερα δάνεια μπορούσαν μέχρι να γίνει αυτό (Economist’s View, 2008). Κανένας δεν κοιτούσε αν οι δανειολήπτες πληρούσαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη λήψη δανείου, αν δηλαδή είχαν τη δυνατότητα να το αποπληρώσουν. Αν υπήρχε έστω και ο παραμικρός έλεγχος, τότε ίσως τώρα να μην είχαμε φτάσει μέχρι εδώ. Αν επίσης η αμοιβή τους εξαρτιόταν και από την ποιότητα του δανείου, δηλαδή από το κατά πόσο ο δανειολήπτης πληροί τις προϋποθέσεις και μπορεί να αποπληρώσει το δάνειο, τότε πάλι δεν θα είχαμε πρόβλημα, καθώς οι χρηματομεσίτες θα διενεργούσαν τον απαραίτητο έλεγχο πριν δώσουν ένα δάνειο (Economist’s View, 2008).

Πως η μη αποπληρωμή των δανείων μας οδήγησε στην κρίση; Είναι γνωστό ότι τα δάνεια αποτελούν το Ενεργητικό της τράπεζας, ενώ οι καταθέσεις αποτελούν το Παθητικό της (Acharya and Richardson, 2009). Οι τράπεζες χρησιμοποιούν τα χρήματα των καταθέσεων για να δίνουν δάνεια και να κάνουν άλλες επενδύσεις. Για να αποφευχθεί ο κίνδυνος όλοι οι καταθέτες να ζητήσουν τα χρήματά τους την ίδια στιγμή, όπως συνέβη το 1850, το 1914 και κατά την Μεγάλη Οικονομική Ύφεση, το κράτος παρέχει ασφάλιση για ένα ποσοστό των καταθέσεων (Acharya and Richardson, 2009). Ως αντιστάθμισμα για αυτή την ασφάλεια που παρέχει το κράτος στις τράπεζες, αυτές πρέπει να κρατούν πάντα ένα ελάχιστο ποσό κεφαλαίου για να ανταπεξέρχονται στις ζημιές τους. Η προσπάθεια των τραπεζών να παρακάμψουν αυτή την υποχρέωση είναι ακόμη ένα αίτιο της κρίσης (Acharya and Richardson, 2009).

Όλα αυτά, δημιούργησαν τη “φούσκα” η οποία τελικά οδήγησε στην νέα οικονομική κρίση. Τον Σεπτέμβριο του 2008, μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, η Αμερικανική Οικονομία αρχικά και αργότερα οι οικονομίες πολλών χωρών κλονίστηκαν σε βαθμό τέτοιο, που ήταν πολύ δύσκολο να ορθοποδήσουν σύντομα.

2.2 Η κρίση εξαπλώνεται στην Ευρωζώνη και στην Ελλάδα

Ένα πρόβλημα λοιπόν, το οποίο ξεκίνησε από λάθη των τραπεζικών και άλλων οργανισμών των ΗΠΑ και προκάλεσε τεράστια αναταραχή στην οικονομία της χώρας, άρχισε να εξαπλώνεται σαν καρκίνος σε όλον τον αναπτυγμένο κόσμο. Η αιτία; Μα φυσικά η Παγκοσμιοποίηση (Νικολόπουλος, 2009). Μία παγκοσμιοποιημένη αγορά έχει και θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά. Από την μία υπάρχει ευκολία μετακίνησης των πληροφοριών σε όλον τον κόσμο, οι οικονομίες των χωρών είναι ανοικτές και υπάρχει ελεύθερη μετακίνηση και προσφορά των αγαθών και των υπηρεσιών. Από την άλλη όμως, αυτό βοηθάει στο να εξαπλωθεί το ίδιο γρήγορα και χωρίς εμπόδια ένα πρόβλημα. Στα τοξικά τραπεζικά προϊόντα επένδυσαν και τράπεζες άλλων χωρών εκτός από αυτές των ΗΠΑ. Πολλές από αυτές τις τράπεζες ήταν Ευρωπαϊκές. Επίσης, σε αυτά τα προϊόντα, εκτός από τις τράπεζες επένδυσαν και επιχειρήσεις, ασφαλιστικές εταιρείες, ασφαλιστικά ταμεία, επενδυτικοί οργανισμοί και ιδιώτες, επίσης από όλον τον κόσμο (Νικολόπουλος, 2009). Αυτό είχε σαν συνέπεια να εξαπλωθεί το πρόβλημα σε όλον τον κόσμο και να προκαλέσει αυτό που σήμερα αποκαλούμε “Μεγάλη Οικονομική Ύφεση”.

Στα μέσα του 2008, οι Ευρωπαϊκές τράπεζες αρχίζουν και αυτές με τη σειρά τους να αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας. Τον Οκτώβριο του 2008 οι ηγέτες των χωρών της Ευρωζώνης, μαζί με τον Πρωθυπουργό του Ην. Βασιλείου Gordon Brown, αποφασίζουν τη στήριξη των τραπεζών με την παροχή χρηματικής βοήθειας. Αλλά χώρες με ασθενείς οικονομίες όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία αλλά και η Ελλάδα, η οποία μάλιστα εισήλθε με απάτη στην Ευρωζώνη (Der Spiegel, 2011), λειτουργούσαν σαν πέτρα στον λαιμό της Ευρωζώνης, στις προσπάθειες που γίνονταν για την διάσωση της. Έτσι οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφασίζουν στη λήψη μέτρων για τις χώρες αυτές. Η πρώτη χώρα που επιλέγεται είναι η Ελλάδα. Στις 18 Φεβρουαρίου του 2009 η χώρα μπαίνει υπό επιτήρηση, με στόχο τη σταδιακή μείωση του ελλείμματος. Με την εκλογή της νέας ελληνικής κυβέρνησης, γίνεται γνωστό στους ηγέτες της Ευρωζώνης ότι η Ελλάδα όλα τα προηγούμενα χρόνια έδινε πλαστά στοιχεία όσον αφορά το έλλειμμα, με αποτέλεσμα αυτό να διογκωθεί (Der Spiegel, 2011). Τα νέα στοιχεία δεν αφήνουν, όπως είναι φυσικό, ικανοποιημένους τους ηγέτες των χωρών της Ευρωζώνης και κυρίως την Καγκελάρια της Γερμανίας Angela Merkel. Η Γερμανία πιέζει την ελληνική κυβέρνηση για τη λήψη νέων μέτρων και

την υιοθέτηση μιας πολιτικής λιτότητας, ενώ στον ορίζοντα εμφανίζεται και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) (Χαρδούβελης, 2011).

Λόγω του ότι τα μέτρα που προτάθηκαν αρχικά, στα οποία περιλαμβάνονταν η αυστηρή δημοσιονομική πολιτική, το πάγωμα των μισθών και η αύξηση των φόρων δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δεν αρκούσαν για να σώσουν την Ελληνική Οικονομία, η χώρα εισέρχεται τελικά στο Μηχανισμό Στήριξης του ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) (Χαρδούβελης, 2011).

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (FED), σε μία προσπάθεια να τονώσει την αμερικανική οικονομία, παίρνει μία σειρά από σημαντικά μέτρα (Χαρδούβελης, 2011):

- Αφήνει το Αμερικανικό Δολάριο να διολισθήσει έναντι του Ευρώ. Αυτό κάνει το αμερικανικό νόμισμα πιο ανταγωνιστικό στις διεθνείς αγορές, κάτι που ωφελεί την οικονομική επεκτατική πολιτική των ΗΠΑ.
- Διατηρεί το βασικό επιτόκιο σε χαμηλά επίπεδα.

Με αυτά τα μέτρα η FED κατόρθωσε να τονώσει τόσο την κατανάλωση, όσο και τις επενδύσεις και τις εξαγωγές. Επίσης η FED αγόρασε μεγάλες ποσότητες Αμερικανικών ομολόγων με αποτέλεσμα την εισροή μεγάλων ποσοτήτων χρήματος στην αμερικανική αγορά. Έτσι προσωρινά τουλάχιστον, έλυσε το πρόβλημα ρευστότητας των ΗΠΑ (The Washington Post, 2010).

Η Ευρωζώνη δεν μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο όμως. Το κοινό νόμισμα και η μη κοινή νομισματική πολιτική των χωρών που συμμετέχουν σε αυτό είναι τα εμπόδια. Καμία χώρα μέλος της Ευρωζώνης δεν μπορεί από μόνη της να υποτιμήσει το Ευρώ, κάτι που θα έκανε αν είχε δικό της νόμισμα. Επίσης δεν μπορεί να μεταβάλει ούτε το επιτόκιο. Τόσο το νόμισμα όσο και το επιτόκιο ελέγχονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Δεν είναι λίγοι εκείνοι που μιλούν για τη δημιουργία Ευρωομολόγων, έτσι ώστε με αυτά η ΕΚΤ να βοηθήσει στο πρόβλημα ρευστότητας που υπάρχει. Η Γερμανία όμως, αντιστέκεται σθεναρά σε αυτή την ιδέα. Η καγκελάρια της Γερμανίας Angela Merkel υποστηρίζει πως με τα Ευρωομόλογα δεν θα είναι δυνατόν να γνωρίζουν οι ηγέτες της Ευρωζώνης ποιες οικονομίες κρατών-

μελών χρειάζονται ακόμη δουλειά, ώστε να φτάσουν στο απαιτούμενο επίπεδο για την σωστή λειτουργία της Ευρωζώνης (Bloomberg, 2011).

Έτσι οι αδύναμες οικονομίες της Ευρωζώνης, όπως η Ελληνική, η Ιταλική, η Ισπανική και η Πορτογαλική, συνεχίζουν να παίρνουν επώδυνα μέτρα σε μια προσπάθεια να ορθοποδήσουν, αν και χωρίς τα αναμενόμενα αποτελέσματα –τους λόγους της αποτυχίας για την περίπτωση της Ελλάδας θα τους δούμε στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας.

“Στις 27 Απριλίου του 2010, για πρώτη φορά στην ιστορία του νέου νομίσματος το χρέος μιας χώρας υποβαθμίζεται σε επίπεδο σκουπιδιών (junk). Η Standard and Poors υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας κατά τρεις βαθμίδες, στο BB+” (Der Spiegel, 2011). Αμέσως μετά την υποβάθμιση των ελληνικών ομολόγων, οι κάτοχοί τους τα έριξαν στην αγορά και η τιμή τους έπεσε κατακόρυφα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πλέον η Ελλάδα να δανείζεται με ακόμη υψηλότερα επιτόκια από πριν, 13% για τα διετή ομόλογα από 6,3% (Der Spiegel, 2011). Την υποβάθμιση των κρατικών ομολόγων ακολούθησε η υποβάθμιση των ελληνικών τραπεζών, οι οποίες είχαν στην κατοχή τους ελληνικά ομόλογα αξίας 50 δις €. Αυτό το κύμα δυσπιστίας που άρχισε να εξαπλώνεται στον κόσμο έναντι της Ελλάδας, βοηθά και τους κερδοσκόπους, οι οποίοι ποντάρουν στην πτώχευση της χώρας αγοράζοντας CDS. Τα CDS είναι στην ουσία το ασφάλιστρο του επενδυτή σε κρατικά ομόλογα στην περίπτωση κατάρρευσης της οικονομίας της χώρας στην οποία έχει επενδύσει. Μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν και από κερδοσκόπους στην περίπτωση που υπάρχουν φήμες για πτώχευση μιας χώρας (Der Spiegel, 2011). Τον Ιούνιο του 2010 έρχεται νέα υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας κατά τέσσερις επιπλέον βαθμίδες (Der Spiegel, 2011). Αν και η ΕΚΤ είχε αγοράσει ελληνικά ομόλογα αξίας 25 δις € έναν μήνα νωρίτερα, σε μία προσπάθεια να σταθεροποιήσει τις τιμές των ομολόγων και να φέρει ηρεμία στις αγορές, η ηρεμία αυτή δεν κράτησε πολύ. Η ΕΚΤ συνεχίζει να αγοράζει ελληνικά ομόλογα ακόμη και μέσα στο 2011 προσπαθώντας να διατηρήσει την ηρεμία στις αγορές και αργότερα θα αρχίσει να αγοράζει και πορτογαλικά, ιταλικά και ισπανικά ομόλογα. Με αυτόν τον τρόπο όμως, με την αγορά δηλαδή junk ομολόγων, καταστρέφεται η αξιοπιστία του Ευρώ (Der Spiegel, 2011).

Παρατηρούμε ότι αυτό που επιδεινώνει την κατάσταση στην Ευρωζώνη και δεν μπορεί να βγει από την κρίση μέχρι και σήμερα, είναι κυρίως η έλλειψη κοινής δημοσιονομικής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, η Ευρωζώνη, είναι στην ουσία μόνο κατ' όνομα ένωση. Δεν υπάρχει συντονισμός της νομισματικής πολιτικής των κρατών-μελών, ούτε και ο έλεγχός της πολιτικής αυτής από μία κεντρική αρχή, όπως και θα έπρεπε να γίνεται σε μία πραγματική Νομισματική Ένωση. Το κοινό νόμισμα από μόνο του δεν είναι ικανό να δημιουργήσει αυτό που πραγματικά θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε ένωση και σίγουρα η περίπτωση του Ευρώ και της Ευρωζώνης θα αποτελεί παράδειγμα για μελλοντικές απόπειρες νομισματικών ενώσεων. “Αν η Ελλάδα ήταν μία πολιτεία των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης με κοινή δημοσιονομική και οικονομική πολιτική, θα ήταν τόσο προστατευμένη όσο η πόλη-πολιτεία της Βρέμης - που επίσης έχει μεγάλα χρέη- από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας” (Der Spiegel, 2011). Αλλά επειδή δεν υπάρχει κοινή ευρωπαϊκή δημοσιονομική πολιτική, η Ελλάδα, το πιο αδύναμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρά το γεγονός ότι συνεισφέρει μόλις το 3% στην συνολική οικονομική απόδοση των χωρών του ευρώ, γίνεται μια δυνητική απειλή για δεκαέξι χώρες και 320 εκατομμύρια Ευρωπαίους. Και το ευρώ, που σκοπός του ήταν η προστασία της Ευρώπης από τους αστάθμητους παράγοντες της παγκοσμιοποίησης, γίνεται το πιο επικίνδυνο νόμισμα στον πλανήτη (Der Spiegel, 2011).

3 Το χρονικό της κρίσης στην Ελλάδα

3.1 Το Ευρώ

Το 1992, στη Συνθήκη του Μάαστριχτ αποφασίζεται από τους ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε) η δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, του Ευρώ με τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) (BBC, 2012c). Το νόμισμα αυτό, θα αντικαθιστούσε τα εθνικά νομίσματα των κρατών-μελών της Ε.Ε που θα το υιοθετούσαν και θα μπορούσε να χρησιμοποιείται για τις συναλλαγές τόσο μεταξύ τους, όσο και με χώρες που χρησιμοποιούσαν άλλα νομίσματα. Το όνειρο πολλών πολιτικών από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά είχε γίνει πραγματικότητα (BBC, 2012c).

Στη Συνθήκη του Μάαστριχτ καθορίστηκαν επίσης και οι κανόνες, οι οποίοι καθόριζαν τους στόχους της ΟΝΕ, τις απαιτούμενες αρμοδιότητες και τα κριτήρια που πρέπει να πληρούν τα κράτη-μέλη για να υιοθετήσουν το Ευρώ. Τα κριτήρια αυτά, τα οποία είναι γνωστά και ως “κριτήρια σύγκλισης” ή “κριτήρια του Μάαστριχτ”, περιλαμβάνουν χαμηλό και σταθερό πληθωρισμό, σταθερότητα στις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα υγιή δημόσια οικονομικά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011).

Τη διαχείριση του Ευρώ ανέλαβε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η οποία ιδρύθηκε αποκλειστικά για τον σκοπό αυτό και θα συνεργαζόταν με τις κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών της ΟΝΕ, οι οποίες πλέον θα αποτελούσαν κάτι σαν υποκαταστήματα της ΕΚΤ στα κράτη-μέλη.

Τον Ιανουάριο του 1999 το Ευρώ χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από 11 χώρες της Ε.Ε, ενώ το 2001 εισέρχεται στην ΟΝΕ και η Ελλάδα. Την 1^η Ιανουαρίου του 2002, εκδίδονται και τα πρώτα νομίσματα και χαρτονομίσματα σε Ευρώ για την Ελλάδα.

3.2 Αποκαλύπτεται η απάτη των Ελλήνων

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η Συνθήκη του Μάαστριχτ όριζε κάποιους κανόνες και προδιαγραφές για τις χώρες που ήθελαν να χρησιμοποιήσουν το Ευρώ. Τον Νοέμβριο του 2004, η νέα συντηρητική κυβέρνηση της Ελλάδας παραδέχεται επίσημα ότι οι σοσιαλιστές προκάτοχοί της προμήθευαν τη Eurostat με πλαστά στοιχεία από το 2000, συμπεριλαμβανομένων και των στοιχείων που

χρησιμοποιήθηκαν για την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη (Der Spiegel, 2011). Η κυβέρνηση παραδέχεται ότι το έλλειμμα δεν ήταν κάτω από 3%, όπως οριζόταν (Telegraph, 2011).

Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής José Manuel Barroso, αντί να επικρίνει την Ελλάδα για αυτό το ατόπημα, εξήρε την ειλικρίνεια της νέας κυβέρνησης και έδωσε περιθώριο μέχρι το 2006 για την τακτοποίηση της οικονομίας της (Der Spiegel, 2011).

Ωστόσο τα λάθη στη διαχείριση της οικονομίας συνεχίστηκαν και από την νέα κυβέρνηση. Λογιστικά τρικ και προβλήματα που προέκυπταν από τη γραφειοκρατία, καθώς και οι πωλήσεις ολοένα και περισσότερων κρατικών ομολόγων, εξαιτίας του πολύ χαμηλού επιτοκίου που είχαν τότε, οδήγησαν σε αύξηση του χρέους κατά 14,7% το 2006 (Der Spiegel, 2011).

3.3 Η κρίση φτάνει στην Ελλάδα

Η νέα συντηρητική κυβέρνηση που εκλέχθηκε το 2004, μετά την αποκάλυψη περί αποστολής πλαστών στατιστικών στοιχείων στη Eurostat τον Νοέμβριο του 2004 και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, οι οποίοι στοίχησαν στην ελληνική οικονομία, αποφασίζει τον Μάρτιο του 2005 να πάρει μέτρα λιτότητας έτσι ώστε να συμμαζέψει τα οικονομικά της και να μειώσει το έλλειμμα (Telegraph, 2011). Αυτά περιλάμβαναν πάγωμα των μισθών και αύξηση του Φ.Π.Α στο 19%. Τα μέτρα φαίνεται να λειτουργούν, καθώς την άνοιξη του 2006 το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) ανέρχεται στο 4,1% (Telegraph, 2011).

Το 2008 όμως είναι η χρονιά που η Οικονομική Κρίση απειλεί την Ευρώπη. Τον Δεκέμβριο του 2008 οι ηγέτες της Ε.Ε συμφωνούν σε ένα σχέδιο τόνωσης ύψους 200 δις €, έτσι ώστε να ενισχυθεί η ανάπτυξη των χωρών της Ευρωζώνης μετά το ξέσπασμα της κρίσης (BBC, 2012c).

Τον Απρίλιο του 2009, η Ε.Ε δίνει εντολή στην Ελλάδα, μαζί με την Γαλλία, την Ισπανία και την Ιρλανδία να μειώσουν τα ελλείμματα των προϋπολογισμών τους (BBC, 2012c). Τον Οκτώβριο του 2009 αλλάζει πάλι κυβέρνηση στην Ελλάδα. Οι σοσιαλιστές του Γεωργίου Παπανδρέου παίρνουν τη σκυτάλη από την κυβέρνηση Καραμανλή. Σύμφωνα με στοιχεία που αποκαλύπτει η νέα ελληνική κυβέρνηση, το

χρέος εν μέσω της οικονομικής κρίσης αυξήθηκε στα 262 δις € από τα 168 δις € του 2004 (Telegraph, 2011). Ο τότε Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Παπακωνσταντίνου αναφέρει ότι το έλλειμμα για το 2009 θα είναι 12,7% του ΑΕΠ, περισσότερο από δύο φορές πάνω του προηγούμενου νούμερου που είχε δοθεί στη δημοσιότητα.

Τον Δεκέμβριο του 2009 το χρέος της Ελλάδας φτάνει τα 300 δις €, αριθμό ρεκόρ για την σύγχρονη ιστορία της χώρας (BBC, 2009a; 2012c). Το χρέος αγγίζει το 113% του ΑΕΠ, που είναι το διπλάσιο σχεδόν από το όριο του 60% της Ευρωζώνης. Οι οίκοι αξιολόγησης, υποβαθμίζουν τις Ελληνικές Τράπεζες και τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου στο BBB+ από το A- (Telegraph, 2011). Είχε προηγηθεί η υποβάθμιση των Ελληνικών ομολόγων από την Standard & Poors (S&P) στο A-, που ήταν και η χαμηλότερη αξιολόγηση μεταξύ των 16 κρατών-μελών της τότε Ευρωζώνης (Der Spiegel, 2011). Οι Ευρωπαίοι ηγέτες δέχονται με ανάμεικτα συναισθήματα την κατάσταση. Ο Σουηδός Πρωθυπουργός Fredrik Reinfeldt, ερχόμενος στη Σύνοδο Κορυφής στις Βρυξέλλες, αναφέρει ότι η πορεία της Ελλάδας είναι προβληματική, αυτό είναι όμως ένα εγχώριο πρόβλημα που πρέπει να λυθεί με λήψη μέτρων σε εγχώριο επίπεδο. Από την άλλη η Καγκελάρια της Γερμανίας Angela Merkel σε συνάντηση στη Βόννη ανέφερε: *“Ότι συμβαίνει σε ένα κράτος-μέλος επηρεάζει όλα τα υπόλοιπα, ειδικά όταν έχουν κοινό νόμισμα”* (BBC, 2009a). Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Γεώργιος Παπανδρέου απέκλεισε το ενδεχόμενο η χώρα να χρεοκοπήσει, καθώς και κάθε ενδεχόμενο εισόδου της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) (BBC, 2009b).

Η ελληνική κυβέρνηση με το ξεκίνημα του 2010 αρχίζει την εφαρμογή ενός νέου προγράμματος σταθερότητας, με κύριο στόχο τη μείωση του ελλείμματος στο 2,8% του ΑΕΠ μέχρι το 2012 (Telegraph, 2011). Η ΕΚΤ διαψεύδει τις φήμες που θέλουν την Ελλάδα να αφήνει την Ευρωζώνη, ενώ μαζί με την Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Ισπανία προκαλούν πονοκέφαλο στους ηγέτες της Ε.Ε (BBC, 2012c).

3.4 Το ΔΝΤ στην Ελλάδα

Στις 11 Φεβρουαρίου του 2010, η Ε.Ε αποφασίζει να βοηθήσει την Ελλάδα να αντιμετωπίσει τα προβλήματα με το χρέος της, αλλά πρέπει η Ελλάδα με τη σειρά της να μειώσει κι άλλο τις δαπάνες της (BBC, 2012c). Γίνεται λήψη μέτρων που

μειώνουν τους μισθούς, ενώ από την άλλη αυξάνουν τη φορολογία (Telegraph,2011). Ο ελληνικός λαός αντιδρά με απεργίες και πορείες σε όλη την Ελλάδα (BBC, 2012c).

Η κατάσταση συνεχίζει να χειροτερεύει και έτσι ο Έλληνας Πρωθυπουργός κ. Γεώργιος Παπανδρέου προσπαθεί να καθησυχάσει τους πάντες, διασαφηνίζοντας ότι η Ελλάδα δεν χρειάζεται βοήθεια από το ΔΝΤ (BBC, 2012c). Στις 11 Απριλίου, με τις αντιδράσεις του ελληνικού λαού ολοένα να αυξάνονται, τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης αποφασίζουν να παράσχουν έκτακτο πακέτο στήριξης για την Ελλάδα ύψους 30 δις €. Ωστόσο η ελληνική κυβέρνηση αρνείται να ενεργοποιήσει το πακέτο στήριξης. Λίγες μέρες αργότερα η κυβέρνηση παραδέχεται ότι ίσως τελικά χρειαστεί τη βοήθεια του ΔΝΤ και προτείνεται το λεγόμενο “bailout” - δηλαδή η Ελλάδα θα μπει στο ΔΝΤ και θα δανείζεται από εκεί – ύψους 45 δις € (Telegraph, 2011). Στις 23 Απριλίου του 2010, η Ελλάδα επίσημα ζητά το bailout (Telegraph, 2011), την ίδια ώρα που σύμφωνα με στοιχεία της Ε.Ε το έλλειμμα της χώρας είναι ακόμη μεγαλύτερο, και φτάνει το 13,6% του ΑΕΠ και όχι το 12,7% όπως είχε αρχικά ανακοινωθεί (BBC, 2012c). Όλα αυτά οδηγούν σε νέα υποβάθμιση των Ελληνικών ομολόγων από την S&P στο BB+ αποκαλώντας πλέον τα Ελληνικά ομόλογα “σκουπίδια”. Τα χρηματιστήρια σε όλο τον κόσμο κλονίζονται, με τον δείκτη FTSE 100 να παρουσιάζει πτώση της τάξης του 2,6% (Telegraph,2011).

Τελικά και μετά από μέρες έντονων συνομιλιών, το ΔΝΤ και η Ε.Ε αποφασίζουν στις 2 Μαΐου του 2010 να δώσουν στην Ελλάδα ένα πακέτο διάσωσης ύψους 110 δις €, με τριετή ορίζοντα (Telegraph, 2011). Η απόφαση αυτή δεν βρίσκει θετική αποδοχή από τον ελληνικό λαό. 48ωρη πανελλήνια απεργία και τρεις θάνατοι από φωτιά που ξέσπασε σε υποκατάστημα της τράπεζας Marfin από ρίψη βόμβας μολότοφ, είναι οι συνέπειες των αντιδράσεων λόγω της ένταξης της Ελλάδας στο ΔΝΤ.

Στις 18 Μαΐου η Ελλάδα λαμβάνει από την Ε.Ε δάνειο ύψους 14,5 δις € για να αποπληρώσει το άμεσο χρέος της (Telegraph, 2011). Κι ενώ οι αντιδράσεις των Ελλήνων πολιτών απέναντι στα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση συνεχίζονται, την 7^η Ιουλίου του 2010 η κυβέρνηση Παπανδρέου περνάει την μεταρρύθμιση για τη συνταξιοδότηση, κάτι που ήταν ένας από τους βασικούς όρους της συμφωνίας με την Ε.Ε και το ΔΝΤ. Σύμφωνα με τη μεταρρύθμιση αυτή, μειώνονται οι συντάξεις, αλλάζουν οι διατάξεις που αφορούν την πρόωρη συνταξιοδότηση και ανεβαίνει το όριο συνταξιοδότησης των γυναικών από τα 60 στα 65 χρόνια (Telegraph, 2011).

Στις 2 Μαΐου του 2011 ο Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Παπακωνσταντίνου αποκλείει το ενδεχόμενο αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους, ενώ εκφράζει τις ελπίδες του ότι θα επιμηκυνθεί ο χρόνος αποπληρωμής των δανείων (Telegraph, 2011). Στις 21 Μαΐου ο Γεώργιος Παπανδρέου σε συνομιλίες του με ανώτερα στελέχη της ΕΚΤ αναφέρει ότι η Ελλάδα πρέπει πάση θυσία να αποφύγει την αναδιάρθρωση του χρέους και ότι πρέπει να συνεχιστεί η πολιτική λιτότητας με περαιτέρω περικοπές στον προϋπολογισμό και ιδιωτικοποιήσεις, έτσι ώστε να καταφέρει η χώρα να βγει από την ύφεση (Telegraph, 2011). Έτσι στις 23 Μαΐου, ανακοινώνονται ιδιωτικοποιήσεις σαν μέρος του σχεδίου για την εξοικονόμηση 50 δις € μέχρι το 2015, έτσι ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να αποπληρώσει το χρέος της (Telegraph, 2011).

Εν τω μεταξύ το παιχνίδι των Οίκων Αξιολόγησης δυσχεραίνει κι άλλο την κατάσταση, με την Moody's να προχωρά σε νέα υποβάθμιση των ελληνικών ομολόγων την 1^η Ιουνίου και την κυβέρνηση να κριτικάρει αυτή την απόφαση, λέγοντας ότι οι Οίκοι Αξιολόγησης δεν λαμβάνουν υπόψη τις προσπάθειες της χώρας για το συμμάζεμα της οικονομίας (Telegraph, 2011).

Τον ίδιο μήνα οι Ευρωπαίοι Υπουργοί ζητούν από την Ελλάδα να λάβει νέα μέτρα λιτότητας πριν λάβει την επόμενη δόση του δανείου (BBC, 2012c). Εκφράζουν μάλιστα και απειλές ότι χωρίς αυτά τα μέτρα δεν θα είναι δυνατόν να συνεχιστεί η δανειοδότηση της Ελλάδας, με αποτέλεσμα την χρεοκοπία της χώρας. Αρχίζουν πάλι οι εικασίες περί εκδίωξης της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, ενώ πολλοί πολιτικοί και οικονομολόγοι, Έλληνες και ξένοι, υποστηρίζουν πως μία έξοδος της Ελλάδας από το Ευρώ και η επιστροφή στη Δραχμή, δεν θα προκαλέσει περισσότερα προβλήματα στη χώρα και στους πολίτες της, όσο το να παραμείνει η Ελλάδα στην Ευρωζώνη (Hotten, 2011).

Τελικά τον Ιούλιο του 2011 ψηφίζονται στη Βουλή νέα δραστικά και επώδυνα μέτρα και η Ε.Ε δίνει το πράσινο φως για την τελευταία δόση του δανείου, ύψους 12 δις € (BBC, 2012c). Συμφωνείται επίσης η Ελλάδα να λάβει εκ νέου βοήθεια από το ΔΝΤ. Η Ευρωζώνη συμφωνεί στη λήψη ενός νέου πακέτου στήριξης, ύψους 109 δις €, έτσι ώστε να ενισχυθεί η Ελληνική οικονομία και να εμποδίσει τη μετάδοση της κρίσης στις υπόλοιπες χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, στις οποίες περιλαμβάνονται η Ισπανία, η Ιταλία και το Βέλγιο (BBC, 2012c).

Ωστόσο τα προβλήματα επιδεινώνονται όταν η Ιταλία και η Ισπανία αρχίζουν να αντιμετωπίζουν επίσης προβλήματα με τις οικονομίες τους. Οι κυβερνήσεις των δύο χωρών λαμβάνουν μέτρα λιτότητας τα οποία, όπως και στην Ελλάδα, βρίσκουν απέναντι τους τους πολίτες. Η Κομισιόν σε προβλέψεις που κάνει για το δεύτερο μισό του 2011, αναφέρει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας της Ευρωζώνης θα είναι σχεδόν μηδενικός, περίπου 0,2%. Ως εκ τούτου, οι χώρες θα πρέπει να κάνουν εκ νέου περικοπές στους προϋπολογισμούς τους (BBC, 2012c).

Μετά από μέρες έντονων φημών ότι η Ελλάδα θα αποτύχει να εφαρμόσει τα νέα μέτρα και να αποπληρώσει το χρέος της, τον Σεπτέμβριο του 2011 το ΔΝΤ προτείνει το “κούρεμα” του ελληνικού χρέους στο 50% (BBC, 2011a). Ο νέος Υπουργός Οικονομικών της Ελλάδας Ευάγγελος Βενιζέλος, σε συνομιλίες του με την Πρόεδρο του ΔΝΤ Christine Lagarde, τη διαβεβαιώνει ότι θα κάνει ότι περνάει από το χέρι του για να μειώσει το χρέος της Ελλάδας, το οποίο πλέον έχει φτάσει στο 160% του ΑΕΠ (BBC, 2011a).

Στις 4 Οκτωβρίου, μετά από την αποδοχή από πλευράς της Ελλάδας ότι δεν θα μπορέσει να επιτύχει τους στόχους που τέθηκαν για την μείωση του ελλείμματος, οι Ευρωπαίοι Υπουργοί Οικονομικών καθυστερούν να λάβουν απόφαση για την επόμενη δόση του δανείου για την Ελλάδα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα νέους κλυδωνισμούς στα χρηματιστήρια διεθνώς (BBC, 2011b). Τελικά στις 21 Οκτωβρίου, οι Ευρωπαίοι Υπουργοί Οικονομικών δίνουν την έγκρισή τους για την επόμενη δόση της Ελλάδας από το ΔΝΤ, ύψους 8 δις Ευρώ (BBC, 2012c).

Στις 26 Οκτωβρίου οι Ευρωπαίοι ηγέτες μετά από μαραθόνιες διαβουλεύσεις καταφέρνουν να πείσουν τις τράπεζες που διαθέτουν Ελληνικά ομόλογα να δεχτούν απώλειες του ύψους του 50%, στα πλαίσια του κουρέματος των Ελληνικών ομολόγων (BBC, 2011c). Ως εκ τούτου, οι τράπεζες θα πρέπει από εδώ και στο εξής να διατηρούν περισσότερα κεφάλαια για μελλοντικές μειώσεις που πιθανότατα να γίνουν.

Στις 11 Νοεμβρίου του 2011, μετά από τις τρομερές αντιδράσεις του ελληνικού λαού για τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται η κυβέρνηση Παπανδρέου την κρίση, αποφασίζεται να σχηματιστεί Κυβέρνηση Συνεργασίας. Στην κυβέρνηση αυτή θα

συμμετέχουν όποια κόμματα το επιθυμούν, ενώ θα πρέπει να επιλεγεί ως Πρωθυπουργός της χώρας ένα άτομο ευρείας αποδοχής. Κάτι τέτοιο θα κατευνάσει τα πνεύματα, και θα ανανεώσει ως έναν βαθμό την εμπιστοσύνη των δανειστών της Ελλάδας προς αυτήν. Τελικά στην νέα κυβέρνηση συμμετέχουν το ΠΑ.ΣΟ.Κ., η Ν.Δ. και ο ΛΑ.Ο.Σ. Νέος Πρωθυπουργός ορίζεται ο Λουκάς Παπαδήμος, πρόσωπο γνωστό στο εξωτερικό και έμπιστο στους δανειστές της Ελλάδας. Η νέα κυβέρνηση έχει ως στόχο να συνεχίσει την προσπάθεια να βγει η χώρα από την κρίση, να εφαρμόσει τα μέτρα που ζητάει η Τρόικα και να συμμαζέψει τα οικονομικά της χώρας.

Οι συζητήσεις για το κούρεμα του χρέους ανάμεσα στην κυβέρνηση και τους ιδιώτες συνεχίζονται με αμείωτη ένταση μέχρι το τέλος του 2011. Αν η Ελλάδα επιθυμεί να λάβει τις υπόλοιπες δόσεις του πακέτου στήριξης από ΔΝΤ και Ε.Ε, τότε πρέπει να επιτευχθεί συμφωνία (BBC, 2012c). Στις 10 Φεβρουαρίου του 2012 η κυβέρνηση συμφωνεί τελικά να περάσει ένα νέο πακέτο μέτρων, όπως της ζητήθηκε από τους δανειστές της χώρας. Τα μέτρα αυτά τα οποία περιλαμβάνουν νέες περικοπές και μεταρρυθμίσεις, πρέπει να περάσουν, αν η Ελλάδα επιθυμεί να λάβει το πακέτο των 130 δις €. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται (BBC, 2012a):

- Περικοπές στον προϋπολογισμό της χώρας κατά 325 εκ. €,
- 15.000 απολύσεις στον Δημόσιο Τομέα,
- Άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων,
- Μείωση του κατώτατου μισθού κατά 20%, από τα 751 €/μήνα στα 600 €,
- Διαπραγματεύσεις με τις τράπεζες για το κούρεμα του ελληνικού χρέους.

Ζητήθηκε επίσης να γίνουν και μεταρρυθμίσεις στο σύστημα συνταξιοδότησης, αλλά τελικά κάτι τέτοιο αποφεύχθηκε μετά από έντονες αντιδράσεις. Όπως ήταν φυσικό βέβαια, στο άκουσμα των νέων μέτρων ξεκίνησαν πάλι απεργίες και πορείες, με τον κόσμο να αντιδρά κάθετα στα νέα μέτρα που κάθε φορά επιβάλλονται από τους δανειστές της Ελλάδας στη χώρα (BBC, 2012a). Τα μέτρα αυτά ωστόσο ψηφίζονται στις 12 Φεβρουαρίου, μετά από ολοήμερη συνεδρίαση της ολομέλειας της Βουλής, με την Αθήνα να γίνεται έρμαιο των βανδάλων και στην κυριολεξία να παίρνει φωτιά (BBC, 2012b).

Στις 13 Μαρτίου, από τη στιγμή που η Ελλάδα πέρασε τα μέτρα που της ζητήθηκαν, η Ευρωζώνη εγκρίνει τη δόση των 130 δις €. Λίγο αργότερα δίνει την έγκρισή του και το ΔΝΤ (BBC, 2012c).

4 Τα μέτρα που προτάθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης

Για την καταπολέμηση της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα, τα κράτη-μέλη ζήτησαν από την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση την λήψη κάποιων μέτρων, σε μία προσπάθεια συμμαζέματος της οικονομίας της χώρας. Τα μέτρα αυτά ήταν σχεδόν εξολοκλήρου μέτρα λιτότητας, ενώ προτάθηκαν πολύ λίγα αναπτυξιακά μέτρα. Αποδείχθηκε ωστόσο ότι δεν αρκούσαν μόνο αυτά για να μπει η ελληνική οικονομία στον σωστό δρόμο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας φαύλος κύκλος, όπου τα μέτρα που λαμβάνονταν κάθε φορά από την ελληνική κυβέρνηση δημιουργούσαν καταστάσεις που απαιτούσαν με την σειρά τους επιπρόσθετα μέτρα. Και αυτό επαναλαμβάνεται μέχρι και σήμερα. Σε αυτή την ενότητα θα δούμε τα μέτρα που προτάθηκαν στην Ελλάδα από την Ευρωζώνη και αργότερα και από το ΔΝΤ, ενώ σε επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε τους λόγους αποτυχίας ή έστω της μερικής επιτυχίας των μέτρων αυτών.

4.1 Τα πρώτα μέτρα

Καθώς η κρίση εξαπλωνόταν από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη, μεγάλες τράπεζες άρχισαν να αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας. Τον Οκτώβριο του 2008 οι ηγέτες των χωρών της Ευρωζώνης αποφασίζουν την στήριξη των ευρωπαϊκών τραπεζών με την παροχή χρηματικής βοήθειας. Ωστόσο αυτό δεν αρκεί. Χώρες με ασθενείς οικονομίες, όπως η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, η Ελλάδα και η Ισπανία λειτουργούν ως άγκυρα που εμποδίζει την ανάκαμψη της Ευρωζώνης. Αποφασίζεται η λήψη μέτρων για τις χώρες αυτές. Η πρώτη χώρα που μπαίνει στο στόχαστρο είναι η Ελλάδα. Η κυβέρνηση Καραμανλή που ήδη ακολουθούσε πολιτική λιτότητας λόγω των οικονομικών προβλημάτων που δημιούργησαν οι Ολυμπιακοί της Αθήνας (BBC, 2012c), αναγκάζεται να λάβει νέα αυστηρότερα μέτρα. Μεταξύ αυτών είναι η αύξηση των φορολογικών συντελεστών, το πάγωμα μισθών και συντάξεων και η πραγματοποίηση περικοπών στον προϋπολογισμό. Στόχος των μέτρων αυτών ήταν να μειωθούν δραστικά οι κρατικές δαπάνες και να αυξηθούν τα έσοδα του κράτους, κυρίως από τους φόρους, έτσι ώστε να μειωθεί το έλλειμμα και να μπορέσει να ορθοποδήσει η ελληνική οικονομία.

Φυσικά τα μέτρα αυτά προκάλεσαν πολλές αντιδράσεις, καθώς περιορίζαν την αγοραστική δύναμη Ελλήνων. Η κυβέρνηση έβρισκε απέναντί της σύσσωμη την αντιπολίτευση και τον Ελληνικό λαό κάθε φορά που προσπαθούσε να εφαρμόσει κάποιο καινούριο μέτρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλά από τα μέτρα να εφαρμοστούν μερικώς ή ακόμα και καθόλου με αποτέλεσμα να μην έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Παράλληλα η οργή των Ελλήνων πολιτών, οι οποίοι παρακινούνταν και από τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης οι οποίες έπαιζαν το δικό τους πολιτικό παιχνίδι, ολοένα και μεγάλωνε. Το αποτέλεσμα ήταν στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 να χάσει η συντηρητική κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή και να πάρει την θέση της η σοσιαλιστική κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και του Γ. Παπανδρέου.

4.2 Το πρώτο Μνημόνιο και το ΔΝΤ

Με την άνοδο στην εξουσία της νέας κυβέρνησης, τον Οκτώβριο του 2009, ο νέος Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Παπακωνσταντίνου αποκαλύπτει ότι το έλλειμμα είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από αυτό που παρουσιαζόταν μέχρι εκείνη τη στιγμή, 12,7% του ΑΕΠ και σχεδόν τρεις φορές μεγαλύτερο από το προηγούμενο νούμερο (Telegraph, 2011). Αυτό προκαλεί μεγάλες αντιδράσεις στους κόλπους της Ευρωζώνης, ενώ παράλληλα πλήττει και την αξιοπιστία της χώρας. Οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρωζώνης, Γερμανία και Γαλλία, αποφασίζουν την οικονομική στήριξη της Ελλάδας, αλλά και η Ελλάδα με την σειρά της πρέπει να προχωρήσει στη λήψη νέων μέτρων και να κάνει εκ νέου περικοπές στον προϋπολογισμό της (Telegraph, 2011). Τελικά, τον Απρίλιο του 2010, η Ελλάδα δέχεται την χρηματοοικονομική βοήθεια του ΔΝΤ και μπαίνει στον νέο μηχανισμό στήριξης, όπου θα λαμβάνει οικονομική βοήθεια από το ΔΝΤ και την Ευρωζώνη (Telegraph,2011).

Στις 2 Μαΐου του 2010, η κυβέρνηση Παπανδρέου υπογράφει το Μνημόνιο που περιέχει τα σκληρά μέτρα που θα πρέπει να πάρει η κυβέρνηση έτσι ώστε να λαμβάνει την οικονομική στήριξη από την Ευρωζώνη. Η χρηματική στήριξη από την Ευρωζώνη θα δίνεται σε τριμηνιαία πακέτα και μετά από έλεγχο για το κατά πόσο εφαρμόζονται και είναι αποτελεσματικά τα μέτρα (Τα Νέα, 2010). Τους ελέγχους θα πραγματοποιεί η Τρόικα.

Το μνημόνιο που υπέγραψε η Ελλάδα με την Ε.Ε και το ΔΝΤ, περιλάμβανε μέτρα που έπρεπε να ληφθούν από το 2010 μέχρι το 2014 (Τα Νέα, 2010). Τα μέτρα αυτά γενικά στόχευαν στην μείωση των κρατικών δαπανών, όσο το δυνατόν περισσότερο και την αύξηση των εσόδων του κράτους, κυρίως μέσω της φορολογίας. Σε γενικές γραμμές τα μέτρα περιλάμβαναν (Τα Νέα, 2010):

- Περικοπές στους μισθούς και τις συντάξεις, με αφαίρεση των δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα και περιορισμό των επιδομάτων, κάποια από τα οποία θα καταργούνταν
- Αύξηση των συντελεστών του ΦΠΑ
- Αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καύσιμα, τον καπνό και το αλκοόλ
- Μέτρα για καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και είσπραξη οφειλών από τους μεγαλύτερους οφειλέτες
- Στήριξη του Χρηματοπιστωτικού Τομέα, με παροχή κεφαλαιακής υποστήριξης στις τράπεζες
- Μεταρρυθμίσεις σε μη κερδοφόρες επιχειρήσεις του Δημόσιου Τομέα, όπως ο ΟΣΕ, με απολύσεις προσωπικού, μειώσεις μισθών και κλείσιμο ζημιογόνων γραμμών
- Μείωση των επενδύσεων που χρηματοδοτούνται από πόρους του Δημοσίου, με προτεραιότητα να δίνεται σε επενδύσεις που χρηματοδοτούνται με Κοινοτικά κονδύλια
- Μεταρρυθμίσεις που αφορούν την παράνομη χρήση γης (αυθαίρετα)
- Αναπροσαρμογή των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων
- Καθορισμός ανώτατου ορίου εξόδων για κάθε Υπουργείο
- Εισαγωγή ενιαίου ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης στα 65 έτη, ακόμη και για τις γυναίκες. Σταδιακή αύξηση της ελάχιστης ανταποδοτικής περιόδου για πλήρη σύνταξη από τα 37 στα 40 έτη έως το 2015. Μέτρα για τον περιορισμό της πρόωρης συνταξιοδότησης, ακόμη και γι' αυτούς που εργάζονται στα βαρέα-ανθυγιεινά. Εισαγωγή αυστηρότερων όρων για παροχή συντάξεων αναπηρίας
- Ενοποιημένο σύστημα αμοιβών και επιδομάτων. Στόχος, η αμοιβή να αντανakλά την παραγωγικότητα

- Απελευθέρωση της χονδρικής αγοράς ενέργειας
- Λήψη μέτρων για τη διευκόλυνση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και των επενδύσεων σε καινοτόμους και στρατηγικούς τομείς (πράσινες βιομηχανίες, τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών κλπ)
- Χρήση γενοσήμων φαρμάκων στον τομέα της υγείας και ηλεκτρονική παρακολούθηση των συνταγών των γιατρών
- Μείωση των αμοιβών για τις υπερωρίες στον Ιδιωτικό Τομέα, εισαγωγή μισθών χαμηλότερων του κατώτατου μισθού για ευάλωτες ομάδες, όπως οι μακροχρόνια άνεργοι. Διευκόλυνση της ημιαπασχόλησης και των συμβάσεων προσωρινής εργασίας
- Άρση των περιορισμών σε κλειστά επαγγέλματα
- Μείωση στις δαπάνες άμυνας
- Μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο, επιπροσθέτως του κανόνα της μίας πρόσληψης ανά πέντε συνταξιοδοτήσεις
- Μείωση επιδοτήσεων στις δημόσιες επιχειρήσεις, ως αποτέλεσμα της αναδιάρθρωσής τους
- Αδειοδοτήσεις στα τυχερά παιχνίδια με στόχο τα επιπλέον έσοδα για το κράτος

Τα μέτρα αυτά θα έπρεπε να εφαρμοστούν σταδιακά από την ελληνική κυβέρνηση, ενώ ανά τρίμηνο θα γινόταν έλεγχος από την Τρόικα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, έτσι ώστε να διαπιστώνεται κατά πόσο εφαρμόζονται τα μέτρα αυτά και ποια είναι η απόδοσή τους τελικά.

4.3 Το Μεσοπρόθεσμο

Αμέσως μετά την ψήφιση του πρώτου μνημονίου και την ανακοίνωση των μέτρων άρχισαν και οι αντιδράσεις αυτών που πλήττονταν περισσότερο. Στις 5 Μαΐου του 2010 έγινε μεγάλη πανελλήνια απεργία, ενώ μέσα στο καλοκαίρι και το φθινόπωρο άρχισαν αντιδράσεις επαγγελματικών κλάδων, όπως των οδηγών φορτηγών, οι οποίοι αντιδρούσαν στα μέτρα περί ανοίγματος των κλειστών επαγγελμάτων. Η ανεργία και ο πληθωρισμός άρχισαν να εκτινάσσονται, ενώ πολλές ήταν οι επιχειρήσεις που έκλεισαν.

Μέσα στο 2011 η κατάσταση άρχισε να επιδεινώνεται. Αρχίζουν κινήματα που έχουν ως στόχο την αντίδραση προς τα μέτρα που παίρνει η κυβέρνηση, ενώ οι πολιτικοί πέφτουν θύματα της λαϊκής οργής, απόδειξη του πόσο αντιλαϊκά ήταν τα μέτρα που λαμβάνονταν. Τον Μάρτιο η ανεργία αγγίζει το 16,2% (Τα Νέα, 2011)! Μέσα σε όλη αυτή την αντίδραση του λαού, η οποία άρχισε να εκφράζεται μαζικά με το “*Κίνημα των Αγανακτισμένων*”, αρχίζουν στις 15 Ιουνίου στη Βουλή οι συζητήσεις για το Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα. Στις 16 Ιουνίου αποφασίζεται ανασχηματισμός της κυβέρνησης και νέος Υπουργός Οικονομικών αναλαμβάνει ο Ευάγγελος Βενιζέλος. Η ψηφοφορία για το μεσοπρόθεσμο πραγματοποιήθηκε στις 29 Ιουνίου, όπου και υπερψηφίστηκε.

Όπως και το πρώτο μνημόνιο, έτσι και το μεσοπρόθεσμο περιλαμβάνει μία σειρά μέτρων με στόχο τον περιορισμό των κρατικών δαπανών και την αύξηση των εσόδων. Και πάλι τα μέτρα είναι στην πλειοψηφία τους μέτρα λιτότητας (μειώσεις μισθών, αύξηση φόρων) και όχι ανάπτυξης. Το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Οικονομικών προέβλεπε παρεμβάσεις ύψους 28 δις € από το 2011 έως και το 2015 (Εθνος, 2011).

Το ποσό αυτό θα προερχόταν από περιορισμό κυρίως στις κρατικές δαπάνες, με (Εθνος, 2011):

- Εξορθολογισμό των μισθολογικών δαπανών
- Μειώσεις λειτουργικών δαπανών
- Καταργήσεις/συγχωνεύσεις φορέων του Δημοσίου
- Αναδιοργάνωση των ΔΕΚΟ
- Μείωση των αμυντικών δαπανών
- Εξορθολογισμό των δαπανών υγείας και της ιατροφαρμακευτικής δαπάνης
- Μείωση κοινωνικών δαπανών
- Ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης

Επίσης τα έσοδα θα προέρχονταν και από την φορολογία, με μέτρα όπως:

- Επιβολή έκτακτης εισφοράς
- Κατάργηση έκπτωσης φόρου με αποδείξεις
- Μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα ΦΠΑ προϊόντων και υπηρεσιών εστίασης
- Επιβολή ετήσιου τέλους για ελεύθερους επαγγελματίες και επιτηδευματίες

- Επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας
- Αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1.450 ευρώ από το 4-10% στο 6-14%
- Επιβολή Ειδικής Εισφοράς Συνταξιούχων “Επικουρικής Ασφάλισης” που θα παρακρατείται μηνιαία

Για άλλη μία φορά τα μέτρα δεν φέρνουν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Παρατηρούνται αποκλίσεις από τους στόχους που είχαν τεθεί, ενώ η αντίδραση των πολιτών συνεχίζεται. Στα τέλη Αυγούστου ανακοινώνεται πως η ελληνική οικονομία βρίσκεται εκτός στόχων, καθώς υπήρχε μικρότερη είσπραξη εσόδων από την αναμενόμενη, ενώ αυξήθηκαν και οι δαπάνες (ΣΚΑΙ, 2011). Η Τρόικα απειλεί την Ελλάδα, σημειώνοντας ότι δεν θα καταβληθεί η επόμενη δόση του δανείου και έτσι η ελληνική κυβέρνηση παίρνει νέα μέτρα. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται:

- Νέος έκτακτος φόρος που θα καταβάλλεται μέσω των λογαριασμών της ΔΕΗ, το γνωστό “χαράτσι”
- Νέες περικοπές μισθών και συντάξεων
- Μείωση στο αφορολόγητο όριο από τα 8.000 στα 5.000 ευρώ
- Άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων

Φυσικά η αντίδραση του λαού ήταν η αναμενόμενη απέναντι στα νέα σκληρά μέτρα. Απεργίες και διαδηλώσεις σε όλη την χώρα, έδειχναν καθημερινά ότι η Ελλάδα είναι ένα καζάνι που βράζει.

4.4 Το “κούρεμα” του ελληνικού χρέους και το δεύτερο μνημόνιο

Στις 23 Οκτωβρίου του 2011 συγκλήθηκε η έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ε.Ε, η οποία θα είχε ως βασικό θέμα συζήτησης την κρίση χρέους των ευρωπαϊκών τραπεζών. Μετά από μαραθώνιες διαπραγματεύσεις, η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία τα ξημερώματα της 27^{ης} Οκτωβρίου, σύμφωνα με την οποία το ελληνικό χρέος θα μειωνόταν κατά 50%, το λεγόμενο “κούρεμα” του χρέους. Επίσης αποφασίστηκε να δοθεί και νέο πακέτο ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας, ύψους 130 δις €. Με αυτή την συμφωνία όλοι οι ιδιώτες που είχαν στην κατοχή τους ελληνικά ομόλογα, θα δέχονταν εθελοντικά το κούρεμα του 50%.

Κι ενώ στον χώρο της αντιπολίτευσης γίνεται λόγος για το ότι η κυβέρνηση με τις αποφάσεις της οδηγεί τη χώρα σε ελεγχόμενη χρεοκοπία, στις 31 Οκτωβρίου ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου εξαγγέλλει δημοψήφισμα, όπου ο ελληνικός λαός θα έχει την δυνατότητα να ψηφίσει υπέρ ή κατά της νέας δανειακής σύμβασης. Στην ουσία βέβαια –και έτσι το αντιλαμβάνονται οι ξένοι- θα είναι ένα δημοψήφισμα όπου οι Έλληνες θα αποφασίσουν για το αν θα θέλουν ή όχι την παραμονή της χώρας στο Ευρώ. Η αντίδραση των ηγετών της Ευρωζώνης ήταν άμεση (Real News, 2011).

Η 6^η δόση του δανείου που ήταν να ληφθεί από την Ελλάδα τον Νοέμβριο, μετά από την συμφωνία του κουρέματος, παγώνει, καθώς η Καγκελάρια της Γερμανίας Α. Merkel και ο Γάλλος Πρόεδρος N. Sarkozy κατέστησαν σαφές πως αν η Ελλάδα δεν τηρήσει τα όσα συμφωνήθηκαν, δεν πρόκειται να λάβει βοήθεια από τους δανειστές της (Real News, 2011).

Τελικά, μετά από πιέσεις που δέχθηκε ακόμη και από το εσωτερικό του κόμματός του, ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου παραιτείται της ιδέας του δημοψηφίσματος και στις 4 Νοεμβρίου ζητά ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Αφότου έλαβε την ψήφο εμπιστοσύνης με 153 ψήφους υπέρ, ο Γ. Παπανδρέου ξεκινά τις διαδικασίες για σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, πραγματοποιώντας συνάντηση με τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας (Ν.Δ) Αντώνη Σαμαρά ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας. Τελικά σχηματίζεται νέα κυβέρνηση, με στελέχη τριών κομμάτων, του ΠΑ.ΣΟ.Κ., της Ν.Δ και του ΛΑ.Ο.Σ. και Πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο, που είναι άτομο που εμπιστεύονται οι δανειστές της Ελλάδας. Στο Υπουργείο Οικονομικών παραμένει ο Ευάγγελος Βενιζέλος.

Η νέα κυβέρνηση είναι αυτή που στις 10 Φεβρουαρίου ανακοινώνει τα μέτρα που θα έρθουν μαζί με την ψήφιση του νομοσχεδίου για τη νέα δανειακή σύμβαση της Ελλάδας, το λεγόμενο “*Δεύτερο Μνημόνιο*” ή “*Μνημόνιο 2*”. Το νέο μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου του 2012 και ψηφίστηκε τελικά τις πρώτες πρωινές ώρες της 13^{ης} Φεβρουαρίου.

Το νέο μνημόνιο έχει ως στόχο να περιορίσει ακόμη περισσότερο τις κρατικές δαπάνες, ενώ οι φόροι αυξάνονται εκ νέου. Μεταξύ των μέτρων του δεύτερου μνημονίου περιλαμβάνονται (EPT, 2012):

- Μείωση της φαρμακευτικής δαπάνης κατά 1,07 δις €

- Μείωση προμηθειών στρατιωτικού υλικού κατά 300 εκ. €
- Μείωση λειτουργικών δαπανών και εκλογικών δαπανών κατά 270 εκ. €
- Περικοπές επιδοτήσεων κατοίκων απομακρυσμένων περιοχών κατά 190 εκ. €
- Περικοπή Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) κατά 400 εκ. €
- Μειώσεις συντάξεων κατά 300 εκ. €
- Μείωση 10% στα ειδικά μισθολόγια
- Άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες
- Αύξηση αντικειμενικών αξιών
- Αυστηρή εφαρμογή του κανόνα 1 προς 5 στις προσλήψεις
- Πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελμάτων

Επίσης μειώνεται ο κατώτατος μισθός στον ιδιωτικό τομέα, ενώ ανοίγει ο δρόμος για τη δημιουργία ατομικών συμβάσεων εργασίας. Για άλλη μία φορά τα μέτρα στοχεύουν στην περικοπή των δαπανών του κράτους μέσω μειώσεων σε μισθούς και επιδοτήσεις, ενώ τα έσοδα προέρχονται κυρίως από φόρους. Στην ενότητα που ακολουθεί θα δούμε τους κυριότερους λόγους για τους οποίους τα μέτρα λιτότητας δεν μπόρεσαν ποτέ να αποφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

5 Λιτότητα: γιατί δεν έφερε αποτελέσματα;

Όπως είδαμε και παραπάνω, η απάντηση της Ευρωζώνης στο πρόβλημα της βυθιζόμενης Ελληνικής Οικονομίας ήταν η επιβολή πολιτικής λιτότητας. Η ίδια συνταγή ακολουθήθηκε φυσικά και με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης που είχαν παρόμοιο πρόβλημα (Ιρλανδία-Πορτογαλία-Ισπανία-Ιταλία), ενώ και άλλες χώρες προετοιμάζουν το έδαφος για την επιβολή μέτρων λιτότητας, ή έχουν αρχίσει ήδη να τα επιβάλλουν (Γαλλία-Ολλανδία-Βέλγιο). Παντού αυτά τα μέτρα έχουν προκαλέσει την οργή του λαού, ενώ η οικονομική κατάσταση των χωρών αντί να βελτιώνεται παραμένει η ίδια, ή, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, χειροτερεύει! Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό; και γιατί, από την στιγμή που δεν εμφανίζονται τα πολυπόθητα αποτελέσματα, συνεχίζεται η πιστή εφαρμογή αυτής της στρατηγικής;

5.1 Η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου

Ο κυριότερος λόγος για τον οποίο η πολιτικές λιτότητας δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, είναι το ότι δημιουργούν έναν φαύλο κύκλο μέσα στον οποίο παγιδεύεται η οικονομία με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται η πολυπόθητη ανάπτυξη. Γιατί γίνεται αυτό;

Ως γνωστόν, το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων ενός κράτους στην σύγχρονη εποχή, στην περίπτωση όπου δεν κάνει μεγάλες εξαγωγές, ή όπου οι εισαγωγές του είναι περισσότερες από τις εξαγωγές του, είναι τα έσοδα από φόρους. Από την άλλη το κράτος έχει τα δικά του έξοδα, τις κρατικές δαπάνες, για την πληρωμή μισθών και συντάξεων, τα επιδόματα, δαπάνες άμυνας, παιδείας κλπ. Όταν λοιπόν τα έσοδα είναι λιγότερα από τα έξοδα, δημιουργείται έλλειμμα. Από τη στιγμή που δημιουργείται το έλλειμμα και αυξάνεται από χρόνο σε χρόνο, δημιουργείται και το χρέος, εσωτερικό ή εξωτερικό (Khan, 2012).

Όσο η κατάσταση αυτή συνεχίζεται, δηλαδή τα έσοδα να είναι λιγότερα από τα έξοδα, το χρέος αυξάνεται. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι δανειστές, οι οποίοι βλέπουν να δημιουργείται ο κίνδυνος να μην πάρουν πίσω τα χρήματα που δανείζουν, να ζητούν πλέον υψηλότερο επιτόκιο (Khan, 2012). Αυτό έγινε και στην περίπτωση της Ελλάδας με το ξεκίνημα της κρίσης. Συνέβαλλαν βέβαια σε αυτό και οι αρνητικές αξιολογήσεις των ελληνικών ομολόγων από τους διάφορους οίκους αξιολόγησης. Έτσι, ενώ μέχρι εκείνη την στιγμή η ελληνική οικονομία ξόδευε περισσότερα απ' όσα μπορούσε να μαζέψει, τώρα θα έπρεπε να πληρώνει ακόμη περισσότερα για την αποπληρωμή των δανείων με υψηλότερο επιτόκιο. Αυτό όπως είναι φυσικό, με την σειρά του συμβάλλει στην περεταίρω αύξηση του χρέους της χώρας. Κάτι που μπορεί να οδηγήσει και πάλι στην περεταίρω αύξηση των επιτοκίων κοκ. (Khan, 2012).

Κάπου εδώ εμφανίζονται οι πολιτικές λιτότητας, που σκοπό έχουν να αντιμετωπίσουν αυτό το πρόβλημα και να βγάλουν την οικονομία από τον φαύλο κύκλο στον οποίο έχει εισέλθει. Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες ενότητες, η Ε.Ε και το ΔΝΤ, έδωσαν στην Ελλάδα μία συνταγή εξόδου από την κρίση, η οποία περιλάμβανε μέτρα που σκοπό είχαν:

- Την μείωση των κρατικών δαπανών, με δραστικές περικοπές μισθών, συντάξεων, δαπανών άμυνας, απολύσεις στον Δημόσιο Τομέα κλπ

- Την αύξηση των εσόδων του κράτους με την επιβολή υψηλότερων φόρων και την επιβολή νέων φόρων που δεν υπήρχαν πριν.

Αυτά τα μέτρα στην πλειοψηφία τους ήταν αντιλαϊκά και φυσικά δεν έγιναν δεκτά με ευνοϊκό τρόπο από την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών. Μειώνοντας μισθούς και συντάξεις από τη μία, και αυξάνοντας τους φόρους από την άλλη, με τις τιμές των περισσότερων προϊόντων, ακόμη και αυτών πρώτης ανάγκης, να παραμένουν σταθερές ή να αυξάνονται, στην ουσία αυτά τα μέτρα άρχισαν σταδιακά να μειώνουν την αγοραστική δύναμη του Έλληνα καταναλωτή. Οι καταναλωτές πλέον αγοράζουν λιγότερα, γιατί πολύ απλά τόσα μπορούν. Από την στιγμή που η κύρια πηγή εσόδων όμως για την ελληνική οικονομία είναι ο αυξημένος ΦΠΑ, τα έσοδα αυξάνονται με πολύ μικρό ρυθμό, ή ακόμη και μειώνονται, καθώς ο καταναλωτής πλέον αγοράζει λιγότερα αγαθά απ' ότι πριν. Βλέπουμε δηλαδή ότι η ίδια η πολιτική λιτότητας στην ουσία περιορίζει κατά κάποιο τρόπο την χρηματοδότηση του κράτους και οδηγεί την οικονομία να αναπτύσσεται με ακόμη μικρότερο ρυθμό. Αυτό φυσικά οδηγεί σε αύξηση του ελλείμματος (Khan, 2012).

Η ίδια η πολιτική δηλαδή η οποία είχε στόχο να σώσει την ελληνική οικονομία, την βάζει στην ουσία σε ακόμη πιο δυσχερή θέση. Σε αυτό φυσικά συμβάλουν και οι απολύσεις καθώς και οι πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, άλλο ένα μέτρο που επέβαλαν τα μνημόνια. Οι εργαζόμενοι που είτε συνταξιοδοτούνται πρόωρα, είτε απλά απολύονται, στην ουσία προστίθενται σε εκείνους που δεν προσφέρουν ενώ μπορούν, αλλά παρόλα αυτά πληρώνονται από το κράτος. Ο πρόωρα συνταξιοδοτούμενος εργαζόμενος, αν δεν βρει αλλού εργασία, θα ζει από την σύνταξή του. Ο απολυμένος, αν επίσης δεν βρει αλλού εργασία, θα ζει από το επίδομα ανεργίας. Και οι δύο μπορούν και είναι πρόθυμοι να εργαστούν και να προσφέρουν στην παραγωγικότητα της χώρας, αλλά το ίδιο το κράτος ακολουθώντας την πολιτική λιτότητας που του επιβλήθηκε, τους βάζει στην άκρη και απλά τους πληρώνει. Λιγότερα από πριν ναι, αλλά χωρίς να προσφέρουν κάτι. Και το χειρότερο; Αυτό που αναφέραμε αμέσως παραπάνω. Και οι δύο μπορούν να προσφέρουν!

Φυσικά και ο Δημόσιος Τομέας είχε περισσότερους εργαζόμενους απ' όσους χρειαζόταν. Σίγουρα οι απολύσεις των περιττών εργαζομένων θα ανέβαζαν την παραγωγικότητα του Δημόσιου Τομέα. Όμως, αυτοί οι εργαζόμενοι έπρεπε να τοποθετηθούν σε άλλες θέσεις εργασίας. Έπρεπε το ίδιο το κράτος, λαμβάνοντας

μέτρα ανάπτυξης (που θα τα αναλύσουμε σε επόμενα κεφάλαια της παρούσης εργασίας), εκτός από το να ακολουθεί πιστά και τυφλά τα μέτρα λιτότητας, να το πράξει. Έτσι ώστε κανένας που μπορεί να προσφέρει, να μην μένει αχρησιμοποίητος.

5.2 Η αναποτελεσματικότητα της λιτότητας

Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα η οποία επιλέχθηκε από την Ε.Ε για την εφαρμογή της πολιτικής λιτότητας. Η Ελλάδα σύμφωνα και με τον ίδιο τον τέως πρωθυπουργό της, κ. Γεώργιο Παπανδρέου, έγινε το πειραματόζωο της Ευρωζώνης (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012). Γιατί όμως είναι αναποτελεσματική η λιτότητα;

Καταρχήν παρουσιάζει εμφανή σημάδια αδικίας σε βάρος της μεσαίας τάξης. Το βάρος του χρέους της χώρας αναγκάζονται να το σηκώνουν οι Έλληνες φορολογούμενοι, οι οποίοι πληρώνουν για λογαριασμό όλων εκείνων που δημιούργησαν το χρέος με αναποτελεσματικές πολιτικές, πολιτικά συμφέροντα, μίζες, φοροδιαφυγή κα. Αυτοί είναι που μένουν και αλώβητοι από όλα αυτά, καθώς *“προστατεύονται από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο της φοροαποφυγής, αλλά κυρίως από ένα υψίστης σημασίας ηθικής φύσης θέμα αυτό της φοροδιαφυγής που καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό τους”* (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012).

Και είναι φυσιολογικό να εξαγριώνεται και να απογοητεύεται ο Έλληνας φορολογούμενος, όταν μένει άνεργος ή στην καλύτερη δέχεται συνεχείς μειώσεις στον μισθό του, καλείται να πληρώσει ολοένα και περισσότερους φόρους και από την άλλη βλέπει εκείνη την “ελίτ” που αποτελείται από επιχειρηματίες, δημόσια πρόσωπα και πολιτικούς, να συνεχίζει να φοροδιαφεύγει και να απολαμβάνει παράλληλα διάφορα προνόμια χωρίς τιμωρία. Η απογοήτευση αυτή μάλιστα πολλές φορές μετατρέπεται ακόμη και σε τάσεις αυτοκτονίας, όταν κάποιος δεν έχει χρήματα ούτε ακόμη για να ζήσει. Επομένως, η πολιτική λιτότητας με τον τρόπο που ασκείται, κάθε άλλο παρά δίκαια είναι (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012).

Και σαν να μην έφταναν όλα τα παραπάνω, τα περισσότερα από τα μέτρα λιτότητας που λαμβάνονται είναι αναποτελεσματικά. Αυτό αποδεικνύεται περίτρανα και από το γεγονός ότι κάθε φορά τα μέτρα οδηγούσαν σε αποτελέσματα εκτός στόχων, με αποτέλεσμα να απαιτούνται νεότερα. Όταν αποτύγχαναν κι αυτά, έρχονταν κι άλλα μέτρα. Κι έτσι θα εξακολουθήσει να γίνεται αν δεν αλλάξει αυτή η πολιτική. Στην προηγούμενη υποενότητα αναφέραμε τον λόγο που τα βασικά μέτρα λιτότητας που

είναι η αύξηση της φορολογίας και η μείωση των κρατικών δαπανών, βάζουν την οικονομία σε έναν φαύλο κύκλο.

Βασικός στόχος των μνημονίων είναι να μειωθεί το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012). Πριν από την εφαρμογή των μέτρων λιτότητας το 2009, το χρέος ήταν διαμορφωμένο στο 109%. Στα τέλη του 2011 και μετά από δύο χρόνια άσκησης πολιτικής σκληρής λιτότητας το χρέος όχι μόνο δεν μειώθηκε, αλλά μάλιστα έφτασε το 160% (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012)! Βλέπουμε δηλαδή ότι η πολιτικές λιτότητας δεν μπόρεσαν σε καμιά περίπτωση να πετύχουν τον κύριο σκοπό τους. Η συνέχισή τους, μπορεί να αποβεί μοιραία όχι μόνο για την οικονομία της Ελλάδας, αλλά και όλης της Ευρωζώνης. Αυτό συμβαίνει για τον εξής λόγο, σύμφωνα με τους Βαλακάκη και Φιλόπουλο. Ιστορικά, οι δημόσιες δαπάνες ενός σύγχρονου κράτους κυμαίνονται περίπου στο 30-50% του ΑΕΠ. Αν αυτό το ποσοστό μειωθεί και δεν αναπληρωθεί κάπως, π.χ. από τον ιδιωτικό τομέα, τότε αναπόφευκτα θα μειωθεί και το ΑΕΠ. Επομένως θα αυξηθεί και το χρέος, καθώς από τη μία τα έξοδα αυξάνονται, λόγω και της συνεχούς αύξησης των επιτοκίων, ενώ το ΑΕΠ θα μειώνεται.

Η πολιτικές λιτότητας δεν είναι απαραίτητες, αν μία χώρα μπορεί να εκμεταλλευτεί τους πόρους που διαθέτει. Και η Ελλάδα διαθέτει πάρα πολλούς πόρους. Με κατάλληλες πολιτικές και διπλωματικές κινήσεις, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει έστω ένα μέρος αυτών των πόρων και να οδηγηθεί αυτόματα στην ανάπτυξη, χωρίς τον “πόνο” που προκαλούν τα μέτρα λιτότητας. Αν η χώρα οδηγηθεί στην ανάπτυξη, κάτι τέτοιο θα οδηγήσει στην αύξηση των τιμών των προϊόντων της, στον λεγόμενο δηλαδή πληθωρισμό. Ιστορικά, αυξήσεις των τιμών κάτω του 4% δεν εγκυμονούν κινδύνους για την οικονομία, αντίθετα, συμβάλλουν στην τόνωσή της (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012).

Αντίθετα η πολιτική που ακολουθείται από την Ευρωζώνη είναι η λιτότητα και ο αποπληθωρισμός, δύο στοιχεία τα οποία είναι αυτοκαταστροφικά για κάθε οικονομία, σύμφωνα και με τους νομπελίστες οικονομολόγους Joseph Stiglitz και Paul Krugmann (Stiglitz, 2011 & Krugman, 2012).

Γενικά, η πολιτική λιτότητας θα είχε αποτελέσματα, αν η παγκόσμια οικονομία βρισκόταν σε φάση ανάπτυξης και η χώρα η οποία την ασκούσε είχε ισχυρή

εξαγωγική δραστηριότητα. Σε συνδυασμό μάλιστα με ένα φθινό νόμισμα, κάτι που η Ελλάδα δεν διαθέτει καθώς χρησιμοποιεί το ισχυρό Ευρώ, οι εξαγωγές θα αυξάνονταν ακόμη περισσότερο, αυξάνοντας με τη σειρά τους τα έσοδα του κράτους. Όλα αυτά, μαζί με τη φορολογία, θα βοηθούσαν στη βελτίωση της κατάστασης. Κάτι τέτοιο συνέβη στον Καναδά τη δεκαετία του 1990 (Βαλασκάκης & Φιλόπουλος, 2012).

Μία χώρα όπως η Ελλάδα όμως, η οποία είναι εισαγωγική και όχι εξαγωγική χώρα (εισάγει μάλιστα και προϊόντα που θα είχε τη δυνατότητα να εξάγει), και η οποία βρίσκεται μέσα σε μία παγκόσμια οικονομία βυθισμένη στην ύφεση, ενώ η γραφειοκρατία, το επιχειρηματικό περιβάλλον της Ελλάδας και οι απεργίες αποτρέπουν τις ξένες επενδύσεις, είναι πολύ δύσκολο να νομίζει κανείς ότι μόνο με μέτρα λιτότητας θα καταφέρει να βγει από τη δίνη της κρίσης και να μπει σε πορεία ανάπτυξης. Αντίθετα, όπως προείπαμε, με αυτή την πολιτική εδώ και δύο χρόνια, έχει μπει σε έναν φαύλο κύκλο, όπου και θα παραμείνει, αν δεν αλλάξει είτε η πολιτική που ασκείται, είτε η νοοτροπία των Ελλήνων.

6 Άλλοι λόγοι που συμβάλλουν στο πρόβλημα

Εκτός από τον βασικότερο λόγο που περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα που είναι η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου εξαιτίας των μέτρων λιτότητας, υπάρχουν και άλλοι λόγοι, οι οποίοι προέρχονται από την δομή της Ελληνικής οικονομίας και την νοοτροπία που υιοθετήθηκε από πολλούς μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια κυρίως από τη μεταπολίτευση και μετά, που συνέβαλλαν στο πρόβλημα.

6.1 Η γραφειοκρατία

Ως γνωστόν η Ελλάδα είναι από τα κράτη όπου υπάρχει μεγάλη γραφειοκρατία. Σύμφωνα με τον επίτροπο της Ε.Ε για την Περιφερειακή Πολιτική κ. Johannes Hahn, οι ξένοι επενδυτές έρχονται αντιμέτωποι με την αυξημένη ελληνική γραφειοκρατία, ενώ το σύστημα απονομής δικαιосύνης κάνει χρόνια να εκδώσει αποφάσεις. Αυτά δυσχεραίνουν την προσπάθεια της χώρας να μπει σε πορεία ανάπτυξης (Εθνος, 2012). Πολλές ξένες εταιρείες επιθυμούν να επενδύσουν στην Ελλάδα, καθώς είναι μία χώρα που βρίσκεται σε ένα πολύ σημαντικό γεωστρατηγικό σημείο. Ωστόσο, η γραφειοκρατία που υπάρχει στην χώρα είναι ο μεγαλύτερος ίσως αποτρεπτικός παράγοντας γι' αυτές. Σύμφωνα με τον κ. Hahn, πολλές είναι οι εταιρείες που κάνουν

παράπονα για το πολύ αργό σύστημα απονομής δικαιοσύνης (Έθνος, 2012). Ένα από τα έργα της κάθε ελληνικής κυβέρνησης θα πρέπει να είναι η μείωση της γραφειοκρατίας. Αν επιτευχθεί κάτι τέτοιο, στο οποίο βέβαια η Ελλάδα έχει στο πλευρό της την Ε.Ε, σύμφωνα και με τον κ. Hahn, ο δρόμος προς την ανάπτυξη θα είναι ευκολότερος.

6.2 Απεργίες

Άλλο ένα μεγάλο πρόβλημα της Ελλάδας είναι οι απεργίες. Ακόμη και πριν τα μνημόνια, γίνονταν απεργίες με την παραμικρή αιτία. Αυτό προκάλεσε την φυγή πολλών επιχειρήσεων από τη χώρα, με αποτέλεσμα να χαθούν τόσο θέσεις εργασίας, αλλά και παραγωγική δύναμη, η οποία συνέβαλε στην οικονομία και την ανάπτυξη της χώρας. Επίσης δεν είναι λίγες οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα τροφοδοσίας σε πρώτες ύλες, ή δεν μπορούν να προωθήσουν τα προϊόντα τους, εξαιτίας των απεργιών ή εκδηλώσεων διαμαρτυρίας όπως το κλείσιμο των δρόμων από τους αγρότες παλιότερα, ή το κλείσιμο των δρόμων από τους οδηγούς ταξί και φορτηγών, μετά από τα μέτρα περί ανοίγματος των επαγγελματιών αυτών, όπως προέβλεπε το μνημόνιο. Επίσης το κλείσιμο των λιμανιών δημιουργεί επίσης προβλήματα, τόσο στην μεταφορά των αγαθών, όσο και στον τουρισμό, ενώ είναι δυνατόν ακόμη και να αποτρέψει επενδύσεις, όπως συνέβη με την αγορά του λιμανιού του Πειραιά από την Cosco που παραλίγο να μην πραγματοποιηθεί.

6.3 Μικροκομματικά συμφέροντα

Άλλο ένα εμπόδιο είναι τα μικροκομματικά και πολιτικά συμφέροντα, τα οποία μπαίνουν εμπόδιο στην υιοθέτηση δραστικών μέτρων για την καταπολέμηση της ύφεσης. Όλα αυτά τα χρόνια μετά την μεταπολίτευση και κυρίως στα τελευταία 30 χρόνια, δημιουργήθηκε μία σχέση εξάρτησης μεταξύ των πολιτικών και των πολιτών. Οι πολιτικοί υπόσχονταν θέσεις εργασίας στους ψηφοφόρους τους με σκοπό να αποσπάσουν την ψήφο τους, ενώ πολλές φορές και οι ίδιοι προσπαθούσαν να διατηρούν καλές σχέσεις με την ελίτ της χώρας (οι οποίες συνεπάγονταν π.χ. στο να μην γίνεται σωστός έλεγχος από τις αρχές στην φοροδιαφυγή μελών αυτής της ελίτ, κα.), με αντάλλαγμα όχι μόνο ψήφους, αλλά ακόμη και διατήρησή τους σε θέση ισχύος στην πολιτική ζωή του τόπου. Εξαιτίας λοιπόν αυτών των συμφερόντων και του φόβου των πολιτικών να πάρουν αποφάσεις που θα είχαν πολιτικό κόστος για τους ίδιους, πολλά δημόσια έργα δίνονταν στους ίδιους και τους ίδιους

κατασκευαστές, χωρίς απαραίτητα αυτοί να πληρούν τις προϋποθέσεις, ενώ άλλες φορές δεν αντιτίθονταν σε κάποιες ομάδες συμφερόντων, όπως έγινε με τα εργατικά σωματεία στην περίπτωση της πώλησης του λιμανιού του Πειραιά στην Κινεζική Cosco. Όλα αυτά όμως, δημιουργούν προβλήματα στους επενδυτές, οι οποίοι διστάζουν να επενδύσουν στην Ελλάδα πολλές φορές, γιατί πολύ απλά δεν έχουν “γνωριμίες”.

6.4 Η νοοτροπία του Έλληνα

Τα χρόνια μετά την μεταπολίτευση και κυρίως τα τελευταία 30 χρόνια, δημιουργήθηκε η νοοτροπία στον Έλληνα πολίτη, ότι έχει την ευκαιρία να τα βρει όλα έτοιμα στην ζωή του, αρκεί να στηρίξει συγκεκριμένα πολιτικά συμφέροντα. Έτσι, έμπαιναν στο δημόσιο άτομα τα οποία δεν είχαν τα απαραίτητα προσόντα και μάλιστα ακόμη και σε διοικητικές θέσεις. Άλλοι μπορούσαν να απολαμβάνουν κάποια “προνόμια”, όπως φοροδιαφυγή και χτίσιμο αυθαιρέτων, ακόμη και κατοχή θέσεων εργασίας για τις οποίες πληρώνονταν κανονικά, αλλά δεν εμφανίζονταν ποτέ στον χώρο εργασίας τους, γιατί πολύ απλά απασχολούνταν ήδη σε άλλη θέση εργασίας. Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο είναι ότι αυτός που δεν ήταν παραγωγικός, πολλές φορές έπαιρνε την ίδια αμοιβή με αυτόν που ήταν παραγωγικός. Δεν επιβραβεύονταν δηλαδή η παραγωγικότητα. Όλα αυτά έπαιξαν τον ρόλο τους ώστε να δημιουργηθεί ένας ασθενής δημόσιος τομέας και το κράτος να κάνει περιττά έξοδα, επιβαρύνοντας τον κρατικό προϋπολογισμό. Με τον ερχομό της κρίσης, πολλά από τα μέτρα του μνημονίου έρχονταν σε αντίθεση και προσπαθούσαν να καταπολεμήσουν αυτή την λανθασμένη νοοτροπία, η οποία φυσικά πρέπει να αλλάξει αν επιθυμούμε να κάνουμε ένα σημαντικό βήμα εξόδου από την κρίση. Ας δούμε μόνο την πρόοδο των Ελλήνων της διασποράς, οι οποίοι απαλλαγμένοι από αυτή την νοσηρή νοοτροπία, κατέχουν σημαντικές θέσεις σε επιχειρηματικά και επιστημονικά πόστα σε όλο τον κόσμο. Γιατί λοιπόν να μην συμβεί κάτι τέτοιο και μέσα στην ίδια την Ελλάδα;

6.5 Λανθασμένη χρήση των κονδυλίων της Ε.Ε

Τέλος, άλλο ένα σημαντικό στοιχείο που συνέβαλλε στην μη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, ήταν η μη σωστή χρήση των κονδυλίων της Ε.Ε για την ανάπτυξη. Η νοοτροπία “βολέματος” του Έλληνα, όπως αναφέραμε παραπάνω, έπαιξε καταλυτικό ρόλο σε αυτό. Έτσι, κονδύλια που δίνονταν στους αγρότες για αγορά καινούριου εξοπλισμού και ανάπτυξης των καλλιεργειών τους, κατέληξαν στο να ξοδεύονται από τους ίδιους τους αγρότες για αγορά σπιτιών και ακριβών αυτοκινήτων. Η πραγματική αξία πολλών δημοσίων έργων, όπως δρόμοι, γέφυρες κα. Δεν άξιζαν όσο κόστιζαν και η διαφορά πολλές φορές, η οποία ήταν χρήματα που είχε δώσει η Ε.Ε για την ανάπτυξη των υποδομών της Ελλάδας, κατέληγαν σε λογαριασμούς πολιτικών και επιχειρηματικών παραγόντων. Με αυτόν τον τρόπο, χρήματα που αν χρησιμοποιούνταν σωστά θα είχαν θετική απόδοση για την ελληνική οικονομία, χάθηκαν χωρίς λόγο.

6.6 Σύνοψη

Η λιτότητα λοιπόν δεν είναι το “φάρμακο” σωτηρίας της Ελλάδας απ’ ό,τι φαίνεται. Τουλάχιστον όχι από μόνη της. Αυτό θα πρέπει να το κατανοήσουν οι ηγέτες της Ευρωζώνης, αλλά πολύ περισσότερο αυτοί που κυβερνούν την χώρα. Οι πολιτικές λιτότητας σε μία χώρα χωρίς μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα και μέσα σε μία παγκόσμια οικονομία που βρίσκεται σε κατάσταση ύφεσης, το μόνο που καταφέρνουν είναι να στραγγαλίζουν σιγά σιγά τις οικονομίες των χωρών που τις ακολουθούν.

Η πορεία προς την ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί περισσότερο με προσέλκυση επενδύσεων, βελτίωση των υποδομών της χώρας, καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και φυσικά αλλαγή στην νοοτροπία του Έλληνα. Στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας αυτής θα παρουσιαστούν τρόποι με τους οποίους η Ελλάδα θα μπορούσε να οδηγήσει τελικά την οικονομία της ξανά σε φάση ανάπτυξης.

7 Υπάρχει διέξοδος;

Στην προηγούμενη ενότητα είδαμε κάποιες από τις αιτίες που οδήγησαν την ελληνική οικονομία σε κατάσταση ύφεσης. Όπως είπαμε, η δομή της ελληνικής οικονομίας, αλλά και της ελληνικής κοινωνίας και του τρόπου ζωής των Ελλήνων, έπαιξαν πρωταρχικό ρόλο σε αυτό. Η γραφειοκρατία, η διαφθορά, τα κλειστά επαγγέλματα, οι συνεχείς απεργίες και η πελατειακές σχέσεις ψηφοφόρων-πολιτικών, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο να φτάσει η Ελλάδα εδώ που έφτασε. Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), έπαιξαν και αυτοί τον δικό τους ρόλο στην μη επιτυχή αντιμετώπιση του ελληνικού προβλήματος, με τις πολιτικές που πρότειναν.

Οι πολιτικές αυτές, όντας εξολοκλήρου πολιτικές λιτότητας, είχαν σκοπό την εσωτερική υποτίμηση της ελληνικής οικονομίας, κάτι που θα αναλύσουμε παρακάτω. Αυτά τα μέτρα όμως προκάλεσαν περεταίρω ύφεση στην ελληνική οικονομία, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να μπει σε νέες περιπέτειες. Η χώρα απέτυχε να βγάλει νέα κυβέρνηση στις εκλογές του Μαΐου του 2012, ενώ οι επαναληπτικές εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου ανέδειξαν το συντηρητικό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας στην πρώτη θέση, με Πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες αναμένουν λοιπόν αν η νέα κυβέρνηση θα ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, ενώ οι Έλληνες πολίτες αναμένουν να δουν αν τελικά θα γίνει επιτέλους κάτι που θα αλλάξει την κατάσταση της χώρας προς το καλύτερο. Η πολιτική αστάθεια έχει δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στην εικόνα της Ελλάδας, η οποία κινδυνεύει ακόμη και με έξοδο από το Ευρώ.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε τρόπους με τους οποίους η Ελλάδα θα μπορούσε να μπει και πάλι στο δρόμο της ανάπτυξης. Θα δούμε ποιες είναι οι διαρθρωτικές αλλαγές που θα πρέπει να κάνει η Ελλάδα τόσο στην οικονομία της, όσο και στην νοοτροπία των ίδιων των Ελλήνων, ενώ στη συνέχεια θα αναλύσουμε τομείς στους οποίους πρέπει να ποντάρει η εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση, έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί σταδιακά το έλλειμμα και να μπει και πάλι η οικονομία σε φάση ανόδου.

8 Που στηρίχτηκε η άνοδος της ελληνικής οικονομίας προ της ύφεσης;

Σύμφωνα με τον καθηγητή Καραμούζη Ν. και τον Δρ. Αναστασάτο Α. (2011), η ραγδαία άνοδος που παρουσίασε η ελληνική οικονομία τη χρονική περίοδο 1994-2007 στηρίχθηκε κυρίως στην εσωτερική κατανάλωση και τις υψηλές κρατικές δαπάνες. Μάλιστα, η ιδιωτική κατανάλωση αυξανόταν ισοποσοστιαία με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Το 2009 η σχέση συνολικής κατανάλωσης προς ΑΕΠ έφτασε το 93,5%, που ήταν το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ-27. Σε αυτό βοήθησε φυσικά η πρόσβαση σε φθηνά δανειακά κεφάλαια τόσο από τις εγχώριες, όσο και από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές. Με την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος το 1994, αυξήθηκε η ζήτηση σε στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια. Μετά την είσοδο της χώρας στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) το 2001, η πρόσβαση στα δάνεια χαμηλού κόστους έγινε ακόμη πιο εύκολη, ενώ τα ονομαστικά και πραγματικά επιτόκια μειώθηκαν δραματικά. Οι ιδιωτικές επενδύσεις αυξάνονταν μεν με 21,6% κατά μέσο όρο την χρονική περίοδο 2000-2007, στόχευαν όμως κυρίως στην ανέγερση κατοικιών και όχι σε παραγωγικές δραστηριότητες.

Σύμφωνα πάλι με τους Καραμούζη και Αναστασάτο (2011), η υπερβάλλουσα εγχώρια ζήτηση οδήγησε στην ταχύτερη αύξηση του εργατικού κόστους ανά μονάδα προϊόντος, καθώς και του πληθωρισμού σε σχέση με τους εταίρους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την σταδιακή μείωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Μετά την είσοδο στο Ευρώ, η μείωση της ανταγωνιστικότητας δεν ήταν πλέον δυνατόν να αντιμετωπιστεί με υποτίμηση του νομίσματος, καθώς κάτι τέτοιο μπορούσε να γίνει μόνο από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) πλέον. Από την άλλη, μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα υποστήριζαν την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας, όπως το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων, η καταπολέμηση της γραφειοκρατίας κλπ., δεν έγιναν. Έτσι ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας έφτασε να έχει αρνητική επίδραση πάνω στο ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να συσσωρευτεί το χρέος και να δημιουργηθούν μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα.

9 Ο σκοπός των πολιτικών λιτότητας

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, οι μεγάλες δυνάμεις της Ε.Ε, Γερμανία και Γαλλία, σε συνεργασία με το ΔΝΤ επέλεξαν την λιτότητα ως μέσο που θα οδηγούσε την Ελλάδα έξω από τη δίνη της κρίσης. Έτσι λοιπόν, επιβλήθηκαν μέτρα σκληρής δημοσιονομικής πολιτικής, όπως αυξήσεις φόρων, μειώσεις μισθών και περικοπές των κρατικών δαπανών.

Γενικά, οι πολιτικές λιτότητας έχουν σαν κύριο στόχο την εσωτερική υποτίμηση. Αρχικά μειώνονται οι μισθοί και οι συντάξεις, καθώς και οι κρατικές δαπάνες. Στην συνέχεια θα έπεφταν και οι τιμές των προϊόντων που παράγονται στην Ελλάδα, ως αποτέλεσμα της μείωσης του εργατικού κόστους. Αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση των τιμών των προϊόντων που εξάγει η Ελλάδα, σε σχέση με αυτά που εισάγει. Έτσι, θα αυξανόταν η ανταγωνιστικότητα της χώρας, που θα ήταν και το κλειδί για την έξοδο από την κρίση. Αυτό φυσικά θα ήταν πιο εύκολο, αν η Ελλάδα είχε το δικό της νόμισμα. Τότε, με μία υποτίμηση του νομίσματός της, η αξία των μισθών θα μειωνόταν, με αποτέλεσμα να μειωθεί το εργατικό κόστος –στην περίπτωση πάντα που οι μισθοί έμεναν στα ίδια επίπεδα με πριν-. Στην συνέχεια θα μειώνονταν οι τιμές των εγχώριων προϊόντων και θα αυξάνονταν οι τιμές των εισαγόμενων. Οι χαμηλοί μισθοί, σε συνδυασμό με την κατανάλωση κυρίως εγχώριων προϊόντων και την αύξηση των εξαγωγών, θα αύξαναν δραματικά την ανταγωνιστικότητα της χώρας (Bloomberg, 2012).

Βέβαια εδώ στην Ελλάδα δεν επετεύχθη κάτι τέτοιο. Η ανικανότητα των κυβερνήσεων να εφαρμόσουν σωστά τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν, σε συνδυασμό με τις αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης, το μόνο που κατάφεραν, ήταν συνεχείς μειώσεις των μισθών, των συντάξεων και των υπολοίπων κρατικών δαπανών, ενώ από την άλλη οι φόροι ανέβαιναν συνεχώς. Αυτό γινόταν γιατί κάθε φορά τα μέτρα δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα και η Τρόικα (Ε.Ε-ΕΚΤ-ΔΝΤ) επέβαλε νέα μέτρα. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα φυσικά να εξαгриωθεί ο κόσμος, ο οποίος άρχισε να αντιδρά με μαζικές κινητοποιήσεις. Η κατάσταση στην Ελλάδα έγινε έκρυθμη με αποτέλεσμα να μείνει πίσω στον τομέα της ανταγωνιστικότητας.

Επίσης, οι τιμές σε πολλά προϊόντα δεν έπεσαν, καθώς όσο και να μειώνονταν οι μισθοί, η ζήτηση παρέμενε σχεδόν αμετάβλητη. Επίσης δεν λειτούργησαν σωστά και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί, με αποτέλεσμα να υπάρχουν και κάποια φαινόμενα αισχροκέρδειας. Τέλος, η υψηλή φορολογία που επιβλήθηκε στις επιχειρήσεις, έκανε πολλές από τις πολυεθνικές να εγκαταλείψουν τη χώρα, ενώ κάνει τα πράγματα δύσκολα για άλλες επιχειρήσεις που θα ήθελαν να επενδύσουν στη χώρα μας.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η πολιτικές λιτότητας δεν ήταν η λύση για την επίλυση του “ελληνικού προβλήματος”. Οι δανειστές της Ελλάδας δεν έλαβαν υπόψη τους σημαντικά χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες της χώρας αυτής και του λαού της, με αποτέλεσμα να πέσουν εκτός στόχων. Αντί λοιπόν η ανταγωνιστικότητα να αυξηθεί, μειώθηκε.

Φυσικά και υπάρχει όμως ακόμη διέξοδος από όλο αυτό. Σύμφωνα με τους Καραμούζη και Αναστασάτο (2011, p.2), υπάρχει δυνατότητα επίτευξης υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης και αύξησης των επενδύσεων στη χώρα μας, αρκεί να γίνουν μία σειρά από διαρθρωτικές και κλαδικές μεταβολές για την αναστροφή των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν εξαιτίας των πολιτικών που ασκήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια.

Μάλιστα σε σχετική τους μελέτη παραθέτουν και τους τομείς στους οποίους πρέπει να γίνουν αυτές οι αλλαγές:

Πρώτον, προτείνουν ότι πρέπει να υπάρξει αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας μέσω της βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας μας. Η βελτίωση αυτή μπορεί να γίνει μέσω θεσμικών τομών, κάτι που δεν απαιτεί επιπρόσθετους παραγωγικούς συντελεστές, συνεισφέρει όμως αποδεδειγμένα στην οικονομική ανάπτυξη.

Δεύτερον, προτείνουν τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών ως προς την ποιότητα και την ανάκτηση των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Έτσι θα μπορέσει η Ελλάδα να ανακτήσει μέρος του χαμένου μεριδίου αγοράς που κατέχουν αναδυόμενες οικονομίες χαμηλού κόστους, παρέχοντας προϊόντα υψηλής ποιότητας και τεχνολογικά πιο προηγμένα από τα ανταγωνιστικά.

Τρίτον, προτείνουν την ενθάρρυνση σε κλαδικό επίπεδο της μετατόπισης από την παραγωγή μη διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών, στην παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων. Κάτι τέτοιο θα αυξήσει τις εξαγωγές της χώρας και θα την κάνει και πιο ανταγωνιστική. Η επικέντρωση της παραγωγικής δραστηριότητας σε προϊόντα και υπηρεσίες που σκοπό είχαν να εξυπηρετούν μόνο την εγχώρια αγορά, σε συνδυασμό με την χαμηλή παραγωγικότητα και την ταχύτερη άνοδο των μισθών, τιμών και περιθωρίων κέρδους, επιδείνωσε την απώλεια ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές, σύμφωνα με τους Καραμούζη και Αναστασάτο (2011 pp. 2-3).

Τέταρτον, είναι επιτακτική η αλλαγή στη φιλοσοφία αξιοποίησης των επιδοτήσεων και της χρηματικής υποστήριξης που δίνεται από την Ε.Ε στην Ελλάδα. Μέχρι τώρα, τα χρήματα που δίνονταν με σκοπό την ανάπτυξη, την κατασκευή δημοσίων έργων και την αγορά νέων μηχανημάτων και λοιπού εξοπλισμού, χρησιμοποιούνταν για την εξυπηρέτηση της πελατειακής σχέσης που είχε δημιουργηθεί μεταξύ πολιτών-ψηφοφόρων και κρατικών φορέων, ή ακόμη και για την ενίσχυση προσωπικών εισοδημάτων και την κατανάλωση. Αυτό πρέπει να αλλάξει, έτσι ώστε τα χρήματα που δίνονται να αξιοποιηθούν για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των υποδομών και της οικονομίας της χώρας μας.

Τέλος, σημαντικό είναι να δημιουργηθεί ένα επιχειρηματικό περιβάλλον τέτοιο, ώστε να συνδράμει στην προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και ξένων κεφαλαίων σε τομείς τεχνολογικής αιχμής, υποδομών και σε τομείς με εξαγωγικό προσανατολισμό.

10 Οι βαθύτερες αιτίες της υπολειτουργούσας Ελληνικής οικονομίας

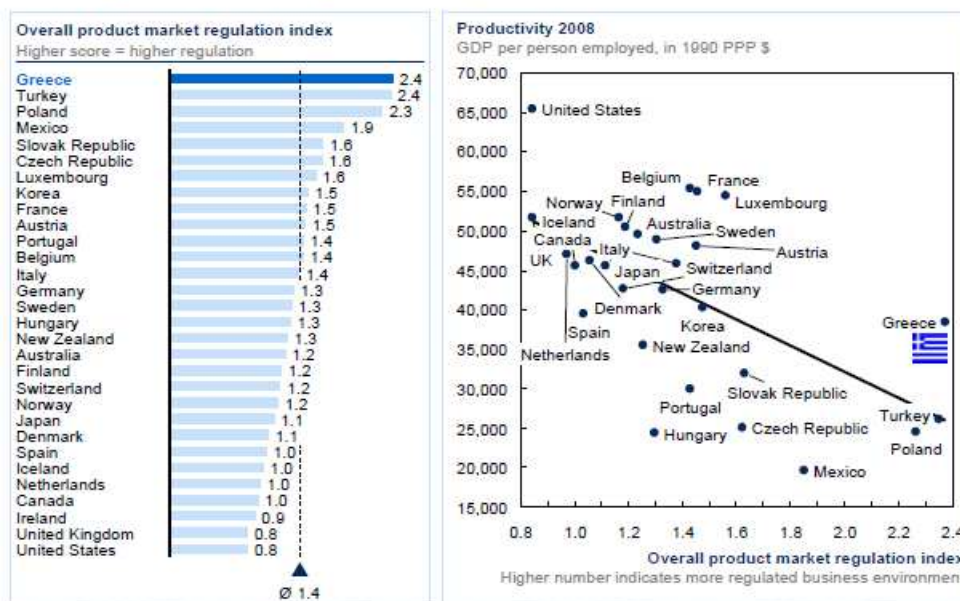
Πριν προχωρήσουμε στο τι θα μπορούσε να γίνει έτσι ώστε η Ελληνική οικονομία να μπει πάλι σε φάση ανάπτυξης, αξίζει να αναφερθούμε στις βαθύτερες αιτίες οι οποίες εμποδίζουν όλα αυτά τα χρόνια την Ελληνική οικονομία να λειτουργήσει. Γιατί πρέπει κανείς να γνωρίζει τη ρίζα του προβλήματος, έτσι ώστε να μπορεί να σχεδιάσει μία επιτυχημένη στρατηγική με την οποία θα το επιλύσει. Τα κενά στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα έχουν πέντε βασικές αιτίες (McKinsey & Company, 2011):

10.1 Αποθάρρυνση επενδύσεων και ίδρυσης μεγάλων επιχειρήσεων

Όπως και στις υπόλοιπες Μεσογειακές χώρες, έτσι και στην Ελλάδα η ραχοκοκαλιά της οικονομίας αποτελείται από οικογενειακές, μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, περίπου το 30% των επιχειρήσεων του κατασκευαστικού τομέα είναι επιχειρήσεις με 9 ή λιγότερους εργαζομένους. Το ποσοστό αυτό στη Γερμανία είναι μόλις 5%. Μία τέτοια μικρή επιχείρηση παράγει λιγότερο από το 40% της παραγωγής μίας επιχείρησης με 250 ή περισσότερους εργαζόμενους (McKinsey & Company, 2011).

Από την άλλη, υπάρχουν και πολλοί αποτρεπτικοί παράγοντες, που αποθαρρύνουν την ίδρυση μίας μεγάλης επιχείρησης. Αυτοί περιλαμβάνουν τα υπερβολικά πολλά νομοσχέδια που υπάρχουν σε πολλούς τομείς της Ελληνικής οικονομίας, τον υψηλό βαθμό γραφειοκρατίας, νόμους που αφορούν την φορολογία κα. Όλα αυτά αποθαρρύνουν τους επενδυτές από την ίδρυση μίας μεγάλης επιχείρησης. Για παράδειγμα, η Ελλάδα έχει έναν από τους υψηλότερους βαθμούς όσον αφορά τον αριθμό νομοσχεδίων που ρυθμίζουν την αγορά προϊόντων, ανάμεσα στις αγορές που ανήκουν Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ-OECD), όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα. Αυτός ο δείκτης αποδεδειγμένα επηρεάζει αντιστρόφως ανάλογα την παραγωγικότητα (McKinsey & Company, 2011).

Overregulation impacting productivity

SOURCE: OECD; IFC; ILO; World Bank; McKinsey Global Institute

McKinsey & Company

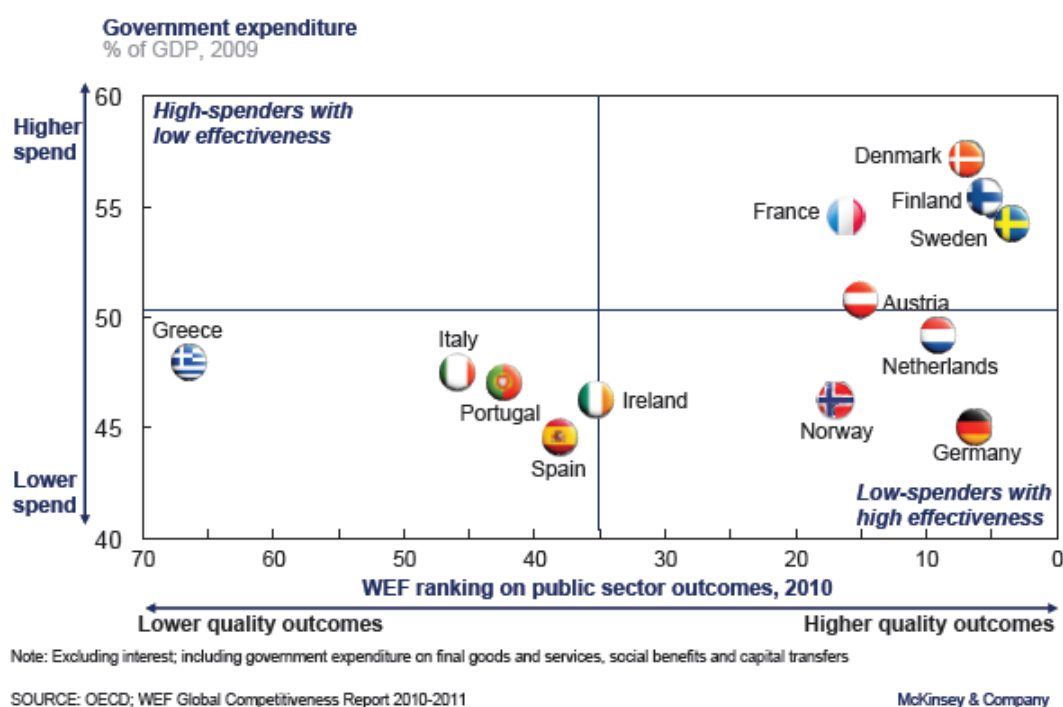
Διάγραμμα 2

10.2 Μεγάλος και υπολειτουργικός Δημόσιος Τομέας

Ο Δημόσιος Τομέας στην Ελλάδα, σε σχέση με το μέγεθος της χώρας, είναι μεγάλος και όσον αφορά το μέγεθος βρίσκεται στις κορυφαίες θέσεις στην Ευρώπη. Και οι Σκανδιναβικές χώρες έχουν μεγάλους δημόσιους τομείς, όμως είναι πολύ πιο παραγωγικοί από τον ελληνικό. Μάλιστα, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ τοποθετεί την Ελλάδα πολύ χαμηλά, όσον αφορά την παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα της.

Την ίδια στιγμή οι αρμοδιότητες είναι μοιρασμένες σε πολλές διαφορετικές αρχές, κάτι που δυσχεραίνει την κατάσταση και αυξάνει ανούσια τον χρόνο που απαιτείται για την λήψη μίας απόφασης, ενώ παράλληλα αυξάνει και την γραφειοκρατία. Έτσι μειώνεται δραστικά η ευελιξία του δημόσιου τομέα.

An expensive and ineffective public sector

Διάγραμμα 3

Επίσης υπάρχουν πολλές μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από το κράτος, άσχετα αν επισήμως είναι εγγεγραμμένες στον ιδιωτικό τομέα. Αυτές οι επιχειρήσεις παρουσιάζουν τα ίδια δομικά προβλήματα και τη μειωμένη παραγωγικότητα των δημόσιων επιχειρήσεων. Αυτό δημιουργεί προβλήματα στις υπόλοιπες ιδιωτικές επιχειρήσεις, πολλές από τις οποίες αναγκαστικά εξαρτώνται από

τις συναλλαγές τους με το δημόσιο τομέα. Είναι επιτακτική λοιπόν η ανάγκη να μειωθεί ο δημόσιος τομέας και να γίνουν σημαντικά βήματα προς την βελτίωσή του.

10.3 “Άκαμπτη” και περιορισμένη χρήση των ανθρώπινων πόρων

Η Ελλάδα δεν έχει εκμεταλλευτεί πλήρως το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει. Αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες αντιγραφής επιτυχημένων ευρωπαϊκών μοντέλων, οι Έλληνες εργοδότες παραμένουν διστακτικοί στο να προσλάβουν περισσότερους εργαζομένους στις επιχειρήσεις τους, κυρίως εξαιτίας δύσκαμπτων νόμων που αφορούν την εργασία, και εμποδίων που αποδίδονται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

Σαν αποτέλεσμα όλων αυτών, η Ελλάδα έχει τον χαμηλότερο ρυθμό κύκλου εργασιών στην Ευρώπη (14%) όσον αφορά τους εργαζομένους της (McKinsey & Company, 2011). Η ευελιξία του εργατικού δυναμικού είναι ένας σημαντικός δείκτης “υγείας” για την Ελληνική οικονομία, η έλλειψη της οποίας φαίνεται καθαρά στα παρατηρούμενα επίπεδα συμμετοχής στην εργασία.

Η μερική απασχόληση συνδυάζεται με την ανεργία και την γυναικεία απασχόληση, ενώ μικρή είναι η τοποθέτηση αποφοίτων πανεπιστημίων σε θέσεις εργασίας, κάτι που δείχνει πόσο αποκομμένα είναι τα πανεπιστήμια από τις επιχειρήσεις. Αυτό όμως, εμποδίζει την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα.

10.4 Δυσκίνητο νομικό και δικαστικό σύστημα

Οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα δυσκίνητο νομικό σύστημα το οποίο αποτελείται από μία πληθώρα νόμων, πολλοί από τους οποίους δεν είναι ξεκάθαροι, ακυρώνει ο ένας τον άλλο και συχνά αναθεωρούνται.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το Ελληνικό δικαστικό σύστημα να είναι υπερφορτωμένο με υποθέσεις που περιμένουν να εκδικαστούν. Επίσης υπάρχουν στοιχεία (McKinsey & Company, 2011), τα οποία δείχνουν ότι δεν υπάρχουν κριτήρια με βάση τα οποία να δίνεται η προτεραιότητα στις διάφορες υποθέσεις, με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να γίνονται έρμαιο της γραφειοκρατίας.

10.5 Ευρεία Παραοικονομία

Σύμφωνα με αναφορές της Τράπεζας της Ελλάδος, οι επαγγελματίες που δεν κόβουν αποδείξεις στην Ελλάδα παράγουν συνολικά το 30% της Ελληνικής οικονομίας. Αυτό προκαλεί απώλειες στα φορολογικά έσοδα. Το 2009 εκτιμάται ότι 15-20 δις €εσόδων από φόρους χάθηκαν λόγω αυτού του προβλήματος (McKinsey & Company, 2011).

Αυτό προκαλείται από την έλλειψη εξελιγμένων πρακτικών συλλογής φόρων, καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και κατάλληλης νομοθεσίας.

Πέρα όμως από τη φοροδιαφυγή, υπάρχει η ανεπίσημη εργασία, όπου δεν συλλέγονται οι φόροι εισοδήματος και άλλες κοινωνικές συνεισφορές, καθώς και το παράνομο εμπόριο και τα παράνομα παιχνίδια τύχης.

11 Ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο

Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι το αναπτυξιακό μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε όλα αυτά τα χρόνια, ήταν ελαττωματικό, με αποτέλεσμα να δημιουργεί έλλειμμα στην Ελληνική οικονομία και να μην εκμεταλλεύεται στο έπακρο όλους τους παραγωγικούς συντελεστές που η Ελλάδα διαθέτει. Είναι επομένως επιτακτική η ανάγκη της δημιουργίας ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας, με το οποίο η χώρα θα μπορέσει να μπει ξανά σε αναπτυξιακή πορεία και να εξέλθει από τη δίνη της κρίσης. Είναι κάτι τέτοιο δυνατό; Η απάντηση είναι “ναι”.

Η Ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε να πάρει μέτρα τα οποία θα προσέλκυαν Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη χώρα, ή ακόμη θα ευνοούσαν την επιχειρηματικότητα και την πραγματοποίηση επενδύσεων από το εσωτερικό της χώρας. Επίσης μπορεί με την εκμετάλλευση διαφόρων τομέων, να εκμεταλλευτεί στο έπακρο τις δυνατότητές της και να αρχίσει σιγά σιγά να παράγει πλεόνασμα, κάτι που θα οδηγήσει σε ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα θα μειωθεί και η ανεργία, καθώς θα ανοίξουν πολλές νέες θέσεις εργασίας.

Σύμφωνα με μία μελέτη της McKinsey (2011, p. 29), αν η Ελληνική κυβέρνηση λάβει μέτρα για την ανάπτυξη των πέντε κύριων τομέων της Ελληνικής οικονομίας, μπορεί να αυξηθεί το επίπεδο της Ακαθάριστης Ετήσιας Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) κατά 49 δις € (55δις σε όρους του ΑΕΠ) σταδιακά μέχρι το 2021. Οι τομείς αυτοί είναι:

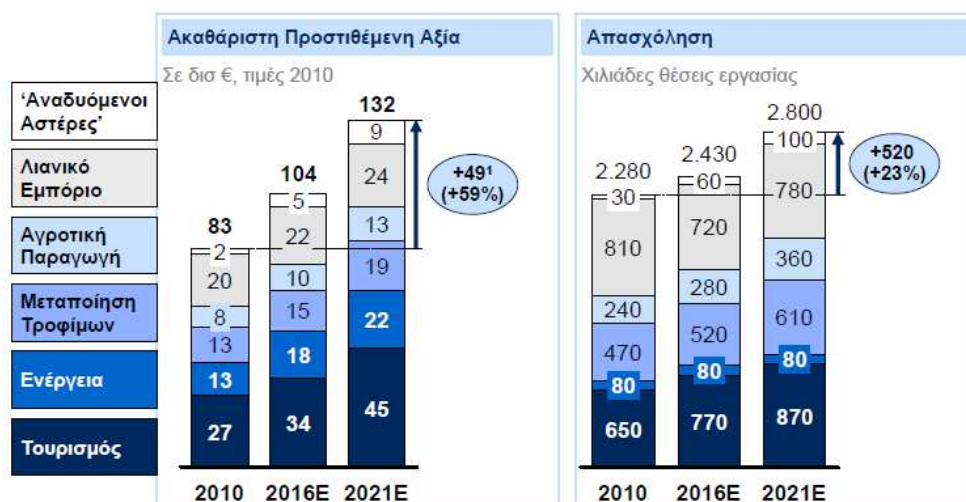
- Ο τουρισμός
- Ο τομέας της ενέργειας
- Η μεταποίηση τροφίμων
- Η αγροτική παραγωγή
- Το λιανικό εμπόριο

Η ίδια μελέτη εκτιμά ότι θα δημιουργούνται περίπου 520.000 νέες θέσεις εργασίας. Την μεγαλύτερη αύξηση θα προκαλούσε ο τουριστικός τομέας, ο οποίος θα προσέθετε 18 δις € στην ΑΠΑ μέχρι το 2021, ακολουθούμενος από τον τομέα της ενέργειας, ο οποίος θα προσέθετε 9 δις €. Η μεταποίηση τροφίμων εκτιμάται ότι θα προσθέσει 6 δις € και ο αγροτικός τομέας 5 δις €. Τέλος, το λιανικό εμπόριο θα προσθέσει 4 δις €.

Η μελέτη παρουσιάζει και μία ομάδα “αναδυόμενων αστέρων” οι οποίοι έχουν την δυνατότητα να προσθέσουν άλλα 7 δις € στην Ελληνική οικονομία. Υποθέτοντας ότι ο μακροπρόθεσμος μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης θα φτάσει το 1,5%, η εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι παραπάνω κλάδοι και οι “αναδυόμενοι αστέρες” εκτιμάται ότι θα διπλασιάσει αυτόν τον ρυθμό στο 3% το χρόνο κατά μέσο όρο, για την επόμενη δεκαετία.

Ευκαιρία για δημιουργία ~€49 δις. ΑΠΑ και ~520.000 νέων θέσεων εργασίας στην επόμενη δεκαετία

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

1 ~55 δις. σε όρους ΑΕΠ
Σημείωση: Ο Τουρισμός και το Λιανικό Εμπόριο απεικονίζονται σε στοιχεία 2009 αντί 2010

McKinsey & Company

Αυτό λοιπόν που πρέπει να γίνει αρχικά, έτσι ώστε να τεθούν οι βάσεις για την εφαρμογή του νέου σχεδίου ανάπτυξης, είναι η λήψη μέτρων τα οποία:

- Θα καταπολεμήσουν δραστικά τη φοροδιαφυγή, έτσι ώστε να μην χάνονται σημαντικά έσοδα του κράτους. Αυτό μπορεί να γίνει με νόμους οι οποίοι θα δίνουν κίνητρο στους πολίτες να πληρώνουν τους φόρους τους, ενώ από την άλλη θα τιμωρούν αυστηρά τους φοροφυγάδες. Η ατιμωρησία της φοροδιαφυγής όλα αυτά τα χρόνια, κυρίως για τους μεγάλους φοροφυγάδες, επέτρεψε σε κάποιους να κάνουν μεγάλες περιουσίες σε βάρος των Ελλήνων φορολογουμένων, ενώ επίσης υποκινούσε τη φοροδιαφυγή σε ολοένα και περισσότερους φορολογουμένους.
- Καταπολέμηση της παραοικονομίας. Πρέπει να δοθεί κίνητρο στους ελεύθερους επαγγελματίες να κόβουν αποδείξεις. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με αφαίρεση του ΦΠΑ από τέτοιου είδους υπηρεσίες. Με αυτόν τον τρόπο κάποιοι μπορούν να πουν ότι το κράτος θα χάνει χρήματα. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει. Πλέον, οι ελεύθεροι επαγγελματίες δεν θα έχουν λόγο να μην κόψουν απόδειξη, καθώς θα χάσουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη έναντι του καταναλωτή, η οποία ήταν ο ίδιος ο ΦΠΑ. Οπότε τα κέρδη τους θα φαίνονται πλέον κανονικά και θα φορολογούνται στο σύνολό τους.
- Καταπολέμηση της γραφειοκρατίας. Η γραφειοκρατία αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες που αποτρέπουν τις επενδύσεις. Πρέπει λοιπόν να δημιουργηθούν κεντρικές αρχές, οι οποίες θα λαμβάνουν όλες τις αποφάσεις αυτοδύναμα για συγκεκριμένα θέματα. Έτσι, θα μειώνεται ο χρόνος για τη λήψη μίας απόφασης και θα λειτουργεί πιο αποδοτικά το όλο σύστημα.
- Αύξηση της ταχύτητας του δικαστικού συστήματος στην εκδίκαση υποθέσεων. Αυτό θα μπορούσε να γίνει με προσθήκη πρόσθετων δικαστικών λειτουργιών στα πρωτοδικεία και τα εφετεία, με κύριο στόχο την μείωση του χρόνου εκδίκασης των υποθέσεων και της ταχύτερης λήψης αποφάσεων. Πρέπει επίσης να οριστεί ένα σύστημα προτεραιοποίησης των υποθέσεων.
- Δραστική ενίσχυση της σχέσης των πανεπιστημίων με τις επιχειρήσεις. Μέχρι τώρα η σχέση των επιχειρήσεων με τα πανεπιστήμια ήταν σχεδόν μηδαμινή, εξαιτίας αριστερών κυρίως πολιτικών πεποιθήσεων πως οι επιχειρήσεις δεν έχουν θέση μέσα στα πανεπιστήμια. Κάτι τέτοιο όμως, είναι πέρα για πέρα λάθος. Η σχέση των πανεπιστημίων με τις επιχειρήσεις είναι αναγκαία για πάρα πολλούς λόγους, τους οποίους μπορούμε να δούμε αν κοιτάξουμε πως λειτουργεί ένα πανεπιστήμιο σε μία ανεπτυγμένη χώρα. Καταρχήν τα

πανεπιστήμια μπορούν και πρέπει να αναλαμβάνουν έρευνες για λογαριασμό των επιχειρήσεων, έτσι ώστε να αυξάνουν την τεχνογνωσία χωρίς περεταίρω έξοδα σε ειδικούς ερευνητικούς οργανισμούς και να τις κάνουν πιο ανταγωνιστικές στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Επίσης, με αυτόν τον τρόπο βελτιώνεται και το μέλλον των φοιτητών, καθώς πολλοί από αυτούς θα βρουν κάποια δουλειά σε κάποια από τις επιχειρήσεις με τις οποίες συνεργάζεται το πανεπιστήμιό τους. Έτσι οι επιχειρήσεις γίνονται πιο εξελιγμένες και ανταγωνιστικές καθώς αποκτούν πρόσβαση σε γνώση που πριν δεν μπορούσαν να διαθέτουν, παρά μόνο με μεγάλα χρηματικά ποσά, κάτι που λίγες είχαν τη δυνατότητα να κάνουν, ενώ επίσης καταπολεμάται και η ανεργία των νέων, κάτι που αποτελεί ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας.

12 Θέτοντας τις βάσεις ανάπτυξης στους σημαντικούς τομείς

Αν τελικά πραγματοποιηθούν οι μεταρρυθμίσεις που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, θα ανοίξει ο δρόμος για την ανάπτυξη των σημαντικών κλάδων της Ελληνικής οικονομίας. Η συνεισφορά αυτών των κλάδων σήμερα στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία είναι της τάξης των 160 δις € (ποσοστό που φτάνει το 60% του συνόλου της οικονομίας), ενώ απασχολούν περισσότερους από 3 εκατ. Εργαζομένους (περίπου το 70% της συνολικής απασχόλησης) (McKinsey & Company, 2011, p. 37).

Οι πέντε μεγαλύτεροι κλάδοι από αυτούς, (τουρισμός, λιανεμπόριο, ενέργεια, βιομηχανία και αγροτική παραγωγή) συνεισφέρουν περίπου το 42% της συνολικής ΑΠΑ και είναι αυτοί στους οποίους θα πρέπει να στηριχτεί η Ελληνική οικονομία. Οι κλάδοι αυτοί συνεισφέρουν τα μέγιστα στα φορολογικά έσοδα, ενώ απασχολούν και το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων, περίπου το 50% (McKinsey & Company, 2011, p. 37). Σε αυτή την ενότητα θα γίνει η ανάλυση των πιθανών δραστηριοτήτων που μπορούν να γίνουν σε καθέναν από αυτούς τους τομείς ξεχωριστά, έτσι ώστε να επιτευχθεί η πλήρης εκμετάλλευση των τομέων αυτών και να χρησιμοποιηθούν τα οφέλη που θα προκύψουν για την ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Στην συνέχεια θα γίνει η ανάλυση και των οκτώ “αναδυόμενων αστέρων”, οι οποίοι με τη σειρά τους θα βοηθήσουν επίσης την οικονομία να αναπτυχθεί. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη μελέτη της McKinsey (2011, p. 37), η σωστή εκμετάλλευση και η

λήψη κατάλληλων μέτρων σε όλους αυτούς τους τομείς και υποτομείς θα προσθέσει 520.000 περίπου νέες θέσεις εργασίας και 49 δις € σταδιακά στην ΑΠΑ μέχρι το 2021.

12.1 Τουρισμός

Μεγάλο μέρος των εσόδων της Ελληνικής οικονομίας στηρίζεται στον τουρισμό (περίπου 15% συνεισφορά στην ΑΠΑ) (McKinsey & Company, 2011, p. 39). Αποτελεί κατά κάποιο τρόπο την βαριά οικονομία της χώρας και το κύριο προϊόν που εξάγει η χώρα μας είναι οι “καθαρές θάλασσες” και ο “άφθονος ήλιος”. Το κύριο μέρος των ξένων τουριστών για την Ελλάδα αποτελούν Βρετανοί και Γερμανοί.

Οι κύριοι ανταγωνιστές της χώρας μας σε αυτόν τον τομέα είναι η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία και η Τουρκία. Ωστόσο η χώρα μας έχει αρχίσει να μένει πίσω σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Η τουριστική περίοδος της Ελλάδας είναι σχεδόν εξολοκλήρου συγκεντρωμένη στους 3 καλοκαιρινούς μήνες, με περίπου τις μισές επισκέψεις (53%) να πραγματοποιούνται στο 3^ο τρίμηνο του έτους, σύμφωνα και με στοιχεία που παίρνουμε από τη μελέτη της McKinsey (2011, p. 39), ενώ οι τουρίστες ξοδεύουν λιγότερα χρήματα στην Ελλάδα, απ’ ότι ξοδεύουν σε άλλες χώρες. Η Ελλάδα προσφέρει λοιπόν ένα προϊόν το οποίο έχει μαζική απήχηση, αλλά συνοδεύεται από μέτριες έως χαμηλού επιπέδου υποδομές και μικρή διαφοροποίηση σε σχέση με τους άλλους προορισμούς. Σε ότι αφορά τον σχεδιασμό αξιοποίησης της γης, τις υποδομές και τις επενδύσεις, υπάρχουν εμπόδια τα οποία αποτρέπουν ενέργειες τέτοιες που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν καλύτερα τις σύγχρονες ανάγκες των τουριστών (παραθεριστικές κατοικίες, λιμάνια με κρουαζιερόπλοια, μαρίνες κα). Σημαντικά σημεία εισόδου της χώρας, όπως το αεροδρόμιο της Αθήνας, είναι ακριβά για τις αεροπορικές εταιρείες. Τέλος, η χώρα αποτυγχάνει σε μεγάλο βαθμό να προσελκύσει τουρίστες από τις αναδυόμενες αγορές της Κίνας και της Ρωσίας.

Η μελέτη της McKinsey (2011, pp. 39-40) θέτει κάποιες πιθανές προτεραιότητες στις οποίες θα πρέπει να δοθεί βάρος, χωρισμένες σε τέσσερις στρατηγικές κατηγορίες:

- **Επαναπροσδιορισμός της εμπορικής στρατηγικής της Ελλάδας:** ο Ελληνικός τουρισμός πρέπει να εστιάσει στις κύριες ευρωπαϊκές αγορές με στόχο να διατηρήσει το μερίδιο του εκεί (κύρια προτεραιότητα: Γερμανία, Ην.

Βασίλειο, Σκανδιναβία και εν συνεχεία Ιταλία, Γαλλία και Ολλανδία), ενώ παράλληλα θα πρέπει να γίνουν προσπάθειες διείσδυσης στις αγορές της Ρωσίας, της Κίνας, καθώς και των Η.Π.Α. Επιπροσθέτως, η εμπορική στρατηγική της Ελλάδας θα πρέπει να στοχεύει στην προσέλκυση περισσότερων τουριστών από πιο εύπορες τάξεις, έτσι ώστε να ξοδεύουν και περισσότερα, αφήνοντας περισσότερα έσοδα για τη χώρα μας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ποιοτικής αναβάθμισης του κύριου προϊόντος της, που είναι η θάλασσα και ο ήλιος, με κρουαζιέρες και ναυτικό τουρισμό, την δημιουργία μεγάλων εκτάσεων με παραθεριστικές κατοικίες, και κάνοντας μεγάλες πόλεις, όπως την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, ιδανικούς προορισμούς για αστικές αποδράσεις.

- **Ανάπτυξη ποιοτικών υποδομών με παράλληλη επιτάχυνση των επενδύσεων:** αυτό περιλαμβάνει την επένδυση σε 2-3 μεγάλης κλίμακας συνεδριακά κέντρα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, καθώς επίσης και την ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών για την υποστήριξη του ναυτικού τουρισμού, κυρίως με τη δημιουργία νέων μαρίνων (έτσι ώστε να φτάσουν τις 60-65 από τις 32 που υπάρχουν σήμερα) και τη δημιουργία λιμανιών φιλικών για κρουαζιέρες, καθώς οι κρουαζιέρες θα αυξήσουν σημαντικά τα έσοδα. Αυτό μπορεί να γίνει με βελτίωση των υποδομών στα ήδη υπάρχοντα λιμάνια, την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και την καταπολέμηση φαινομένων όπως οι απεργίες με κλείσιμο λιμανιών, κάτι που έπαιξε μεγάλο ρόλο στο να βγει η Ελλάδα από τους προορισμούς μεγάλων κρουαζιερόπλοιων, καθώς οι τουρίστες έφταναν στην Ελλάδα και δεν μπορούσαν να αποβιβαστούν επειδή τα λιμάνια ήταν κλειστά από απεργούς. Επίσης θα πρέπει να αρθούν διάφορα εμπόδια ως προς τη δημιουργία παραθεριστικών κατοικιών.
- **Διευκόλυνση της πρόσβασης και της μεταφοράς:** η Ελλάδα πρέπει να προωθήσει και να βελτιώσει την σύνδεσή της με τις αναδυόμενες αγορές προσελκύοντας περισσότερες άμεσες πτήσεις από αυτές, καθώς επίσης θα πρέπει να μειώσει τα εμπόδια εισόδου, διευκολύνοντας την έκδοση κάρτας Visa και μειώνοντας τα έξοδα αεροδρομίου.
- **Αναβάθμιση των δυνατοτήτων του Ελληνικού τουρισμού και της τεχνογνωσίας:** Είναι απαραίτητη η δημιουργία μίας σχολής με αντικείμενο αποκλειστικά τον τουρισμό, η οποία θα έχει και διεθνείς διασυνδέσεις

Επιπλέον, είναι σημαντική η δημιουργία οκτώ λειτουργιών (π.χ στρατηγικός σχεδιασμός του τουρισμού, διαχείριση των αγορών και των προϊόντων, τουριστικό μάρκετινγκ, κα). Αξιοποίηση των χρήσιμων πόρων που υπάρχουν από το Υπουργείο και τον ΕΟΤ.

Θα μπορούσε τέλος η Ελλάδα να επενδύσει στον αθλητικό τουρισμό (Κλόκας, 2007). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 άφησαν στην Ελλάδα σύγχρονες αθλητικές εγκαταστάσεις, οι περισσότερες από τις οποίες όμως, μένουν ακρησιμοποιήτες, ή χρησιμοποιούνται για άλλους σκοπούς, που καμία σχέση δεν έχουν με τον αθλητισμό. Θα μπορούσε ωστόσο η Ελλάδα να χρησιμοποιήσει αυτές τις εγκαταστάσεις για τη διοργάνωση διαφόρων διεθνών τουρνουά, όπως για παράδειγμα ένα Open στο διεθνές πρωτάθλημα Τένις, στις Ολυμπιακές Εγκαταστάσεις του Τένις, ή ακόμη και να δημιουργήσει μία πίστα Formula 1. Για το τελευταίο έχουν γίνει προσπάθειες για να χρησιμοποιηθεί το αεροδρόμιο Ελληνικού στην Αττική, η χρήση του οποίου είχε εγκριθεί και από τον Πρόεδρο της (FIA) Bernie Ecclestone, ενώ και άλλες τοποθεσίες έχουν πάρει την έγκριση της FIA για τη δημιουργία πίστας. Τόσο ένα τουρνουά Τένις, όσο και ένας αγώνας της Formula 1 θα επέφεραν σημαντικά έσοδα, από τους φιλάθλους οι οποίοι θα επισκέπτονταν τη χώρα μας για να παρακολουθήσουν τους αγώνες. Μία πίστα Formula 1 μπορεί να έχει μεγάλο κόστος για την αρχική επένδυση, επιφέρει όμως γρήγορη απόσβεση, εξαιτίας του πόσο δημοφιλής είναι ο μηχανοκίνητος αθλητισμός. Σύμφωνα και με τον Δρ. Δημήτρη Τερζάκη, επιστημονικό υπεύθυνο της Ερευνητικής Ομάδος Αθλητικού Τουρισμού, ο Αθλητικός Τουρισμός είναι μία κερδοφόρα επιχείρηση πολλών δισεκατομμυρίων Δολαρίων, η οποία προσφέρει πολλές ευκαιρίες ανάπτυξης σε όλους ανεξαιρέτως τους παράγοντες που συμμετέχουν στην πραγματοποίηση μεγάλων αθλητικών δραστηριοτήτων (Κλόκας, 2007).

Κύριος στόχος λοιπόν της Ελλάδας όσον αφορά τον τομέα του τουρισμού θα πρέπει να είναι η βελτίωση του προϊόντος που προσφέρει και των υποδομών, η αύξηση του αριθμού των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας και η αύξηση του ποσού χρημάτων που ξοδεύουν. Με τη σωστή εφαρμογή της νέας στρατηγικής, εκτιμάται ότι ο τουρισμός θα επιφέρει πρόσθετα έσοδα ύψους 18 δις € στην ΑΠΑ μέχρι το 2021, καθώς επίσης θα δημιουργηθούν περίπου 220.000 νέες θέσεις εργασίας. Η θετική επίπτωση στο εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας θα μπορούσε να φτάσει περίπου

τα 9 δις €, ενώ ως προς τα δημοσιονομικά θα μπορούσε να υπάρξει αύξηση ύψους περίπου 3 δις €.

Ήδη η νέα κυβέρνηση της Ελλάδος, η οποία εκλέχτηκε στις εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου έχει θέσει σαν βασικούς της στόχους όσον αφορά τον Τουρισμό την επόμενη δεκαετία (Ιστοσελίδα της Ελληνικής Κυβερνήσεως, 2012):

- Την είσοδο της Ελλάδας στους 10 πρώτους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως
- Αύξηση της ΑΠΑ στα 50 δις €
- Αύξηση των θέσεων εργασίας που προσφέρει ο Τουρισμός σε 1.000.000, δηλαδή αύξηση κατά 220.000 θέσεις, όσες υπολογίζει και η μελέτη της McKinsey (2011 p. 40).

Για να επιτευχθούν όλα αυτά, η ελληνική κυβέρνηση είναι αποφασισμένη και πρέπει να προχωρήσει στη λήψη μίας σειράς μέτρων τα οποία θα προσελκύουν επενδύσεις από το εξωτερικό και το εσωτερικό της χώρας, θα εκσυγχρονίζουν τις υπάρχουσες υποδομές και θα βελτιώνουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες τουρισμού, ενώ παράλληλα θα καταπολεμούν την αδήλωτη εργασία (Ιστοσελίδα της Ελληνικής Κυβερνήσεως, 2012).

12.2 Ενέργεια

Ο τομέας της ενέργειας συνεισφέρει περίπου το 4% της ΑΠΑ της Ελλάδας και παίζει σημαντικό ρόλο για την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων βιομηχανιών. Ο τομέας στην Ελλάδα έχει μεγαλύτερη συνεισφορά στην ΑΠΑ σε σύγκριση με άλλες χώρες. Η ΑΠΑ του τομέα της ενέργειας στην Ελλάδα αυξανόταν συνέχεια κατά τη χρονική περίοδο 2000-2008, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου η ΑΠΑ του τομέα της ενέργειας παρουσίαζε συνεχή μείωση κατά την ίδια χρονική περίοδο. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους.

Ο Ελληνικός τομέας ενέργειας χαρακτηρίζεται από υψηλή κατανάλωση ενέργειας, χαμηλή παραγωγικότητα, χαμηλή αποδοτικότητα καυσίμων και ένα ακριβό μείγμα ενέργειας. Σε σύγκριση με τη Γερμανία, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας είναι κατά 40% υψηλότερη, ενώ η κατανάλωση καυσίμων για τις μεταφορές είναι κατά 10% υψηλότερη (McKinsey & Company, 2011). Το μείγμα ενέργειας βασίζεται σε

προϊόντα πετρελαίου και όχι σε προϊόντα φυσικού αερίου, το οποίο είναι και φθηνότερο.

Τέλος, ο Ελληνικός τομέας ενέργειας δεν παρουσιάζει μεγάλη εξωστρέφεια, καθώς παρατηρείται μικρή δραστηριότητα επιχειρήσεων ενέργειας στο εξωτερικό, ενώ από την άλλη η εξόρυξη του ορυκτού πλούτου της χώρας είναι περιορισμένη, παρά τα τεράστια αποθέματα που υπάρχουν στο υπέδαφος και τον υποθαλάσσιο χώρο της χώρας. Αυτά περιορίζουν την δυνατότητα ανάπτυξης σε αυτόν τον τομέα.

Για να γίνει δυνατή η βελτίωση και σε αυτόν τον τομέα, προτείνονται μία σειρά από προτεραιότητες χωρισμένες σε 4 κατηγορίες (McKinsey & Company, 2011, p.p 44-46):

- **Βελτίωση της αποδοτικότητας της ενέργειας:** πρέπει να δοθούν κίνητρα για τον εξορθολογισμό της κατανάλωσης ενέργειας στα κτήρια και τις μεταφορές. Ένας αριθμός τεχνικών μέσων είναι διαθέσιμος για να γίνει αυτό, πολλά όμως από αυτά απαιτούν άμεσες επενδύσεις και κίνητρα για την επίτευξη των στόχων. Ακολουθώντας μία επιτυχημένη στρατηγική κατανομής της ενέργειας, θα ήταν δυνατό να αυξηθεί η αποδοτικότητα του κατασκευαστικού και βιομηχανικού κλάδου, παρέχοντας περίπου 1,5 δις Ευρώ στην ΑΠΑ μέχρι το 2021.
- **Ενισχύοντας την παραγωγικότητα:** εκτιμάται ότι στον ηλεκτρισμό, βελτιώσεις ως προς την αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα θα μείωναν το κόστος ανά μονάδα κατά 10-15%. Παρομοίως όσον αφορά τα καύσιμα, θα μπορούσε να επιτευχθεί μείωση 5-10%. Πρέπει λοιπόν να βελτιωθεί η διαθεσιμότητα, η λειτουργική αποδοτικότητα, η παραγωγικότητα και η μείωση απωλειών κατά την παραγωγή και παροχή ενέργειας (με τη χρήση έξυπνων μετρητών και την μείωση της παραοικονομίας στα καύσιμα).
- **Βελτιστοποίηση του μείγματος ενέργειας:** αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση υποκατάστατων καυσίμων και τεχνολογιών, όσον αφορά την ασφαλή παροχή και το οικονομικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπο. Πρέπει να δοθούν κίνητρα για εκμετάλλευση της αιολικής ενέργειας, καθώς και της παροχής ηλεκτρισμού από ηλιακούς συλλέκτες, κα. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη μία ολοκληρωμένη στρατηγική, η οποία θα είναι σύμφωνη και με τους

κοινοτικούς στόχους του EC 2020, ενώ παράλληλα θα πρέπει να καταρτισθεί ένα βιώσιμο και επαρκές σχέδιο για την ενεργειακή διασύνδεση των νησιών.

- **Αύξηση της “εξωστρέφειας” και συμμετοχή στην αλυσίδα αξίας του τομέα:** βασική προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί στην εκμετάλλευση της στρατηγικής θέσης της Ελλάδας, έτσι ώστε να μετατραπεί σε κόμβο για τη διέλευση των αγωγών φυσικού αερίου, αυξάνοντας τη συμμετοχή των ελληνικών εταιρειών στις υποδομές φυσικού αερίου και σε προγράμματα παραγωγής ενέργειας στην ευρύτερη περιοχή, προωθώντας την εξαγωγή προϊόντων ενέργειας κυρίως στα επόμενα 5 χρόνια και την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων στην παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου. Είναι επιτακτική η ανάγκη εύρεσης λύσης στο θέμα της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) της χώρας μας, με διπλωματικές κινήσεις με την Τουρκία τόσο σε διμερές επίπεδο, όσο και σε διεθνές.

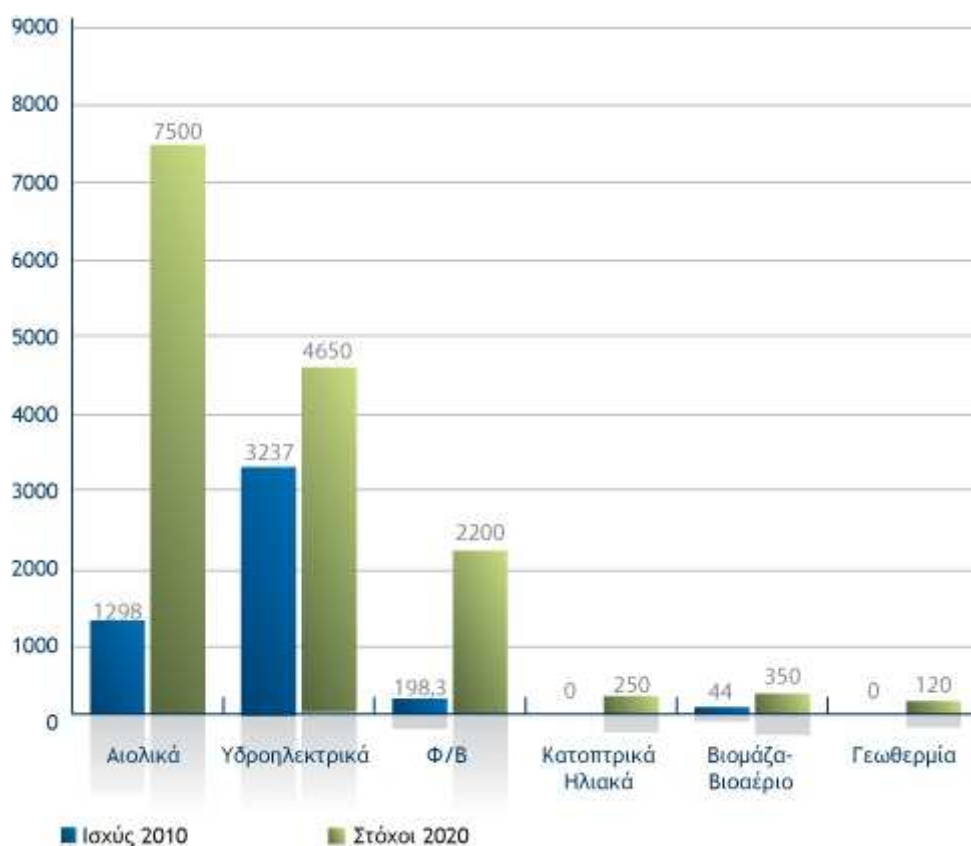
Προς το παρόν, τα σημεία στα οποία μπορεί να εστιάσει η Ελλάδα είναι τα εξής:

- **Αγωγός Πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη:** ο αγωγός αυτός θα είναι μία ακόμη οδός εξαγωγής του πετρελαίου της Μαύρης Θάλασσας προς τις αγορές της Ευρώπης και της Β. Αμερικής. Στο έργο αυτό υπολογίζεται ότι θα συμμετάσχουν ελληνικές εταιρείες με ποσοστό 23,5% και το ελληνικό κόστος με 1%.
- **Διασυνδεδετικός Αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας:** ο οποίος θα μεταφέρει πετρέλαιο από την Κασπία και τις χώρες της Μέσης Ανατολής στις αγορές Ελλάδας και Ιταλίας.

Εικόνα 1: Διασυνδεδετικός Αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας - Πηγή: Invest in Greece Agency

Η δυνατή ανάπτυξη στον τομέα της ενέργειας θα μπορούσε να προσθέσει 9 δις € στην ΑΠΑ, ενώ το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας θα βελτιωνόταν κατά 1 δις €.

Διάγραμμα 5: Στόχοι για παρεχόμενη ισχύ από τις διάφορες πηγές ενέργειας το 2020 - Πηγή: Invest in Greece Agency

12.3 Βιομηχανία – Μεταποίηση Τροφίμων

Κατά την τελευταία εικοσαετία τόσο η Ελλάδα, όσο και η ΕΕ-15 αποβιομηχανοποιούνται, με τη συνεισφορά της βιομηχανίας στην οικονομία να έχει πέσει από το 21% στο 15% στην ΕΕ-15 και από το 13% στο 8% στην Ελλάδα (McKinsey & Company, 2011, p. 46). Παρόλ' αυτά, ο κλάδος της βιομηχανίας στην Ελλάδα είναι ο δεύτερος σε συνεισφορά στην Ελληνική οικονομία και ο δεύτερος ως προς την απασχόληση προσωπικού. Επίσης συνεισφέρει περισσότερο από κάθε άλλο τομέα στα έσοδα από φόρους και κοινωνικές ασφαλίσεις.

Ο κλάδος της βιομηχανίας έχει τον μεγαλύτερο αριθμό μεγάλων επιχειρήσεων (με πάνω από 100 εργαζομένους). Πολλές μάλιστα από αυτές παρουσιάζουν και αυξημένη εξαγωγική δραστηριότητα. Ο κλάδος αποτελείται από τέσσερις

υποκλάδους: **α)** τη μεταποίηση τροφίμων, η οποία συνεισφέρει το 30% της ΑΠΑ που προσφέρει συνολικά ο κλάδος και απασχολεί το 20% των εργαζομένων του κλάδου, **β)** τη βαριά βιομηχανία, η οποία συνεισφέρει το 26% της ΑΠΑ του κλάδου και απασχολεί το 33% των εργαζομένων του κλάδου, **γ)** τα ποτά, με 10% συνεισφορά στην ΑΠΑ του κλάδου και **δ)** μία ομάδα μικρότερων υποκλάδων οι οποίοι παρουσιάζουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και συμμετέχουν στο υπόλοιπο 34% της ΑΠΑ του βιομηχανικού κλάδου (McKinsey & Company, 2011, p.p 46-47).

Η μεταποίηση τροφίμων αποτελεί τον μεγαλύτερο υποκλάδο στη βιομηχανία όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και πολλών χωρών της Ε.Ε. Μάλιστα οι δραστηριότητες του υποκλάδου αυτού συνεχίζουν να αυξάνονται, εξαιτίας της αυξανόμενης ζήτησης για συσκευασμένα τρόφιμα. Η βαριά βιομηχανία περιέχει έναν αριθμό μικρότερων υποομάδων, όπως είναι τα μέταλλα, τα τσιμέντα και τις εξορύξεις. Οι υπο-ομάδες αυτές παρουσιάζουν και μία εδραιωμένη διεθνή δραστηριότητα. Για την υποστήριξη της ανταγωνιστικότητάς τους, απαιτούνται σημαντικά μέτρα σε διακλαδικό μακροοικονομικό επίπεδο, όπως και μέτρα που να περιορίζουν το κόστος της χρησιμοποιούμενης ενέργειας, κάτι που καλύφθηκε στην προηγούμενη υπο-ενότητα. Παρομοίως, τα ποτά περιλαμβάνουν εταιρείες με διεθνή δραστηριότητα, καθώς και μεγάλες εταιρείες που στοχεύουν μόνο την εγχώρια αγορά, οι οποίες θα ενισχύονταν από τις διακλαδικές μεταρρυθμίσεις. Τέλος, η δραστηριότητα των υπολοίπων υποομάδων του βιομηχανικού τομέα εξαιτίας του ότι παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία, απαιτεί μέτρα συγκεκριμένα για την κάθε υπο-ομάδα και δεν θα ωφεληθεί και τόσο από τα διακλαδικά μέτρα.

Σύμφωνα με μελέτη της McKinsey (2011, p. 48) και όσον αφορά τη μεταποίηση τροφίμων, η διαθεσιμότητα υψηλής ποιότητας πρώτων υλών, το καλό επίπεδο τεχνογνωσίας και τα σχετικά χαμηλά επίπεδα κόστους, επιτρέπουν την αύξηση της παραγωγής και των εξαγωγών και τον περιορισμό των εισαγωγών, κυρίως σε τέσσερις κατηγορίες: έλαια & λίπη, φρούτα & λαχανικά, γαλακτοκομικά προϊόντα και αρτοποιία. Για να επιτευχθεί η ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα η Ελλάδα θα έπρεπε να αντιμετωπίσει μία σειρά από προβλήματα, όπως είναι η έλλειψη οικονομιών κλίμακας και σύγχρονου εργατικού δυναμικού, καινοτομιών και πρόσβασης στις διεθνείς αγορές. Για παράδειγμα, η Ελλάδα βρίσκεται στην 3^η θέση παγκοσμίως στην παραγωγή ελαιόλαδου. Το 60% το εξάγει χύδην στην Ιταλία, με αποτέλεσμα να χάνει

την υπεραξία της τιμής από την Ιταλία, η οποία συσκευάζει το λάδι και το εξάγει ξανά σαν συσκευασμένο. Από την άλλη, το γεγονός ότι η Ελλάδα κατέχει μερίδιο της τάξης του 28% στην παγκόσμια αγορά “Φέτας” και το 30% της αγοράς γιαουρτιού στις ΗΠΑ, της δίνουν πολλές δυνατότητες να ενισχύσει την εμπορική της δραστηριότητα.

Υπάρχει λοιπόν μία σειρά μέτρων τα οποία θα μπορούσαν να ενισχύσουν και αυτόν τον τομέα (McKinsey & Company, 2011, p.p 48-49):

- **Ιεράρχηση των αγορών-στόχων για τις εξαγωγές:** αυτό περιλαμβάνει πρώτα την ομαδοποίηση των αγορών με βάση την παρουσία κοινών δικτύων λιανικού εμπορίου και στη συνέχεια την ιεράρχησή τους με βάση το μέγεθός τους, τη δυνατότητα για ανάπτυξη και τον βαθμό αποδοχής των ελληνικών προϊόντων. Οι κυρίαρχες αγορές περιλαμβάνουν τη Βόρειο Αμερική, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία, την Αυστρία και τα Βαλκάνια. Ακολουθούν η Ιταλία, η Γαλλία, το Βέλγιο, οι Σκανδιναβικές χώρες, η Ρωσία, η Αυστραλία και επιλεγμένες χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.
- **Βελτίωση της αξίας του προϊόντος και καινοτομία:** θα πρέπει να παρθούν πρωτοβουλίες για την πιστοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο ορισμένων Ελληνικών προϊόντων και ανάληψη δράσεων που να σχετίζονται ειδικά για το κάθε προϊόν, όπως η συσκευασία του ελαιόλαδου και η υποκατάσταση των εισαγωγών άλλων ειδών λαδιού, όπως το ηλιέλαιο. Τέλος, θα πρέπει να διαφημίζεται ο τόπος προέλευσης στα γαλακτοκομικά προϊόντα (Φέτα και στραγγιστό γιαούρτι), τα οποία αποτελούν και την ναυαρχίδα των εξαγωγών της Ελλάδας.
- **Αύξηση του εργατικού δυναμικού και της απόδοσης:** αυτό μπορεί να γίνει με τη δημιουργία 4-6 σύγχρονων μονάδων μεταποίησης και συσκευασίας (για τα κύρια προϊόντα, όπως το ελαιόλαδο, οι ελιές κα), σε στρατηγικές θέσεις, οι οποίες θα βρίσκονται κοντά στις περιοχές που παρέχουν τις πρώτες ύλες.
- **Διασφάλιση της πρόσβασης στις μεγαλύτερες αγορές-στόχους:** θα ήταν πολύ σημαντική κίνηση η ίδρυση μίας “*Εταιρείας Ελληνικών Τροφίμων*” (ιδιωτική ή συγχρηματοδοτούμενη από ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς), η οποία θα παρέχει εύκολη πρόσβαση στις κύριες αγορές του εξωτερικού σε ανταγωνιστικές εταιρείες μεταποίησης τροφίμων, διαχειριζόμενη τα δίκτυα

λιανικού και χονδρικού εμπορίου, αναλαμβάνοντας το μάρκετινγκ και δημιουργώντας ένα δίκτυο αποτελούμενο από περιορισμένο αριθμό καταστημάτων, στις κύριες αγορές, τα οποία θα διαθέτουν αποκλειστικά ελληνικά προϊόντα.

Μέχρι το 2021 εκτιμάται ότι η συνεισφορά στην ΑΠΑ θα είναι 6 δις €, ενώ θα προστεθούν περίπου 120.000 θέσεις εργασίας. Επιπρόσθετα, το εμπορικό ισοζύγιο θα βελτιωνόταν κατά 1,2 δις €.

12.4 Αγροτική Παραγωγή

Η αγροτική παραγωγή ιστορικά είναι από τους πιο σημαντικούς τομείς για την Ελλάδα. Συνεισφέρει περίπου κατά 13% στην συνολική οικονομία, ενώ απασχολεί περίπου 500.000 άτομα (McKinsey & Company, 2011, p. 51). Έρχεται 5^η στη συνολική παραγωγή της χώρας, ενώ η σημαντικότητα του τομέα γίνεται περισσότερο κατανοητή, αν αναλογιστεί κανείς τον μεγάλο βαθμό εξάρτησης που έχουν από αυτόν άλλοι τομείς, όπως η μεταποίηση τροφίμων, αλλά και τον μεγάλο βαθμό με τον οποίο συνεισφέρει στην περιβαλλοντική ανάπτυξη και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Γενικά ο τομέας χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα. Με βάση στοιχεία της Eurostat πριν από την κρίση, η ΑΠΑ ανά άτομο ήταν κατά 44% χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ-15 (€17.200 έναντι €30.900). Μεταξύ του 2000 και του 2008, το εργατικό κόστος σχεδόν διπλασιάστηκε, μειώνοντας κι άλλο την ανταγωνιστικότητα του τομέα. Την ίδια περίοδο η ανταγωνιστικότητα του τομέα της Αγροτικής παραγωγής σε χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Γαλλία αυξανόταν με 3%, 23% 38% αντίστοιχα.

Εδώ ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό η ελληνική πολιτεία, καθώς υιοθέτησε την πολιτική των επιδοτήσεων από την Ε.Ε ως μέσω χάραξης της αγροτικής πολιτικής, αλλά αυτές οι επιδοτήσεις δεν χρησιμοποιήθηκαν σωστά, είτε από την πολιτεία, είτε από τους αγρότες (Μεταλλιωτάκης, 2012). Δεν υπήρχε έλεγχος και καθοδήγηση από την πλευρά της πολιτείας ως προς τη χρήση των επιδοτήσεων, με αποτέλεσμα οι αγρότες να χρησιμοποιούν αυτές τις επιδοτήσεις για προσωπική κατανάλωση, αντί για να αναπτύξουν τις εκτάσεις τους και τον εξοπλισμό τους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, η Ελλάδα να μείνει πίσω στην αγροτική παραγωγή (Μεταλλιωτάκης, 2012).

Οι καλλιέργειες αποτελούν τον πιο σημαντικό υποκλάδο της αγροτικής παραγωγής, καθώς συνεισφέρουν το 62% της ΑΠΑ και απασχολούν το 80% των εργαζομένων της αγροτικής παραγωγής. Ωστόσο στην περίοδο πριν την κρίση η παραγωγή μειώθηκε περισσότερο από 15%, ενώ τα κόστη παραγωγής αυξήθηκαν περίπου 40% και οι τιμές κατά 25% (McKinsey & Company, 2011, p. 51). Παράλληλα η κατάσταση στο εμπορικό ισοζύγιο επιδειωνόταν, με τις εισαγωγές να αυξάνονται με μεγαλύτερο βαθμό από τις εξαγωγές.

Η διείσδυση της Ελλάδας στις ευρωπαϊκές αγορές είναι πολύ χαμηλή, ενώ δεν υπάρχει μία στρατηγική για την ενίσχυση των εξαγωγικών δραστηριοτήτων. Η παραγωγικότητα είναι χαμηλότερη από αυτή άλλων ευρωπαϊκών κρατών, ενώ επίσης η Ελλάδα υστερεί και στον τομέα της ανταγωνιστικότητας.

Παρόλα αυτά, η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα βελτίωσης τόσο της παραγωγικότητας, όσο και της ανταγωνιστικότητάς της. Αυτό μπορεί να γίνει με τους εξής τρόπους (McKinsey & Company, 2011, p. 52):

- **Διαφοροποίηση και εστίαση της στρατηγικής προϊόντος και της στρατηγικής αγοράς της Ελλάδας:** αυτό περιλαμβάνει την ομαδοποίηση των προϊόντων σε 4 διακριτές ομάδες: **α)** προς ευρεία κατανάλωση, **β)** εγχώρια/ προς μεταποίηση, **γ)** αναδυόμενα προϊόντα και **δ)** προς εξαγωγές. Επίσης θα πρέπει εστιάσει στο σχεδιασμό στρατηγικής για συγκεκριμένα προϊόντα, όπως η μαστίχα Χίου, ο Κρόκος Κοζάνης και τα σπαράγγια.
- **Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω των οικονομιών κλίμακας:** αυτό προϋποθέτει την αναδιανομή της καλλιεργήσιμης γης σε όφελος της παραγωγής συγκεκριμένων προϊόντων, τη χρήση ακόμη και δημόσιων εκτάσεων για την αύξηση της παραγωγής, παρέχοντας κίνητρα τα οποία στοχεύουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και της απόδοσης. Επίσης είναι αναγκαία η χρήση ενός μηχανισμού πιστοποίησης των παραγόμενων προϊόντων και των χρησιμοποιούμενων μεθόδων.
- **Διασφάλιση της πρόσβασης σε διεθνείς αγορές:** αυτό μπορεί να γίνει με την ίδρυση της “*Εταιρείας Ελληνικών Τροφίμων*”, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη υποενότητα, η οποία θα συγκεντρώνει την παραγωγή και θα συντονίζει τα δίκτυα διανομής στο εξωτερικό. Επίσης, η πολιτεία θα πρέπει να

ενεργήσει ως προς τη σήμανση προϊόντων ως ΠΟΠ, έτσι ώστε να προστατευτεί η ταυτότητα προϊόντων όπως το ελαιόλαδο (Μεταλλιωτάκης, 2012), για το οποίο είδαμε τη συμβαίνει στην προηγούμενη υποενότητα.

- **Ανάπτυξη δυνατοτήτων:** αυτό είναι δυνατόν με την ίδρυση μίας σχολής με αντικείμενο την αγροτική παραγωγή, η οποία θα εστιάζει τόσο στην αγροτική παραγωγή αυτή καθαυτή, όσο και στο πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί επιχειρηματικά. Σημαντική θα ήταν και η δημιουργία ενός “*Ινστιτούτου Αγροτικής Ανάπτυξης*”, το οποίο θα προωθεί την τεχνογνωσία και τις καινοτόμες ιδέες στις αγροτικές μονάδες. Επίσης θα πρέπει να δοθούν κίνητρα σε νέους αγρότες οι οποίοι θα εστιάζουν στις εξαγωγές, έτσι ώστε να ασχοληθούν νέοι άνθρωποι με την αγροτική παραγωγή και να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες εργασίας.

Η Ελλάδα διαθέτει την γεωγραφική θέση αλλά και το κλίμα που επιτρέπουν την ανάπτυξη στον τομέα αυτόν. Αν γίνουν όλα τα παραπάνω, τότε η ετήσια συνεισφορά στην ΑΠΑ μέχρι το 2021 θα είναι συνολικά 4,5 δις €, ενώ θα δημιουργηθούν άλλες 140.000 νέες θέσεις εργασίας. Τέλος το εμπορικό ισοζύγιο θα βελτιωθεί κατά 2,7 δις € επιπλέον (McKinsey, 2011).

12.5 Λιανικό και Χονδρικό Εμπόριο

Το λιανεμπόριο και το χονδρεμπόριο είναι ο μεγαλύτερος τομέας στην Ελληνική οικονομία, συμβάλλοντας κατά 19% στη συνολική οικονομία και απασχολώντας το 18% του συνολικού εργατικού δυναμικού (McKinsey & Company, 2011, p. 55). Είναι επίσης και ο τομέας ο οποίος παρουσίαζε μεγάλα σημάδια ανόδου, με ρυθμό σχεδόν διπλάσιο από αυτόν της συνολικής οικονομίας.

Υπάρχουν ακόμη περιθώρια για την περαιτέρω ανάπτυξη του λιανικού εμπορίου, με αύξηση της παραγωγικότητας, όπου σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ-15 η Ελλάδα βρίσκεται πίσω κατά 30-40%. Τα αίτια για τη μειωμένη απόδοση βρίσκονται στους παρακάτω παράγοντες (McKinsey & Company, 2011, p. 55):

- **Δομή της αγοράς:** διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι ειδικά στα τρόφιμα, οι μεγαλύτερες δομές είναι πιο παραγωγικές. Ωστόσο στην Ελλάδα, ο αριθμός των καταστημάτων ανά κάτοικο είναι μεγαλύτερος από το μέσο όρο της

Ευρώπης, κυρίως στα τρόφιμα και τα υποδήματα. Επίσης είναι περιορισμένη η χρήση του διαδικτύου για το λιανεμπόριο.

- **Λειτουργικό μοντέλο:** οι λιανέμποροι στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν διάφορα προβλήματα, όπως το υψηλό κόστος μεταφοράς των προϊόντων σε απομακρυσμένες περιοχές, την περιορισμένη χρήση σύγχρονης Πληροφοριακής Τεχνολογίας, κατακερματισμένες εφοδιαστικές αλυσίδες, τη χαμηλή παραγωγικότητα στον τομέα των μεταφορών και τη μειωμένη ευελιξία του εργατικού δυναμικού σε σχέση με τους Ευρωπαίους Εταίρους.
- **Αλυσίδα αγοράς στο χονδρεμπόριο:** η παραγωγικότητα των Ελλήνων χονδρέμπορων είναι μικρότερη από αυτή των Ευρωπαίων, εξαιτίας του μικρού μεγέθους των περισσότερων επιχειρήσεων. Αυτό οφείλεται στην μεγαλύτερη εξειδίκευση σε διάφορα προϊόντα, και την περιορισμένη πείρα σε θέματα διαχείρισης των αποθεμάτων και εξυπηρέτησης των πελατών.
- **Ανταγωνισμός της αγοράς:** παρόλο που ο βαθμός συγκέντρωσης των καταστημάτων λιανεμπορίου είναι παραπλήσιος με αυτόν των περισσότερων κρατών της Ευρώπης, ο βαθμός συγκέντρωσης των προμηθευτών είναι κατά πολύ μεγαλύτερος. Αυτό οφείλεται κυρίως στον περιορισμένο βαθμό διείσδυσης των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας καθώς και των εκπτώτικων καταστημάτων.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, προτείνονται μια σειρά από προτεραιότητες ομαδοποιημένες σε δύο βασικές κατηγορίες (McKinsey & Company, 2011, p.p 55-56):

- **Περεταίρω ενίσχυση του ανταγωνισμού, των επενδύσεων και της συμμόρφωσης στους νόμους:** πρώτα πρέπει να γίνει ο καθορισμός των εμπορικών ζωνών σε αστικά και υποαστικά κέντρα έτσι ώστε να διευκολυνθούν οι επενδύσεις (μεγαλύτερες επιχειρήσεις θα έχουν καλύτερη συνεισφορά στην ΑΠΑ). Άρση των περιορισμών που δεν επιτρέπουν σε λιανέμπορους την πώληση κάποιων κατηγοριών προϊόντων, έτσι ώστε με την τήρηση συγκεκριμένων κανόνων ασφαλείας να μπορούν να τα εμπορεύονται και αυτοί (μη συνταγογραφούμενα φάρμακα, τροφές για μωρά κα.). Ενίσχυση της διαφάνειας στις τιμές, με την καλύτερη ενημέρωση των καταναλωτών μέσω φορέων όπως το Παρατηρητήριο Τιμών και τη δημιουργία βάσεων

δεδομένων όπου θα ελέγχεται η τιμή με βάση την απόδοση, στα πρότυπα του Stiftung Warentest της Γερμανίας. Η αναβάθμιση της Επιτροπής Ανταγωνισμού και ο εκτεταμένος έλεγχος σε μη αδειοδοτημένους εμπόρους θα καταπολεμήσει την παραοικονομία και θα ενισχύσει τον ανταγωνισμό και τη συμμόρφωση στους νόμους.

- **Ενίσχυση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων λιανικής και χονδρικής:** αύξηση του μεγέθους των υπάρχουσών επιχειρήσεων με συγχωνεύσεις και συνεργασίες, και επιδίωξη επενδύσεων σε νέα πληροφοριακή τεχνολογία, στις διαδικασίες εφοδιαστικής και στο ηλεκτρονικό εμπόριο. Σημαντικό επίσης είναι να γίνει πιο ευέλικτη η αγορά εργασίας, έτσι ώστε να αυξηθεί σημαντικά η ανταγωνιστικότητα.

Μέχρι το 2021, η μελέτη της McKinsey (2011, p. 56) εκτιμά ότι η παραγωγικότητα θα αυξηθεί κατά 22% και οι πωλήσεις λιανεμπορίου κατά 1,5 δις €. Συνολικά υπολογίζεται ότι η ΑΠΑ θα αυξηθεί κατά 4 δις €, ενώ και τα έσοδα από φόρους θα αυξηθούν κατά 600 εκατ. €.

13 Οι αναδυόμενοι αστέρες

Εκτός από τους τομείς που αναπτύχθηκαν παραπάνω, στη μελέτη της McKinsey (2011, p.p 59-70) περιγράφονται άλλοι 8 τομείς οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν την οικονομία της Ελλάδας. Αυτοί οι τομείς αναφέρονται στην μελέτη ως “αναδυόμενοι αστέρες” και αν και είναι σχετικά μικροί στο μέγεθος, μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην ΑΠΑ και στη μείωση της ανεργίας. Οι οκτώ στον αριθμό αναδυόμενοι αστέρες είναι οι εξής: η παραγωγή γενοσήμων φαρμάκων, η ιχθυοκαλλιέργεια, ο ιατρικός τουρισμός, η φροντίδα ηλικιωμένων, η δημιουργία κόμβου στις μεταφορές, η διαχείριση αποβλήτων, οι εξειδικευμένες κατηγορίες τροφίμων και η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων στον τομέα των κλασικών σπουδών. Συνολικά, οι οκτώ αυτοί αναδυόμενοι αστέρες μπορούν να συνεισφέρουν περίπου 7 δις € στην ΑΠΑ και 70.000 νέες θέσεις εργασίας σε ορίζοντα δεκαετίας.

13.1 Παραγωγή γενοσήμων φαρμάκων

Η παρούσα κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας, έχει ωθήσει την κυβέρνηση στη λήψη μέτρων υπέρ των γενοσήμων φαρμάκων. Μέχρι πρότινος, τα γενόσημα φάρμακα αποτελούσαν το 32% των συνολικών πωλήσεων φαρμάκων εκτός πατέντας, ποσοστό μικρό σε σχέση με την Γερμανία, την Ιταλία και το Ην. Βασίλειο, όπου το ποσοστό φτάνει το 60%. Οι κινήσεις της ελληνικής κυβέρνησης προς αυτή την κατεύθυνση έχουν τη δυνατότητα να ενισχύσουν αποτελεσματικά την αγορά γενοσήμων φαρμάκων, όπου υπολογίζεται ότι οι συνολικές πωλήσεις τους στο εσωτερικό και το εξωτερικό θα ανέλθουν στα 2,2 δις μέχρι το 2021 από 1,2 δις το 2010 (McKinsey, 2011, p. 61). Αυτή η αύξηση στις πωλήσεις γενοσήμων φαρμάκων, θα οδηγήσει σε αύξηση της δραστηριότητας και του μεγέθους των εταιρειών παραγωγής των, κάτι που με τη σειρά του θα δημιουργήσει νέες θέσεις στην αγορά εργασίας, ενώ θα συμβάλει με θετικό τρόπο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Για την ενίσχυση της αγοράς των γενοσήμων φαρμάκων θα μπορούσαν να γίνουν τα εξής (McKinsey, 2011, p.p 61-62):

- **Ενίσχυση της ελκυστικότητας των γενοσήμων φαρμάκων και της διείσδυσης στην αγορά:** η βιομηχανία παραγωγής γενοσήμων φαρμάκων θα είχε μεγάλο όφελος αν δίνονταν εγγυήσεις ποιότητας για τα προϊόντα της. Θα πρέπει να υπάρξει επαρκής ενημέρωση και να δοθούν κίνητρα σε όλους τους εμπλεκόμενους (γιατροί, φαρμακοποιοί, ασφαλιστικά ταμεία και ασθενείς), μέσω για παράδειγμα, της καθιέρωσης περιθωρίου κέρδους σε απόλυτη τιμή για τους φαρμακοποιούς και την καθιέρωση ενός μοντέλου συγχρηματοδότησης για τους ασθενείς. Θα έπρεπε επίσης να παρθούν μέτρα προς τη σταδιακή μείωση των τιμών των γενοσήμων φαρμάκων, έτσι ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικά και ελκυστικά, ενώ σημαντική είναι και η άρση ορισμένων νομικών και γραφειοκρατικών εμποδίων, έτσι ώστε να μειωθεί ο χρόνος έγκρισης εισόδου στην αγορά ενός γενοσήμου φαρμάκου, καθώς επίσης και η παροχή πιστοποιητικών ποιότητας σε γιατρούς και ασθενείς.
- **Ανταγωνισμός μέσω κλίμακας, εστίασης και καινοτομίας:** μέχρι το 2009, οι δέκα μεγαλύτερες εταιρείες παραγωγής γενοσήμων κατείχαν μόλις το 35% της αγοράς γενοσήμων φαρμάκων, κάτι που δείχνει ότι υπάρχει μεγάλη τμηματοποίηση της αγοράς. Είναι απαραίτητες λοιπόν συγχωνεύσεις και

συνεργασίες εταιρειών του κλάδου, έτσι ώστε να φτάσει τα επίπεδα κλίμακας και αποδοτικότητας που απαιτεί ο διεθνής ανταγωνισμός. Επίσης πρέπει να γίνει εστίαση σε συγκεκριμένα προϊόντα και σε υψηλής προστιθέμενης αξίας Έρευνα και Ανάπτυξη έτσι ώστε συγκεντρώσει την εμπειρία και τις δυνατότητες των σχετικά λίγων εξειδικευμένων στελεχών και να επιδιώξει την καινοτομία.

- **Διείσδυση σε υποσχόμενες αγορές του εξωτερικού:** ο φαρμακευτικός τομέας της Ελλάδας παρουσιάζει μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα και κατατάσσεται μέσα στους 5 κορυφαίους τομείς ως προς τις εξαγωγές. Οι εξαγωγές των γενοσήμων φαρμάκων φτάνουν τα 250 εκατ. Ευρώ, ωστόσο μπορούν να αυξηθούν περεταίρω. Αυτό μπορεί να γίνει με εστίαση τόσο στις γειτονικές αγορές των Βαλκανίων, όσο και σε αγορές με πιο ώριμα συστήματα υγείας, όπως η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ρωσία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων, αλλά για τα μέγιστα αποτελέσματα είναι σημαντικό να γίνουν εξαγορές και συγχωνεύσεις (McKinsey, 2011, p. 62).
- **Εξασφάλιση πρόσβασης σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης:** για την πραγματοποίηση όλων των παραπάνω, απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια, τα οποία όμως λείπουν από τον τομέα εξαιτίας της δυσκολίας επίτευξης τραπεζικού δανεισμού, των χρεών του κράτους προς τις φαρμακευτικές εταιρείες και την παρούσα κατάσταση της οικονομίας. Θα πρέπει λοιπόν οι εταιρείες αυτές να αναζητήσουν πηγές χρηματοδότησης από ιδιωτικά κεφάλαια. Το κράτος με τη σειρά του θα πρέπει να ρυθμίσει τουλάχιστον τις μικρές οφειλές του μέσω συμψηφισμού του ΦΠΑ ή άλλων πληρωμών, με σκοπό να ενισχύσει τη ρευστότητα των εταιρειών αυτών.

13.2 Ιχθυοκαλλιέργεια

Παρόλο που ο τομέας είναι σχετικά μικρός στο μέγεθος, με ΑΠΑ 400 εκατ. € το 2010, αναπτύσσεται με περίπου 3% το χρόνο και εξάγει το 80% της συνολικής παραγωγής του. Το 90% σχεδόν της εγχώριας παραγωγής της ιχθυοκαλλιέργειας αποτελούν η τσιπούρα και το λαβράκι όπου η Ελλάδα κατέχει σχεδόν το 50% της παγκόσμιας παραγωγής. Κυρίως λόγω του μικρού μεγέθους των ψαριών, αλλά και της έλλειψης εξελιγμένων υποδομών επεξεργασίας, τα προϊόντα εξάγονται κυρίως

χύδην ή μερικώς επεξεργασμένα. Επίσης, το υψηλό κόστος πιστοποίησης και η επακόλουθη χαμηλή υιοθέτηση τέτοιων μεθόδων, δεν έχουν επιτρέψει σε μεγάλο βαθμό το branding της ελληνικής παραγωγής ιχθυοκαλλιέργειας στις διεθνείς αγορές.

Το 2006, σε μία έρευνα του Πανεπιστημίου British Columbia του Καναδά, οι ερευνητές, χρησιμοποιώντας δορυφορικές εικόνες από το Google Earth, διαπίστωσαν ότι η Ελλάδα διαθέτει τον μεγαλύτερο αριθμό εγκαταστάσεων ιχθυοκαλλιέργειας στη Μεσόγειο (το 49% των εγκαταστάσεων, με την Τουρκία να ακολουθεί με 31%) (Trujillo et al., 2012). Η ίδια έρευνα έδειξε ότι η Ελλάδα είχε την πρώτη θέση στην παραγωγή, με 103.819 τόνους το 2006, ακολουθούμενη από την Τουρκία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Παρά την ανταγωνιστική θέση της ελληνικής ιχθυοκαλλιέργειας όσον αφορά το κόστος, κάτι στο οποίο συμβάλει και η καθετοποίηση, ο κλάδος δέχεται ισχυρά χτυπήματα από χώρες με χαμηλότερο κόστος εργασίας, όπως η Τουρκία. Επίσης, οι εγχώριοι παραγωγοί δεν έχουν καταφέρει επιτυχώς να ισορροπήσουν τους κύκλους προσφοράς και ζήτησης και αυτό έχει οδηγήσει στο να υπάρχουν μεγάλες διακυμάνσεις στις τιμές (+/- 33% μεταξύ 2000 και 2009), καθώς και ανεξέλεγκτη συγκέντρωση του κλάδου (McKinsey, 2011, p. 63). Επίσης το ασταθές νομικό περιβάλλον, με νομοσχέδια τα οποία αλλάζουν συνεχώς, η απουσία ενός σχεδίου χωροθέτησης και η αδιαφάνεια στις διαδικασίες αδειοδότησης, απειλούν την ανάπτυξη του κλάδου. Υπολογίζεται ότι η παραγωγή της Τουρκίας θα ξεπεράσει την ελληνική στα επόμενα ένα με δύο έτη.

Θα πρέπει λοιπόν να τεθούν προτεραιότητες που θα ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα και την εξωστρέφεια του κλάδου της ιχθυοκαλλιέργειας. Συγκεκριμένα, μπορούν να γίνουν τα εξής (McKinsey, 2011, p. 63):

- **Υιοθέτηση στρατηγικής προϊόντων και αγορών σε φάσεις:** αυτό πρέπει να γίνει έτσι ώστε η χώρα να μπορέσει να διατηρήσει την ηγετική της θέση στις τσιπούρες και τα λαβράκια στις κύριες ευρωπαϊκές αγορές, να αυξήσει το γεωγραφικό πεδίο δραστηριότητάς της και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία, την επέκταση του χαρτοφυλακίου προϊόντων στα μύδια και σε άλλα μεγαλύτερα και μεγαλύτερης αξίας ψάρια, με παράλληλη ενίσχυση της παρούσας τεχνογνωσίας. Για να καταφέρει να εισέλθει σε νέες

αγορές, το ελληνικό κράτος μπορεί να βοηθήσει μέσω της αποτελεσματικής διεθνούς εκπροσώπησης και στοχευμένης χορηγίας, καθώς και με την εισαγωγή ενός αποδεκτού μηχανισμού πιστοποίησης των προϊόντων.

- **Ανταγωνιστικότητα μέσω κλίμακας, εστίασης προϊόντων και αποδοτικής εργασίας:** αυτό μπορεί να γίνει μέσω της επιτάχυνσης της τάσης συγχωνεύσεων, την στρατηγική εστίασης σε συγκεκριμένες ομάδες προϊόντων και την δημιουργία κινήτρων για αύξηση της απόδοσης των εργαζομένων, έτσι ώστε να αντισταθμίσει το μειονέκτημα του υψηλότερου εργατικού κόστους σε σχέση με την Τουρκία. Ένα εθνικό σχέδιο χωροταξίας είναι υψίστης σημασίας για τον καθορισμό των πιθανών περιοχών για δραστηριότητες ιχθυοκαλλιέργειας, ενώ κίνητρα θα πρέπει να δοθούν για Έρευνα και Ανάπτυξη, καθώς και για την αύξηση της εξαγωγικής δραστηριότητας.
- **Εξασφάλιση συστηματικού σχεδιασμού και συμμόρφωσης στη νομοθεσία:** αυτό είναι σημαντικό να γίνει έτσι ώστε να αποφευχθεί η υπερπροσφορά και η μεγάλη μεταβλητότητα των τιμών. Είναι λοιπόν αναγκαία η δημιουργία και εφαρμογή ενός εθνικού σχεδίου που θα επιμερίζει την παραγωγή κατάλληλα ανάμεσα στους παραγωγούς και θα ελέγχεται η εφαρμογή του από ειδικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς.

13.3 Ιατρικός τουρισμός

Ο τομέας του ιατρικού τουρισμού είναι από τους πιο γρήγορα αναπτυσσόμενους τομείς παγκοσμίως, την τελευταία δεκαετία. Μεταξύ των δύο υποκατηγοριών, τα εξωτερικά ιατρεία (π.χ. οδοντιατρική, πλαστικές εγχειρήσεις και οφθαλμολογικές επεμβάσεις) αποτελούν τη μεγαλύτερη με αξία 3-4 φορές μεγαλύτερη από αυτή των εσωτερικών ιατρείων (π.χ. καρδιοχειρουργική, ορθοπεδική) (McKinsey, 2011 p. 64).

Ο ιατρικός τουρισμός έχει δημιουργήσει ευκαιρίες για πολλές χώρες, οι οποίες έχουν μετατραπεί σε προορισμούς του ιατρικού τουρισμού. Οι χώρες αυτές ανήκουν είτε στις παραδοσιακά ανεπτυγμένες χώρες, που διαθέτουν υψηλή τεχνολογία και ποιότητα υπηρεσιών, όπως η Β. Αμερική, είτε σε αναπτυσσόμενες αγορές οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες περίθαλψης χαμηλού κόστους, αλλά υψηλής ποιότητας σε συγκεκριμένες κατηγορίες επεμβάσεων.

Η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να ανταγωνιστεί σε αυτόν τον τομέα, αλλά υστερεί σε υποδομές και δεν έχει καταρτίσει μία ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική ανάπτυξης. Μόλις μία νοσοκομειακή μονάδα είναι πιστοποιημένη από το Joint Committee International (JCI), έναν διεθνή ελεγκτικό μηχανισμό. Την ίδια στιγμή, η Τουρκία διαθέτει 43 πιστοποιημένα νοσοκομεία, η Ιταλία 21 και η Ταϊλάνδη 14 (McKinsey, 2011, p. 64). Επίσης τα ελληνικά νοσοκομεία δεν έχουν κάνει συμφωνίες συνεργασίας με διεθνή ιατρικά ινστιτούτα, κάτι το οποίο θα αύξανε το κύρος της χώρας διεθνώς. Επίσης στην κατηγορία των εξωτερικών ιατρείων, ενώ η Ελλάδα διαθέτει καλό προσωπικό και πόρους, τεχνογνωσία και πολλές φορές και ανταγωνιστικές τιμές, δεν έχει κάνει ακόμη βήματα για την εδραίωση της φήμης της ως προορισμού ποιότητας.

Θα μπορούσαν λοιπόν να γίνουν τα εξής έτσι ώστε να υπάρξει ανάπτυξη και σε αυτόν τον τομέα, σε συνδυασμό με την νέα στρατηγική κατεύθυνση του τουριστικού τομέα (McKinsey, 2011, p. 65):

- **Ανάπτυξη εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την τοποθέτηση της Ελλάδας στη “μεσαία αγορά” με εστίαση σε συγκεκριμένες αγορές και προϊόντα:** αυτό περιλαμβάνει αρχικά την εστίαση κυρίως σε δραστηριότητες εξω-νοσοκομειακές (π.χ. οφθαλμολογικές επεμβάσεις, πλαστικές, γονιμότητα, παχυσαρκία κα), και εστίαση σε μία μόνο δραστηριότητα ενδο-νοσοκομειακή (π.χ. καρδιαγγειακές επεμβάσεις κα.). Θα πρέπει να υπάρχει γεωγραφική εστίαση προς τη Ρωσία, τις Ανατολικές Χώρες, τα Βαλκάνια, την Μέση Ανατολή αλλά και τις ανεπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης (π.χ. Γερμανία και Ην. Βασίλειο). Επίσης θα πρέπει να πιστοποιηθούν τα νοσοκομεία από διεθνείς φορείς, όπως το JCI και να γίνουν συμφωνίες συνεργασίας με διεθνή ιατρικά ινστιτούτα και οργανισμούς, κάτι που θα αυξήσει το κύρος των ελληνικών νοσοκομείων στο εξωτερικό. Όλα αυτά είναι πολύ σημαντικά για να έχει επιτυχία η στρατηγική ανάπτυξης του κλάδου και να γίνει η Ελλάδα ένας από τους ποιοτικούς προορισμούς ιατρικού τουρισμού.
- **Καθορισμός σύγχρονων τεχνικών πιστοποίησης, αδειοδότησης και ελέγχου:** κυρίως για τον εξω-νοσοκομειακό τομέα, η δημιουργία μίας βάσης δεδομένων για την παρακολούθηση του ιστορικού των ασθενών και η εφαρμογή ενός συστήματος διασφάλισης ποιότητας θα βάδιζε σύμφωνα με τις

οδηγίες της Ε.Ε, θα βελτιώνει την εικόνα των ελληνικών κλινικών και θα επιτάχυνε τις αποζημιώσεις των διασυνοριακών θεραπειών στην Ελλάδα. Επίσης, το παρόν νομοσχέδιο το οποίο περιορίζει την ευελιξία στις δραστηριότητες που μπορούν να αναλάβουν τα νοσοκομεία, όπως π.χ. τη διενέργεια χειρουργικών επεμβάσεων σε νοσοκομεία που διαθέτουν 60 κλίνες και άνω, πρέπει να αναθεωρηθούν, προς όφελος της ευελιξίας, αλλά και της μείωσης του κόστους για επεμβάσεις που απαιτούν παραμονή του ασθενή στο νοσοκομείο μέχρι και μία μέρα.

- **Εξειδίκευση προσφερόμενου προϊόντος για μείωση του κόστους μέσω οικονομιών κλίμακας στις κύριες επεμβάσεις:** υπάρχουν πολλά παραδείγματα εστίασης σε ένα συγκεκριμένο προσφερόμενο προϊόν με σκοπό την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και με χαμηλό κόστος. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το Παγκόσμιο Οφθαλμολογικό Νοσοκομείο της Τουρκίας, το οποίο διενεργεί 5.000 οφθαλμολογικές επεμβάσεις τον μήνα, από τις οποίες οι 2.000 είναι ασθενείς από το εξωτερικό της χώρας.
- **Αξιοποίηση διεθνών δικτύων για την προσέλκυση ασθενών:** η παρουσία Ελληνικών παρόχων υπηρεσιών υγείας στο εξωτερικό σημαίνει ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν βάση για την προώθηση των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών υγείας. Παραδείγματα από ηγετικά κέντρα υγείας του εξωτερικού δείχνουν ότι είναι δυνατή η προσέλκυση ασθενών για εξειδικευμένες θεραπείες, αν ενισχυθούν οι συμμαχίες με σημαντικούς παρόχους υγείας και ταμεία στις χώρες στόχους.
- **Συνδυασμός του προϊόντος με τις κατάλληλες βοηθητικές υπηρεσίες:** αυτές περιλαμβάνουν υποστήριξη σε πολλές γλώσσες, υποστήριξη κατά τη μεταφορά, online εξέταση και εύκολη online πρόσβαση στο ιατρικό ιστορικό των ασθενών και τέλος στενές σχέσεις με τον κλάδο του τουρισμού.

13.4 Φροντίδα ηλικιωμένων

Διεθνώς, οι χρόνιες παθήσεις και η φροντίδα ηλικιωμένων αποτελούν ένα δυσανάλογο μεγάλο μέρος του κόστους υπηρεσιών υγείας. Το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα, λόγω της αύξησης των ηλικιωμένων (υπολογίζεται ότι τα άτομα ηλικίας 65+ θα αποτελούν το 32% του συνολικού πληθυσμού το 2050, από το 19% όπου βρίσκονταν το 2010) και της αύξησης του ποσοστού των ασθενών με χρόνιες

παθήσεις στους ηλικιωμένους (80% σε σχέση με το 37% του συνολικού πληθυσμού) (McKinsey, 2011, p. 66).

Παραδείγματα από το διεθνή χώρο δείχνουν ότι η περίθαλψη των ηλικιωμένων και των ασθενών με χρόνιες παθήσεις εξω-νοσοκομειακά, μπορεί να γλιτώσει μεγάλα ποσά χρημάτων για το κράτος. Για παράδειγμα, στο Ην. Βασίλειο, μία τέτοια επένδυση ύψους περίπου 4 εκατ. GBP, γλίτωσε το κράτος από έξοδα ύψους περίπου 23 εκατ. GBP. Στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται η οικονομία της Ελλάδας, τέτοιου είδους κινήσεις είναι μάλλον επιτακτικές. Έχουν αρχίσει ήδη να δραστηριοποιούνται εταιρείες σε αυτόν τον τομέα, οι οποίες όμως είναι αναγκαίο να αυξηθούν σε μέγεθος για να καλύψουν τις αυξανόμενες ανάγκες. Η χρηματοδότησή τους θα μπορούσε να γίνεται από τις μειωμένες δαπάνες των ασφαλιστικών ταμείων, μείωση της ανεπίσημης δαπάνης, τα πακέτα υψηλού περιθωρίου κέρδους για τους ηλικιωμένους τουρίστες κλπ. Για την διευκόλυνση αυτών των δραστηριοτήτων, το Ελληνικό Κράτος πρέπει να δημιουργήσει ένα μητρώο ασθενών, να εγκαταστήσει συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και μέτρησης της απόδοσης για τα προγράμματα και τους επαγγελματίες και τέλος να ξεκινήσει πιλοτικά προγράμματα σε τοπικό επίπεδο, τα οποία αν κριθούν επιτυχή, θα εφαρμοστούν σε όλη την επικράτεια της χώρας.

13.5 Δημιουργία περιφερειακών διαμετακομιστικών κόμβων

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου προσφέρει αρκετά κίνητρα για τη δημιουργία κομβικών λιμένων, καθώς βρίσκεται σε έναν από τους τρεις μεγαλύτερους διηπειρωτικούς δρόμους παγκοσμίως, από τον οποίο κατά το 2009 υπολογίστηκε ότι πέρασαν περίπου 19 εκατ. TEU (Twenty-foot-container Equivalent Units) και ο οποίος παρουσίασε μία σημαντική άνθηση του εμπορίου κατά 9% ετησίως, από το 2004 μέχρι το 2008.

Τρεις κύριες διαδρομές μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων παγκοσμίως

Εικόνα 2

Η Ελλάδα βρίσκεται σε μία πολύ καλή γεωστρατηγική θέση και ως εκ τούτου μπορεί να επωφεληθεί τόσο από το ναυτικό εμπόριο, όσο και από το οδικό. Το λιμάνι του Πειραιά μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πύλη εισόδου για προϊόντα που έρχονται από την Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία με προορισμό διάφορες χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Τόσο το λιμάνι του Πειραιά, όσο και αυτό της Θεσσαλονίκης, βρίσκονται σε τέτοια θέση, ώστε να μπορούν να εξυπηρετούν τα Βαλκάνια και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου η αγορά αναπτύσσεται ετησίως με 10-15% κατά την τελευταία δεκαετία.

Ωστόσο η Ελλάδα αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή σκληρό ανταγωνισμό από λιμάνια όπως η Varna στη Βουλγαρία, το Ambarli της Τουρκίας και της Costanza της Ρουμανίας. Τα λιμάνια αυτά προσφέρουν καλύτερες υποδομές, μεγαλύτερη αξιοπιστία (την οποία δεν έχουν τα ελληνικά λιμάνια λόγω των συχνών απεργιών) και καλύτερες υπηρεσίες, καθώς απαιτείται σχεδόν ο μισός χρόνος για φορτοεκφόρτωση και τις διεργασίες στα τελωνεία. Παράλληλα, οι χώρες αυτές έχουν καλύτερες υποδομές για τη μεταφορά των φορτίων στην ενδοχώρα.

Τα ελληνικά λιμάνια θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη θέση τους, βελτιώνοντας την αποδοτικότητα των διεργασιών φορτοεκφόρτωσης των πλοίων, ενώ θα πρέπει παράλληλα να μειωθεί ο χρόνος που τα φορτία παραμένουν στα τελωνεία. Θα πρέπει επίσης να γίνουν νομικές ρυθμίσεις τέτοιες ώστε τα λιμάνια να παραμένουν συνεχώς λειτουργικά, ενώ τέλος, είναι πολύ σημαντική και η βελτίωση των υποδομών.

13.6 Διαχείριση αποβλήτων

Ο όγκος των αποβλήτων στην Ελλάδα αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, με το 62% να αποτελούν τα αστικά λύματα (McKinsey, 2011, p. 68). Ωστόσο η Ελλάδα παράγει 15% λιγότερα λύματα σε σχέση με την ΕΕ-27.

Η Ελλάδα βασίζεται στις χωματερές για την απόθεση των αποβλήτων. Το 80% του συνολικού όγκου των αστικών αποβλήτων καταλήγουν σε χωματερές. Στην ΕΕ-27 το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 40%, ενώ σε κάποιες χώρες της Δυτικής Ευρώπης είναι μόλις 10% (McKinsey, 2011, p. 68).

Η εγκατάλειψη της λύσης των χωματερών και η υιοθέτηση άλλων μεθόδων με μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, όπως η αποτέφρωση και η ανακύκλωση, θα οδηγήσει τη χώρα σε μεγαλύτερα περιβαλλοντικά και οικονομικά οφέλη και είναι κάτι που επιτάσσουν και οι Οδηγίες της ΕΕ.

Η χρήση των εναλλακτικών μεθόδων διαχείρισης αποβλήτων, όπως η αποτέφρωση και η ανακύκλωση, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και για την παραγωγή ενέργειας. Συγκεκριμένα, μόλις το 40% των αστικών αποβλήτων ανακυκλώνεται, ποσοστό μικρό σε σχέση με αυτό που προβλέπει η Ε.Ε.

Τέλος, είναι σημαντικό να λυθεί και το πρόβλημα της διαχείρισης των βιομηχανικών λυμάτων, κάτι που είναι σημαντικό τόσο για το περιβάλλον, όσο και για την αποτελεσματική λειτουργία του βιομηχανικού κλάδου.

13.7 Εξειδικευμένες κατηγορίες τροφίμων

Πέρα από τις κατηγορίες τροφίμων που περιγράφηκαν στην υποενότητα της μεταποίησης τροφίμων, η Ελλάδα διαθέτει και κάποιες άλλες κατηγορίες τροφίμων, σε επεξεργασμένη και μη μορφή, τα οποία διαθέτουν είτε Προστατευμένη Ονομασία Προελεύσεως, είτε Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη, όπως είναι ο Κρόκος Κοζάνης, η Μαστίχα Χίου, η Φάβα Σαντορίνης κα (McKinsey, 2011, p.69).

Αυτό αποτελεί μία μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα, την οποία όμως δεν έχει εκμεταλλευτεί ακόμη. Η Ελλάδα πρέπει να εκμεταλλευτεί λοιπόν αυτή την ευκαιρία και να καθορίσει στρατηγικές ανάδειξης και προώθησης των προϊόντων αυτών σε υπάρχουσες και αναδυόμενες αγορές τόσο εγχώριες, όσο και του εξωτερικού.

13.8 Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων στον τομέα των κλασικών σπουδών

Η Ελλάδα είναι κάτοχος τόσο μίας μεγάλης ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, με πολλά ιστορικά μνημεία που θα μπορούσαν να την αναδείξουν ως τον φυσικό κάτοχο τέτοιων προγραμμάτων.

Ωστόσο, Πανεπιστήμια του εξωτερικού, όπως το Harvard και το Stanford των ΗΠΑ και το Oxford και το Cambridge του Ην. Βασιλείου, βρίσκονται στην κορυφή των ιδρυμάτων που αναπτύσσουν και προωθούν τέτοια προγράμματα. Τα Πανεπιστήμια αυτά αξιοποιούν την καλή χρηματοδότηση και το άριστα καταρτισμένο προσωπικό που διαθέτουν και προωθούν τέτοιου είδους προγράμματα, κάνοντας καμιά φορά σεμινάρια και σε άλλες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, για την προσέλκυση άριστων φοιτητών.

Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα πρέπει να αναπτύξει ένα δικό της πρόγραμμα σπουδών, σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, το οποίο να εκμεταλλεύεται τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Το πρόγραμμα σπουδών θα πρέπει να προσφέρεται σε διάφορες γλώσσες, ανάλογα πάντα με τη ζήτηση, διασφαλίζοντας και ενισχύοντας έτσι την σχέση του με άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα παγκοσμίως και παίζοντας επίσης θετικό ρόλο και για τον τουρισμό της χώρας.

14 Επίλογος

Όπως είδαμε στα τελευταία κεφάλαια της παρούσης εργασίας, αν και η κατάσταση στην ελληνική οικονομία είναι εξαιρετικά δύσκολη, υπάρχει τρόπος να επανέλθει και πάλι σε ρυθμούς ανάπτυξης. Οι πολιτικές λιτότητας, όπως αυτές δίνονται από την Ε.Ε, την Ε.Κ.Τ και το Δ.Ν.Τ, δεν είναι από μόνες τους αρκετές για να αλλάξουν το κλίμα. Κυρίως στην περίπτωση της Ελλάδας, η οποία, εκτός από όλα τα άλλα, έχει και το πρόβλημα της δυσκολίας επιβολής των όποιων μεταρρυθμίσεων. Σύμφωνα και με πολιτικές πηγές, ελάχιστες από τις μεταρρυθμίσεις που επέβαλλαν τα μνημόνια εφαρμόστηκαν κατά γράμμα από την κυβέρνηση της χώρας. Αυτός ήταν ένας ακόμη λόγος που τα μέτρα αυτά δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα και έτσι, όταν οι υπάλληλοι της Τρόικα επανέρχονταν, θεωρούσαν ότι έπρεπε να ληφθούν νέα σκληρότερα μέτρα. Όλα αυτά, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενες ενότητες, προκάλεσαν τη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου (Khan, 2012).

Παραπάνω αναφέρθηκαν οι τομείς, οι οποίοι, με τις κατάλληλες μεταρρυθμίσεις, θα συμβάλλουν στην ενίσχυση της οικονομίας και την καταπολέμηση του μεγάλου ποσοστού ανεργίας που μαστίζει τη χώρα. Αυτό που πρέπει να κοιτάξει πρωτίστως κάθε κυβέρνηση που αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας από εδώ και στο εξής θα πρέπει να είναι:

- ✓ Η δημιουργία ενός ελκυστικού επενδυτικού περιβάλλοντος, με στόχο την προσέλκυση ΑΞΕ αλλά και τη διενέργεια επενδύσεων από φορείς του εσωτερικού της χώρας.
- ✓ Εκμετάλλευση όσο το δυνατόν περισσότερων από τους φυσικούς πόρους της Ελλάδας, έτσι ώστε να μπορέσει η χώρα να γίνει αυτάρκης ως ένα βαθμό, αλλά να αποκομίσει και σημαντικά χρηματικά ποσά και από την εμπορική εκμετάλλευση αυτών των πόρων. Ένας από τους στόχους θα πρέπει να είναι η μετατροπή της χώρας μας σε ενεργειακό κόμβο για τη μεταφορά φυσικού αερίου.
- ✓ Βελτίωση των υποδομών, οι οποίες θα βοηθήσουν τόσο στην προσέλκυση ΑΞΕ, αλλά και γενικά στην καλύτερη λειτουργία διαφόρων κλάδων, όπως είναι ο βιομηχανικός και ο τουριστικός.
- ✓ Ανάδειξη της χώρας σε άριστο τουριστικό προορισμό, με αντιμετώπιση φαινομένων, με σωστή διαφήμιση της χώρας στο εξωτερικό, στοχευόμενη

στρατηγική προσέλκυσης τουριστών από συγκεκριμένες χώρες στόχους, βελτίωση των υπαρχουσών υποδομών και τη δημιουργία νέων κα.

- ✓ Δραστική καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, με επιβράβευση των συνεπών πολιτών και παραδειγματική τιμωρία αυτών που φοροδιαφεύγουν, έτσι ώστε να δοθούν κίνητρα για τους φορολογούμενους.
- ✓ Καταπολέμηση της παραοικονομίας, από την οποία χάνεται μεγάλο μέρος των εσόδων από φόρους.
- ✓ Μείωση της γραφειοκρατίας, με τη δημιουργία αυτοματοποιημένων συστημάτων, έτσι ώστε να μειωθεί ο απαιτούμενος χρόνος για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων και της εξυπηρέτησης όσων συναλλάσσονται με το κράτος.
- ✓ Την σύνδεση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος με τα Πανεπιστήμια, όπως γίνεται και στο εξωτερικό, με στόχο την αύξηση της παρεχόμενης τεχνογνωσίας και την παροχή καλών στελεχών απευθείας στις επιχειρήσεις. Κάτι τέτοιο θα συμβάλλει αποτελεσματικά και στην ανεργία των νέων, οι οποίοι σήμερα τελειώνουν μία σχολή και στη συνέχεια δυσκολεύονται ως προς την εύρεση εργασίας.

Αυτές είναι οι βασικές κατευθύνσεις στις οποίες πρέπει να κινηθεί η Ελλάδα, έτσι ώστε να γίνει πιο αξιόπιστη, πιο ανταγωνιστική, πιο αποδοτική και να της δοθεί η δυνατότητα εξόδου από την ύφεση και ανάπτυξης της οικονομίας της.

Βιβλιογραφία – Πηγές

1. Acharya, V.V. and Richardson, M., 2009. *Causes of the Financial Crisis, Critical Review: A Journal of Politics and Society*, Volume 21, Issue 2-3, pp 195-210
2. BBC News, 2009a. *Greece's debt reaches 300bn euros* [press release] 10 Δεκεμβρίου 2009, Διαθέσιμο: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8406665.stm>> [Πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
3. BBC News, 2009b. *Greece insists it will not default on huge debts* [press release] 11 Δεκεμβρίου 2009, Διαθέσιμο: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8407605.stm>> [Πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
4. BBC News, 2010. *Greece's budget deficit worse than first thought* [press release] 22 Απριλίου 2010, Διαθέσιμο: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8637270.stm>> [Πρόσβαση 9 Μαΐου 2012]
5. BBC News, 2011a. *Eurozone rescue plan 'emerging' as IMF and Greece talk* [press release] 26 Σεπτεμβρίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-15055713>> [Πρόσβαση 9 Μαΐου 2012]
6. BBC News, 2011b. *Eurozone delays decision on next Greece payout* [press release] 4 Οκτωβρίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-15161809>> [Πρόσβαση 9 Μαΐου 2012]
7. BBC News, 2011. *Leaders agree eurozone debt deal after late-night talks* [press release] 27 Οκτωβρίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15472547>> [Πρόσβαση 9 Μαΐου 2012]
8. BBC News, 2012a. *Athens clashes in Greece over Greece Eurozone austerity deal* [press release] 10 Φεβρουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-16981783>> [Πρόσβαση 10 Μαΐου 2012]
9. BBC News, 2012b. *Greece MPs pass austerity plan amid violent protests* [press release] 13 Φεβρουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17007761>> [Πρόσβαση 10 Μαΐου 2012]
10. BBC News, 2012c. *Timeline: The unfolding eurozone crisis*, [press release] 19 Απριλίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-13856580>> [Πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
11. Bergman, U.M., Bordo, M.D and Jonung, L., 1998. *Historical Evidence on Business Cycles: The International Experience* [pdf] Διαθέσιμο: <http://www.bostonfed.org/economic/conf/conf42/con42_05.pdf> [Πρόσβαση 15 March 2012]

12. Bloomberg, 2012. *Greece's Least Bad Option Looks to Be Internal Devaluation: View*, [press release] 4 Ιανουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.bloomberg.com/news/2012-01-04/greece-s-least-bad-recovery-option-looks-to-be-internal-devaluation-view.html>> [Πρόσβαση 8 Ιουνίου 2012]
13. Czuczka, T. and Parkin, B., 2011. *Merkel Rejects Euro Bonds Again After Auction*, Bloomberg [online] Διαθέσιμο: <<http://www.bloomberg.com/news/2011-11-24/germany-rejects-euro-bonds-after-failed-auction-wake-up-call-.html>> [Πρόσβαση 29 March 2012]
14. Der Spiegel, 2011. *Die Geldbombe*, Der Spiegel (English Edition), Μεταφρασμένο από τα Αγγλικά από τους Δ. Νικολόπουλος, Α. Κίτσιος και Ε. Μουλάρας
15. Hill, P., 2010. *FED buys \$900B in bonds to spur growth*, The Washington Times [online] Διαθέσιμο: <<http://www.washingtontimes.com/news/2010/nov/3/fed-buy-600-billion-more-treasury-bonds/?page=all>> [Πρόσβαση 29 March 2012]
16. Hotten, R., 2011. *Greece takes the eurozone's future to the brink*, BBC News [press release] 21 Ιουνίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-13842763>> [Πρόσβαση 9 Μαΐου 2012]
17. Invest in Greece Agency, *Ενέργεια* [online] Διαθέσιμο: <<http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=36&sectorID=38&la=2>> [Πρόσβαση 4 Ιουλίου 2012]
18. Jacquet, J., Piroddi, C. and Trujillo, P., 2012. *Fish Farms at Sea: The Ground Truth from Google Earth*, University of British Columbia, Canada
19. Khan, S., 2012a. *Greek Debt Recession and Austerity (part 1)* [video online] Διαθέσιμο: <<http://www.khanacademy.org/new-and-noteworthy/v/greek-debt-recession-and-austerity--part-1>> [Πρόσβαση 22 Μαΐου 2012]
20. Krugman, P., 2012. *The Austerity Debacle*, The New York Times [press release] 29 Ιανουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <http://www.nytimes.com/2012/01/30/opinion/krugman-the-austerity-debacle.html?_r=1> [Πρόσβαση 23 Μαΐου 2012]
21. McKinsey & Company, 2011. *Greece 10 Years Ahead*, Athens
22. News247, 2011. Πήρε ψήφο εμπιστοσύνης η κυβέρνηση [press release] 4 Νοεμβρίου 2011, Διαθέσιμο: <http://news247.gr/eidiseis/politiki/politiki-krisi/papandreou_pshfoforia_empistosunhs_paraskeyh_4_noemvrioy_2011_synexhs_enhmerwsh.1438849.html> [Πρόσβαση 21 Μαΐου 2012]

23. Stiglitz, J., 2011. *Joseph Stiglitz: Austerity not the way to go for Europe*, BBC News [press release] 3 Οκτωβρίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-15110053>> [Πρόσβαση 23 Μαΐου 2012]
24. The Telegraph, 2011. *Timeline of a crisis: how Greece's tragedy unfolded*, [press release] 16 Ιουνίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/8580720/Timeline-of-a-crisis-how-Greeces-tragedy-unfolded.html>> [Πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
25. Thoma, M., 2008. *What Caused the Financial Crisis*, Economist's View, [online] Διαθέσιμο: <<http://economistsview.typepad.com/economistsview/2008/10/what-caused-the.html>> [Πρόσβαση 14 March 2012]
26. Αθανασίου, Θ., 2011. *Χρεοκοπία... και με επιλογή μας*, Real News [press release] 3 Νοεμβρίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=102831&catID=11>> [Πρόσβαση 21 Μαΐου 2012]
27. Αναστασάτος, Α. και Καραμούζης, Ν., 2011, *Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας: Πηγές, Προοπτικές και ο Ρόλος των Επενδύσεων και των Εξαγωγών*, Οικονομία και Αγορές, Τόμος VI, Τεύχος 3, Αθήνα: Eurobank EFG
28. Βαλασκάκης, Κ. και Φιλόπουλος, Ι., 2012. *Πολιτικές λιτότητας: Αποτελεσματικές πολιτικές ή τεράστια γκάφα;*, Capital.gr [online] Διαθέσιμο: <<http://www.capital.gr/News.asp?id=1503417>> [Πρόσβαση 22 Μαΐου 2012]
29. Δαυλός, Κ., 2011. *Εκτός στόχου προϋπολογισμός, έσοδα, δαπάνες – Αναλυτικοί πίνακες*, ΣΚΑΪ [press release] 20 Αυγούστου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.skai.gr/news/finance/article/177826/ektos-stohou-proupologismos-esoda-dapanes-analutikoi-pinakes/>> [Πρόσβαση 21 Μαΐου 2012]
30. Έθνος, 2011. *Κατατέθηκε στη Βουλή: Ολόκληρο το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα* [press release] 10 Ιουνίου 2011, Διαθέσιμο: <<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=23647&subid=2&pubid=63127254>> [Πρόσβαση 15 Μαΐου 2012]
31. Έθνος, 2012. *Χρειάζονται Πρωτοβουλίες-Χαν: Η γραφειοκρατία στην Ελλάδα διώχνει τις επενδύσεις* [press release] 1 Μαρτίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=63624135>> [Πρόσβαση 23 Μαΐου 2012]
32. Ελληνική Δημοκρατία-Κυβέρνηση, 2012. *Στρατηγική Ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού – Στόχοι και Προτεραιότητες* [online] Διαθέσιμο: <<http://government.gov.gr/2011/10/03/20663/>> [Πρόσβαση 4 Ιουλίου 2012]

33. EPT, 2012. *Καταγίδα νέων μέτρων – Αυστηρά χρονοδιαγράμματα για οφειλές* [press release] 13 Φεβρουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.ert.gr/ellada/item/3945-Kataigida-newn-metrwn-Aysthra-chronodiagrammata-gia-ofeiles>> [Πρόσβαση 21 Μαΐου 2012]
34. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009. *Οικονομικές και Χρηματοδοτικές Υποθέσεις, Το Ευρώ* [online] (5Απριλίου 2011), Διαθέσιμο: <http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_el.htm> [Πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
35. Θεοδώρου, Θ.Κ. 2012. *Η Οικονομική Κρίση*. [online]. Διαθέσιμο: <http://www.alfavita.gr/artra/art13_7_9_0703.php> [Πρόσβαση 12 March 2012]
36. Κλόκας, Ν., 2007. *Το παρόν και το μέλλον του αθλητικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Η Καθημερινή [press release] 7 Σεπτεμβρίου 2007, Διαθέσιμο: <http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathextra_1_07/09/2007_202759> [Πρόσβαση 5 Ιουλίου 2012]
37. Μαυρίδης, Κ., 2008. *Τι προκάλεσε την παγκόσμια κρίση;*, Η Σημερινή, [online] Διαθέσιμο: <<http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/business/71261>> [Πρόσβαση 23 March 2012]
38. Μεταλλιωτάκης, Γ., 2012. *Η αγροτική παραγωγή ως κύριος μοχλός εξόδου από την κρίση*, Το Βήμα, [press release] 1 Φεβρουαρίου 2012, Διαθέσιμο: <<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=441264>> [Πρόσβαση 4 Ιουλίου 2012]
39. Νικολόπουλος, Γ., 2009. *47 ερωτήσεις-απαντήσεις: Όλα όσα θέλετε να μάθετε για την κρίση*, Το Βήμα [online] Διαθέσιμο: <<http://www.tovima.gr/finance/finance-news/article/?aid=257482>> [Πρόσβαση 12 March 2012]
40. Τα Νέα, 2011. 2010-2014 *Το μνημόνιο της σκληρής λιτότητας: Η συμφωνία με Ευρώπη και ΔΝΤ* [press release] 5 Μαΐου 2010, Διαθέσιμο: <<http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4573072>> [Πρόσβαση 14 Μαΐου 2012]
41. Χαρδούβελης, Γ.Α., 2011. *Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις και προοπτική* [pdf] Διαθέσιμο: <http://web.xrh.unipi.gr/attachments/131_Hardouvelis_Crises_Feb_2011.pdf> [Πρόσβαση 26 March 2012]